

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1984-1997 DÖNEMİ
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE
YÖNETİMİ UYGULAMALARI**

EVREN VURAL
2501020474

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Adalet B. ALADA

İstanbul
Temmuz 2005

ÖZ

“1984-1997 Dönemi İstanbul Büyükşehir Belediye Yönetimi Uygulamaları” adlı bu çalışma; liberal, sosyal demokrat ve muhafazakar olmak üzere üç farklı ideolojik yaklaşımın yerel yönetim uygulaması ve yapılanmasının ortak noktalarını ele almak amacıyla yapılmıştır. Bu nedenle, yasal çerçeve ve ekonomik sistemin, kararların alınmasında ne kadar etkili olduğu ve buna bağlı olarak da yerel hizmetin sağlanmasında kamu yararına ne kadar öncelik verildiği incelenmiştir. Varılan sonuç ise, farklı ideolojik yaklaşımların olmasına rağmen, yerel yönetim uygulamalarının, sermayenin belirleyiciliği rolü ve Büyükşehir belediye başkanının yasal gücü sebebiyle, temel farklılıklar taşımadığı görülmüştür.

ABSTRACT

This study, which is called “The Practice of İstanbul Metropolis Management: from 1984 to 1997”; has examined similarities about the practice of metropolis management and organization between three different ideologic approaches which are liberal, social democrat, conservative. Meanwhile, this study has examined how legal and economic systems effect decision making and giving priority to public utility. As a result of this study, there aren't main differences between this three ideological approaches while making decision, connecting with the power of capital and manager in the practice of local goverment.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada amaç, 1980 sonrasında Türkiye’de yaşanan ekonomik ve siyasal yapıdaki değişimin, yerel yönetim anlayışında belirleyici bir rolü olduğunun vurgulanmasıdır. Bunu ölçmek amacıyla da, farklı ideolojik yaklaşımların yerel yönetim anlayışlarının, uygulamaya nasıl yansıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple, 1984 ve 1997 yılları arasındaki dönem, ideolojik anlamda üç ayrı anlayışı da içine almaktadır. İstanbul, gerek bu üç farklı anlayışın varlığı, gerekse 1980 sonrası değişimin mekansal olarak da çok rahat okunduğu ve taşıdığı kendine has özellikleriyle büyük bir kent olması nedeniyle, inceleme alanı olarak seçilmiştir.

Her uygulama dönemi, o dönemle ilgili ekonomik ve siyasal değişimler ortaya konularak ele alınmıştır. Bu çalışmanın temel noktasını, 3030 sayılı yasanın büyükşehir belediye başkanları üzerinde sağladığı yetki genişliğinin ne yönde kullanıldığı ve buna bağlı olarak yönetim ilkelerinde kent hukukuna ne kadar yer verildiği oluşturmaktadır. Dönemler ele alınırken, bir önceki bölümle ilişkisi kurularak, benzerlik ve farklılıklar vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, kendi yerel yönetim anlayışıyla ne kadar ilişkili yönetim kararlarının alındığı vurgulandığından, parti yapılanmalarına da değinilmiştir. Genel olarak ele alınan projeler, bir önceki dönemin ürünü olduğundan, yaklaşımlar arasındaki ilişki de ortaya çıkarılmıştır.

Bu çalışmanın üç ayrı dönemi ele alması, dönemlerin her birinin kendine has tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Fakat amaç, dönemler arasında ilişkiyi vurgulamak olduğundan, kapsamı belirgin tutmak kolay olmamıştır. Bu çalışma her ne kadar, belirli bir dönemin yerel yönetim anlayışlarını ortaya koymaya çalışsa da, yerel yönetime ve hatta ulusal gelişmelere de süreç içinde değinilmeyi gerektirmiştir. Dolayısıyla bu çalışmaya hakim olmak, ulusal ölçekte sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmelerin, yerel yönetim tarihiyle ilişkilendirilmesiyle mümkündür. Bu bağlamda konunun bütünlüğünü sağlamak adına kapsam çok geniş tutulmamaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma, üç dönem olarak incelense de, her dönemin birbiriyle olan ilişkisi ele

alındığında, d6nemsel ayırımların yapılmasında g6çl6kler yaşanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın, gerek d6nemler arasında gerek de alt b6l6mler arasında biçimsel olarak yapılan ayırım dışında, b6t6nsel olarak ele alınması kaygısı, s6recin ortaya konulması açısında da olumsuzluklarla karşılaşılmıştır.

Bu çalışmada gerek verdiği moral destek, gerekse yerel y6netimler ve kent hukuku alanında d6ř6nsel olarak bakış aımın şekillenmesindeki katkılarından dolayı Doç. Dr. Adalet B. Alada'ya, çalışmayı biçimsel ve içerik olarak b6t6nsel açıdan nesnel olarak değerlendiren, destek olurken de beni cesaretlendiren Cemil Hakan Korkmaz'a, ve son olarak da maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme çok teşekk6r ederim.

KISALTMALAR

Adil Düzen: AD

Belediye İktisadi Teşekküller: BİT

İstanbul Büyükşehir Belediyesi: İBB

İstanbul Gaz Dağıtım San. Ve Tic. A.Ş.: İGDAŞ

İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi: İSKİ

Karayolları Genel Müdürlüğü: KGM

Mahalli İdareler Enstitüsü: MİE

Milli Türk Talebe Birliği: MTTB

Milliyetçi Cephe: MC

Seçim İrtibat Bürosu: SİB

Türk Ticaret Kanunu: TTK

Türkiye Elektrik Kurumu: TEK

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: DÖNÜŞÜM YILLARI: TEK KADEMELİ YÖNETİMDEN İKİ KADEMELİ YÖNETİME GEÇİŞ	5
1.1. Ara Rejim Döneminde Beledi Yönetim (1980-1983)	5
1.1.1. Belediye Gelirlerinde Değişiklik	9
1.1.2. Küçük Belediyelerin Büyük Belediyelere Bağlanması	10
1.1.3. Büyük Kentlerde Özel Amaçlı Kuruluşların Bağımsızlığı	11

1.1.4. Anayasal Düzenlemeler ve Özel Amaçlı Yasalar	13
1.2. Sivil Yönetime Geçiş, Değişimler ve ANAP	15
1.2.1. Büyük Kentlerin Yönetimi Modeli	16
1.2.2. Özel Amaçlı Yasalar	20
1.2.3. Belediye Gelirlerindeki Değişiklikler	23
1.3. İlk Büyükşehir Belediye Yönetimi Uygulaması: Dalanlı Yıllar (1984-1989).....	
.....	25
1.3.1. Dönemin Genel Göstergeleri	26
1.3.2. 1984 Yerel Seçimleri	27
1.4. Kamuda Özelleştirmeci Mantık	29
1.5. Dönemin Uygulamaları.....	32
1.5.1. Haliç'in Islahı	33
1.5.2. Tarlabası Operasyonları	36
1.5.3. Ulaşım Sistemine ilişkin Düzenlemeler	40
1.5.4. Turizm Alanlarına ve Yapılaşmaya Bakış	43
BÖLÜM II: DALAN'A KARŞI YILLAR (1989-1994).....	47
2.1. 1989 Yılına Girerken	47
2.2. Dönemin Genel Göstergeleri	51
2.2.1. 1989 Yerel Seçimleri	53
2.2.2. Sosyal Demokrat Belediyecilik	58

2.3. Dönemin Uygulamaları	62
2.3.1. Hukuk Dışı Alanlara Karşı Yapılanlar	66
2.3.1.1. Park Otel ve Gökkafe	67
2.3.1.2. İkitelli ve Perpa	70
2.3.1.3. Yapılaşma ve İmar Planları	72
2.3.2. İlçe Belediyelerinin Etkinliği	74
2.3.3. Ulaşım ve Diğer Kentsel Hizmetler	77
BÖLÜM: III: 1994-1997 DÖNEMİ UYGULAMALARI	81
3. 1. Yeni Bir Dönem Başlarken	81
3. 1. 1. Dönemin Genel Göstergeleri	84
3. 1. 2. 1994 Yerel Seçimleri	86
3. 1. 3. RP'nin Örgütlenmesi	89
3. 1. 3. 1. İl Teşkilatı Çalışmaları	91
3. 1. 3. 2. Propaganda Taktikleri	95
3. 2. Dönemin Uygulamaları	98
3. 2. 1. Yasaklar ve Müdahaleler	100
3. 2. 2. Kültür Varlıklarını Koruma Anlayışı Üzerine	102
3. 2. 3. Tabiat Varlıklarını Koruma Anlayışı ve Yapılaşma	107
3. 3. Belediyeye Bağlı Kuruluşlar	111
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	119

GİRİŞ

1980’li yıllarla birlikte Türkiye’nin ekonomik ve siyasal yapısında, kapitalist dünya ekonomik sistemine eklenme eğilimi doğrultusunda, değişimler yaşanmıştır. Buna bağlı olarak, Cumhuriyet döneminde bir kopuşu ortaya koyan, devletin yönetim anlayışında köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. 24 Ocak ekonomik paketiyle başlayan bu süreç, siyasal açıdan yapılanmanın da tetikleyicisi olmuştur. Dönüşüm yılları olarak adlandırılabilir bu süreç içerisinde, kamu yönetimine bağlı olarak getirilen düzenlemeler, kent hukukuna ilişkin yeni bir yapılanmayı da ortaya çıkarmıştır.

1980 yılında 24 Ocak kararlarıyla, ekonomide varolan devletçi yaklaşımlar yerini, ekonomide serbestleşmeye bırakmıştır. Buna bağlı olarak, ithal ikameci sanayileşme politikaları yerine, ihracata dayalı kalkınma hedeflenmiştir. Sermayenin etkinliğine dayalı bu ekonomik sistemde, kentlerin ana belirleyicisi de sermayenin kendisi olmuştur. Böyle bir ekonomik anlayış, devletin ideolojisinin değişimiyle yerleşik hale gelmiştir. 12 Eylül askeri darbesiyle başlayan süreçle, anayasa başta olmak üzere, bir dizi yasal ve kurumsal değişiklikler yapılmıştır. Başbakan Turgut Özal dönemiyle birlikte devam eden süreç içerisinde, ekonomik yapının belirleyiciliğinde ortaya konulan bir siyasal yapılanmayla, bugünün eylemlerini ve yönetim kararlarını yönlendirecek bir anlayış da belirlenmiş olmaktadır.

Bu dönemde, ilk olarak İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere üç büyük kentte, yeni bir yönetim modeli oluşturulmuştur. Kentleşme düzeyinin artmasıyla birlikte, kaynakların daha akılcı kullanılması ve aynı zamanda beledi hizmetlerin sağlıklı verilmesi amacıyla büyük kentlerde, büyükşehir ve ilçe belediyelerinde oluşan iki kademeli bir yönetim biçime geçilmiş, belediyelerin kaynak ve yetkileri artırılmıştır. 1970’li yıllarda bu modelin ortaya konulmasına rağmen, bu dönemde ekonomik yapılanmaya koşut olarak uygulanması gerçekleştirilmiştir.

3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası'yla, devletin merkeziyetçi yapısında esnemeler yapılmıştır. Yasanın getirdiği ikili yapı, ademi merkeziyetçi bir yapıyı çağrıştırmasına rağmen, merkezin yerel üzerinde bir idari vesayet yetkisi bulunmaktadır. Büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasında da, bu türden sayılabilecek bir ilişki söz konusudur. Bu yasayla getirdiği önemli bir değişiklik ise, büyükşehir belediye başkanlarına, belediye meclisi karşısında, daha geniş yetkiler verilmesidir. Öyle ki, yönetim kararlarında baş aktör, Büyükşehir belediye başkanları olmuştur. Dolayısıyla, yönetim uygulamalarında kişisellik de ön plana geçmektedir. Buna bağlı olarak da büyükşehir belediye başkanının merkezle olan ilişkileri de, yönetim uygulamalarında diğer bir belirleyiciliği oluşturmaktadır.

Yönetim uygulamalarının dayanak noktası olan kent hukukunun öğeleri, bu dönemin anlayışıyla oluşmuştur. Ekonomik yapılanmaya bağlı olarak, sermayenin önceliği mantığıyla, kentlerde otel ve iş merkezleri yaratma amaçlı Turizmi Teşvik Yasası çıkmıştır. Böylelikle turizm anlayışı, gökdelenleşme anlamına gelmeye başlamıştır. Bu yasanın ardından çıkarılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ise, sermayenin kentte dilediği yeri işgal edebileceğini söyleyen Turizmi Teşvik Yasası'ndan dolayı kağıt üzerinde kaldığı söylenebilir. Ayrıca İstanbul'a özgü olarak çıkarılan Boğaziçi Yasası da, çıkarılan yeni imar yasasıyla birlikte bu açıdan işlevsiz sayılmıştır.

Bu dönemde çıkarılan İmar yasasıyla da, plan yapma ve onama yetkisi büyükşehir belediyelerine verilmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde, kentsel rantların üretilmesi ve dağıtımında büyükşehir belediye başkanının da, belirleyici bir konumda olduğudur. Dolayısıyla, yönetim uygulamalarında bu durum, nasıl bir tutum izlendiğiyle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır ve sahip olunan bu güç, belediye başkanlarının yetkilerini kamu yararı adına kullanma amacından uzaklaşmıştır.

Büyükşehir belediye yönetimini şekillendiren bu yasalarla gerçekleşen ilk uygulama, ANAP yönetiminde Bedrettin Dalan'la başlamış ve kent hukuku hem teorik, hem de pratik anlamda ortaya çıkmıştır. O dönemde alınan karar ve yapılan uygulamalar, bir sonraki yönetim uygulamalarının da belirleyicisi olmuştur.

Dolayısıyla, liberal, sosyal demokrat ve muhafazakar anlayışlarından oluşan 1984-1997 yılları arasındaki üç farklı yönetim dönemi, 1980'li yıllarda oluşan siyasal ve ekonomik yapılarla ilişkili olarak, uygulamaları açısından temel farklılıklar taşımayacaklardır. Bunun için, bu üç farklı ideolojik anlayışın şekillendirdiği dönemler üç ayrı bölümde ve genel olarak bu düşünceyi vurgulamak açısından ele alınmıştır.

Çalışmanın genelinde, belediye başkanlarıyla ilgili olarak genel ideolojik farklılıkları koymak adına, öncelikle parti anlayışlarından ve örgütlenmelerinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte, partilerinin 1980 yılı öncesi anlayış ve uygulamalarıyla da karşılaştırma yapılarak, bu dönemdeki uygulamaların ana belirleyicileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Uygulamalarda dikkat edilen husus ise, ideolojik söylemlerine ne kadar bağlı kalındığı, dolayısıyla ideolojik anlayış ve eylemlerdeki tutarlılıktır. Ayrıca, diğer dönemlerde görülen benzer uygulamalarla olan ilişkiler, ortak noktaları ortaya koymak adına veri olarak kullanılmıştır. Buna bağlı olarak, yönetimde hangi anlayışın temel alındığıdır. Böylelikle, yönetim anlayışlarını ortaya koyan genel uygulamalar, kamu yararı anlayışı öne sürülerek açıklanmıştır. Ele alınan uygulamalar ise, yönetim anlayışlarını, benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya çıkaracak nitelikler -çalışmanın amacına uygun olarak- genel olarak açıklanmış ve her bir dönem ele alınırken bir önceki döneme ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan 1984-1989 yılları arasındaki ANAP yönetimi, öncelikle kent yönetim modeli ve kent hukukunun ana belirleyicileri bağlamında ele alınmıştır. Her bölümde ele alındığı gibi bu dönemde de, bir önceki dönemle ilgili olarak, ara rejim dönemi ve uygulamalarına da genel hatlarıyla yer verilmiştir. Bu dönemin uygulamaları, 1980 sonrası yönetimin temeli olarak sunulmuştur. Buna bağlı olarak da Dalan, Büyükşehir belediye yönetimi uygulamalarının simgesi olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk olarak bir önceki dönemin yönetim anlayışı ve uygulamaları ele alınmıştır. Bu dönemin yönetim anlayışını belirleyen ana

husus, bir önceki dönem uygulamalarının referans gösterilerek uygulamaların yapılmasıdır. Böyle bir durum, iki dönem arasındaki ilişkiyi de çok net ortaya koymuş ve ideolojik farklılıklara rağmen, iki dönemin uygulamalarını temel ortaklıklar vurgulanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde, yönetim uygulamalarının ana belirleyicisi olarak RP'nin örgütlenmesi üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Buna bağlı olarak başkanın siyasi kimliği ise, ön plana çıkmıştır. Ayrıca yönetim anlayışıyla bir önceki dönemlere göre farklılıklar taşınmasına rağmen, yönetim uygulamaları söylem ve eylem tutarsızlıkları bağlamında ele alınarak, benzerlikler ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemin bir diğer özelliği ise, başkanın siyasi kişiliği dolayısıyla, yerel yönetimin merkezi yönetime ulaşmada bir basamak olduğunu vurgulayan uygulamaların ele alınmasıdır. Bu yönetim dönemi 1998 yılında, belediye başkanının görevden alınmasıyla sona ermesine rağmen bu çalışmada, çalışmanın amacını ortaya koymak adına, 1997 yılında 28 Şubat sürecine kadar ele alınması yeterli kabul edilmiştir.

BÖLÜM 1:

BÜYÜKŞEHİRLERDE

TEK KADEMELİ YÖNETİMDEN İKİ KADEMELİ

BELEDİ YÖNETİME GEÇİŞ¹

1.1. Ara Rejim Döneminde Beledi Yönetim

(1980-1983)

27 Mayıs 1960 askeri darbesi² ile başlayan ve 1961 Anayasası'yla vuku bulan siyasal alandaki demokratikleşme rüzgarı, 12 Mart 1971 muhtırasıyla birlikte yerini karmaşaya bırakmış; gerek yerelde yaşanan toplumsal mücadeleler³ ve gerekse de merkezde buna karşılık gelecek istikrarlı ve uyumlu bir yapının olmayışı, beraberinde *Dönüşüm Yılları* olarak adlandırılan⁴ yeni bir süreci getirmiştir. Bu dönüşümün odak noktası ise 1980 yılıyla başlayan ve 24 Ocak ekonomik paketinin ardından gelen 12 Eylül askeri darbesidir.

Öncelikle, genelde Türk siyasal hayatı, özelde kent yönetimine yansımaları açısından “24 Ocak ne anlam ifade etmektedir?” sorusunun cevabını vermek gerekmektedir. Adalet Partisi (AP), 1979 yılının Aralık ayında yapılan ara seçimden en fazla oy oranına sahip olarak çıkmıştır. Mecliste en fazla üyeye sahip olmasına karşın Ecevit Hükümeti'nin istifa etmesiyle birlikte AP, 3. Milliyetçi Cephe'yi kurmamıştır. Ancak daha önceden MC'yi oluşturan sağ partilerin (Milli Selamet ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin) desteğiyle, Adalet Partisi azınlık hükümeti olarak başa

¹ Bu dönem başta iki kademeli belediye yönetimini ortaya koyan ve sadece İstanbul, Ankara ve İzmir özelinde kabul edilen 3030 sayılı Büyükşehir Belediye yönetimine ait kanun ve diğer bir dizi yasal değişikliklerle, kent yönetimi açısından Cumhuriyet Döneminde bir kopuşu sergileyecektir.

² Ardından gelen 1961 Anayasası'yla demokratikleşmenin önü açılmış olduğundan “27 Mayıs Devrimi” olarak da anılmaktadır. Bkz.: Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, 20. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 144 -175.

³ II. Bölümde açıklanacaktır.

⁴ Sosyal bilimler yazınında gerek Türkiye ve gerekse dünyadaki ekonomik ve siyasal gelişmelerin işareti olarak kabul edilmektedir.

geçmiştir. 24 Ocak Kararları da bu siyasi gelişmeler sonrasında hayata geçmiştir. Başbakan Süleyman Demirel ve dönemin Başbakanlık ve Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarı olan Turgut Özal'ın birlikte kabul ettikleri sözkonusu kararlar, aslında Uluslararası Para Fonunun (IMF) bile öneremeyeceği sertlikte⁵ bir bakıma da IMF'nin Türkiye uygulaması olan acı bir reçeteye (istikrar programına)⁶ karşılık gelmektedir. Ayrıca bu kararlar Özal'ı -1980'li ve 1990'lı yıllara egemen olacak bir politikacıyı-kamuoyuna tanıtıyordu.⁷

24 Ocak ekonomik kararlarıyla, öncelikle ekonomide denge ve istikrar arayışlarının gündeme getirilmesine rağmen, bu kararların bir istikrar programı olmasının da ötesinde, ekonomide yapı ve zihniyet değişikliğini amaçlayan bir program ortaya çıkarılmıştır.⁸ Bu programla uygulamaya konulan ekonomi politikasının temel özelliği, ekonomiye ilişkin karar alma süreçlerinde, piyasanın kendi işleyişinde oluşacak fiyatların tek yol gösterici olmasıdır.⁹ Dolayısıyla, piyasanın bu etkinliğine bağlı olarak hükümet, kamu harcamalarını ve para sunumunun da, arz ve talebe göre düzenlemesini getirmiştir. Ayrıca, “yerli üretimde teknolojik ve ekonomik etkinliğin ve köklü yapısal değişikliklerin sağlanması için, iç pazarın dışalım mallarına açılmasının gerekli olduğu zorunlulu(ğu)”¹⁰ yerli üretimin etkinliğini kaybetmesi dışında, toplumsal olarak çeşitli olumsuzluklara da yol açmıştır. İşgücü fiyatlarında düşme yaşanmış ve buna bağlı olarak sendikal haklar da sınırlandırılmıştır. Toplumsal yapıda ikili bir yapıyı pekiştirerek, bölünmeleri derinleştirmiş; ekonomi, insanın hizmetinde en büyük çoğunluğunun refahını sağlamaya dönük bir araç olmaktan çıkıp, kendi içinde bir amaca dönüşmüştür.¹¹

24 Ocak programı, Türkiye ekonomisinin dışa açıldığı ve kapitalist dünyaya eklenmeye çalıştığının bir göstergesi olarak devletin ideolojisinin değişimini de

⁵ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze**, 3. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2004, s. 258.

⁶ Çavdar, **a. g. e.**, s. 258.

⁷ Kongar, **a. g. e.**, s. 187.

⁸ Osman Ulagay, **24 Ocak Deneyimi Üzerinde**, 2. bs., İstanbul, Hil Yayınları, 1984, s. 28.

⁹ Yakup Kepenek, Nurdan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 11. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1994, s. 196-198.

¹⁰ **A. e.**, s. 199.

¹¹ Gülten Kazgan, **Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 123-124.

beraberinde getirmiştir. Çünkü 1980'li yıllarla birlikte ekonomide devletçi yaklaşımlar, yerini serbestleşmeye bırakacak ve 1963'ten beri sanayide izlenen ithal ikameci tutumun yerine ihracata yönelik sanayileşme stratejisi izlenecektir. Her iki tutumla da dünya konjonktürüyle uyumlu bir yapılanmaya girilmiştir.¹² Böylece ülkedeki hali hazırda varolan ekonomik bunalımın aşılacağı vurgusuyla, kararların uygulanabilirliği daha kolay olacaktır. Ülkenin siyasal yapılanmasının ekonomideki bu düzenlemelere uyarlanması ise, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle gerçekleşmiş olur ve bu programın ilk aşaması, 1980-1983 yılları arasındaki askeri rejim denetimi altında uygulanır. İkinci aşaması 1984 yılından itibaren devreye giren genelde ekonomiyi, özelde mal ithalatının serbestleştirilmesi, son aşama ise 1989 yılıyla birlikte TL'nin konvertibilesi, mali piyasaların serbestleşmesi ve özelleştirmeyle birlikte tamamlanacaktır.¹³ Küreselleşme eğilimlerine açık bir ekonomik yapılanmadan, *sermaye birikim süreçlerindeki* kentler, dolayısıyla yerel yönetimler de bundan paylarını alacaklardır.

12 Eylül askeri rejiminin siyasal alanda getirdiği yapısal değişikliklerin¹⁴ sergilenmesi *dönüşüm yıllarını* anlamada ikinci boyutu oluşturur. 1984 yılının sonuna kadar devam eden bu ara dönemde, kamu yönetimi ve buna bağlı olarak da beledi yönetim alanında yapılan düzenlemelerle, köklü değişiklikler yapılmıştır. Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi Raporu'nda, beledi yönetimle ilgili tespitler yapılmış ve buna bağlı olarak, çözüm yolları ortaya konulmuştur. Buna göre; iki tespit ortaya atılmıştır. Öncelikle, ekonomik açıdan gelişmemiş Türkiye'nin, elindeki kaynakları daha verimli kullanması amacıyla merkeziyetçi bir yapıdan vazgeçilmemesi gerektiği vurgusu üzerinden hareket edilmiştir. Fakat, aşırı bir merkeziyetçiliğin, kırtasiyeciliğe ve savurganlığa yol açacağı sebebiyle, merkeziyetçi yapının yeniden düzenlenmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, aşırı merkeziyetçilik ve kaynakların kısıtlılığı dikkate alınarak, yerel yönetimlerin kuruluş ve işbölümünde baştan akılcı bir yol izlenmediği belirtilerek, yerel-merkez arasındaki

¹² A. e., s. 361.

¹³ Kazgan, a. g. e., s. 127.

¹⁴ Öyle ki Cumhuriyet Dönemi içinde bir kopuşu da vurgulamaktadır. Bkz. Adalet B. Alada, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Anlayışı Üzerine Notlar...", **Bülent Tanör Armağanı**, İstanbul, Legal Yayınevi, 2004, s. 52-68. Bunun başka bir şekilde ifadesi olan *Karşı Devrim* için Bkz., Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **12 Eylül: Karşı-devrim**, İstanbul, Evrim Yayınları, t.y.

işbölümünün yeniden düzenlenmesi ve metropol idarelerinin kurulması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁵

Anayasa başta olmak üzere buna bağlı olarak bir dizi yeni yasa ve kanun değişiklikleriyle, reform düzeyinde atılan adımlarla yerel yönetimlere ilişkin yeni bir dönem başlamıştır. Ara rejim yöneticileri tarafından, esasen 12 Eylül hareketinin gerekçesi; merkezi olduğu kadar yerel yönetimlerin de gereğinden fazla politize hale geldiği ve bürokrasi çarkının artık işlemez durumda olduğu; hatta yerel yönetimlerde kamu hizmeti sunma anlayışının yerini, birçok yerde siyasal hesapların, partizanlığın, yolsuzluğun ve anarşinin aldığı düşüncesi olarak savunulmaktaydı.¹⁶ Bu anlayışın doğal sonucu olarak, öncelikle 2303 sayılı yasayla bütün belediye başkanlarının görevlerine son verilmiş ve yerlerine il merkez belediyeleri dışında, çok istisnai durumda valiler getirilmiş; bütün yerel meclisler dağıtılmış ve onların görevleri de belediye encümenlerine bırakılmıştır.¹⁷ MGK kararınca, İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun¹⁸ da lağvedilmesi, yasal olarak onaylı konumda bulunmasına karşın Metropolitan Alan Nazım Planı'nın da uygulamadan fiilen kaldırıldığı bir süreç başlamıştır.¹⁹ Bununla birlikte İmar ve İskan Bakanlığı Tübitak'a bağlı Yapı Araştırma Enstitüsü de gereksiz görülerek kapatılmıştır.²⁰ Ardından birkaç ay sonra çıkarılan 2508 sayılı yasayla da, 1580 sayılı Belediyeler Yasasının 16 maddesi²¹ belediye meclisleri seçimi yapıncaya kadar askıya alınmıştır. Bu ara dönemde belediye organlarında yapılan değişiklikler dışında, yine yerel yönetimleri yakından ilgilendiren; belediye gelirleri, belediye sınırları, belediye dışında özel amaçlı

¹⁵ Evrim Karamanlıoğlu, **Ara Rejim Döneminde Büyükşehir Yönetimi İstanbul Örneği**, İ.Ü., SBE, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s. 43-45.

¹⁶ Ruşen Keleş, "1980 Sonrasında Belediyelerimiz", **İller ve Belediyeler**, No. 475-476: Özel sayı, 1985, s.146.

¹⁷ Ruşen Keleş, "Demokratik Gelişmemizde Yerel Yönetimler", **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, İstanbul, IULA EMME, 1993, s. 42.

¹⁸ Sırma Ramazanoğulları Turgut, **İstanbul'un Yönetimi: Bir Kent Planlama Yönetimi Denemesi**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2004, s. 110.

¹⁹ Mustafa Sönmez, "İstanbul'da Kuzey-Güney Kutuplaşması ve Rantlar", **İstanbul**, No: 35, Ekim 2000, s. 107.

²⁰ Doğan Hasol, "Otuz Yılda Ne Değişti?", **Yağma Var!**, İstanbul, YEM Yayınları, 1997, s. 13.

²¹ Bu madde, belediye görevlerinin gelirlerine göre belediyelere verilmesine ilişkin bir düzenlemeyi içermektedir. Öncelikle, bu dönemde belediyenin görevlerinde düzenlemeler yapılmıştır. Maddenin birinci fıkrasında, 15. maddesinde belirtilen hizmetlerden hangilerinin olduğu belirtilmiştir. Buna ilave olarak da, gelir durumlarına göre belirtilen görevler, zorunlu verilmesi gereken hizmetler olarak eklenmiştir. "Belediye Kanunu", **Belediyelerle İlgili Mevzuat**, İstanbul, Yayılım Yayıncılık, t.y., s. 22-23.

kuruluşlarla ilgili²² ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanununa işaret eden yeni anayasada değişikliklere gidilmiş, *Turizmi Teşvik Yasası* ve *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasaları* çıkarılmıştır.

1.1.1. Belediye Gelirlerinde Değişiklik

Yapılan ilk düzenleme, 2380 sayılı Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Gelirlerinden Pay Verilmesin Hakkındaki yasadır. Bununla her yıl bütçe vergi gelirlerinden yüzde 5'inin belediyelere verilmesi getirilmiştir. Bu payların yüzde 80'i, İller Bankası'nda belediyelerin nüfusları oranında dağıtılarak, geri kalanı ise yine İller Bankası'nda Belediyeler Ortak Fonu adı ile ayrılacaktı. Ancak bu fonun hangi amaçla kullanılacağına ilişkin herhangi bir yönetmelik çıkarılmamasından dolayı ayrılan paylar belediyelere dağıtılmıştır. Bu yasada sadece merkezle yerel yönetim arasındaki bir paylaşımına yer verilmiştir. Bu düzenleme sonucunda belediyelerin merkezden aldıkları payların üç katı kadar arttığı da saptanmıştır.²³

İkinci düzenleme ise, 5237 sayılı Belediye Gelirleri Yasasının yerine geçen 2464 sayılı yeni yasadır. Bu yasada belediye gelirleri, vergiler, harçlar ve harcamalara katılma payları olarak üç guruba ayrılmış²⁴; Meslek, Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi ve Bina İnşaat Harcı, Temizleme ve Aydınlatma Harcı ve İşyeri Açma İzni karşılığında alınan harçlarla ek kaynak yaratılmış ve bazı maddelerin değişikliğiyle de gelirlerin daha verimli duruma getirilmesi sağlanmıştır. Bu yasanın önemli bir özelliği, bu vergilerin mücavir alan sınırları içindeki yerleşmelerden de alınmasının sağlanmasıdır. Bir diğer özelliği ise, belediyelerin nüfuslarına, toplumsal ve ekonomik bakımdan gelişme durumlarına göre gruplara ayrılması ve vergi oranlarını bu gruplara göre farklılaştırma yetkisinin Bakanlar Kurulu'na ya da Belediye Meclislerine tanınmasıdır. Fakat bu yasada, sadece büyük belediyelerin dikkate

²² Keleş, "1980 Sonrasında Belediyelerimiz", *İller ve Belediyeler*, s.146-152.

²³ A. e., s. 148.

²⁴ Sabri Yaşayan, " Belediyelerle İlgili Gelir Yardım ve Fonlar, Yeni Bir Belediye Kanunu İhtiyacı", *İller ve Belediyeler*, No. 475-476: Özel sayı, 1985, s. 204.

alınması, küçük belediyeler²⁵ için olumsuzluklar taşıyabilmektedir.²⁶ Buna karşın belediye gelirlerindeki bu artış daha önceki yıllara nazaran, örneğin 70’li yıllardaki sosyal demokrat belediyelerin mücadelesi ve taleplerinden sonra, yerel yönetimleri görel olarak güçlendirmek adına önemli bir adımdır. Ancak ileriki bölümlerde de anlatılacağı gibi yeni ekonomik düzenlemeler ve aynı zamanda belediyelerin dış krediler ve fonlarla borçlanmaya itilmesi, bu gelişmeyi çok da anlamlı kılmayacaktır.

1.1.2. Küçük Belediyelerin Büyük Belediyelere Bağlanması

MGK’nın 34 sayılı kararıyla, büyük belediyelere bağlı küçük belediyelerin, yani düzensiz kentleşme sonucu büyük şehirlerin yakınında oluşan yerleşmelerin²⁷ sıkıyönetim komutanlıklarının koordinasyonunda ve onların emredecekleri şekilde²⁸ tüzel kişilikleri kaldırılarak büyük belediyenin sınırları içerisine alınmıştır. Yine bu kararlar, aydınlatma, su, kanalizasyon ve ulaştırma gibi hizmetlerin yeterli bir biçimde halka götürülmesi ve denetiminin sağlanması amacı²⁹ ortaya konmuştur. Fakat bu oluşum, bundan sonraki süreçte yeni belediyelerin kurulmasında nüfus kriterinin kullanılması, aynı zamanda yerel hilelere başvurulmasının da dayanak noktasını oluşturmaktadır. Bu dönemde belediyeleşme sürecinde kriterlere ne kadar az bağlı kalındığının yanında, bu kriterlerin ve anlayışın “kaos“ ve “rastgelelik” yaratacağı da ortadadır.³⁰ Bu şekilde İstanbul’da on üç belediye şubesi kurulmuştur.³¹

Bu yasanın ardından gelen 2561 sayılı yasayla da belediye olma 300 bin nüfusa sahip olma şartına bağlanmış ve bu birleştirmelerin hangi kriterlerle yapılacağı, söz konusu yerleşimlerin büyük belediyeye olan uzaklıkları, büyük

²⁵ Büyükşehir Belediyeleri Yasası’yla birlikte büyük ve küçük tanımlamaları Büyükşehir ve İlçe belediyeleri olarak adlandırılacaktır.

²⁶ Keleş, “1980 Sonrasında Belediyelerimiz”, **İller ve Belediyeler**, s. 149.

²⁷ Keleş, “Demokratik Gelişmemizde Yerel Yönetimler”, **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar 81975-1992**, s. 42.

²⁸ Adalet Alada, “Türk Belediyeciliği’ne Kronolojik Yaklaşım (1930-1990)”, **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu, Uluslararası Sempozyum, Bildiriler, Tartışmalar**, Ankara, 23-24 Kasım, 1990, s. 139.

²⁹ Keleş, “1980 Sonrasında Belediyelerimiz”, **İller ve Belediyeler**, s. 149.

³⁰ Birgül Güler, “Belediyeleşmede “Siyaset” ya da Yerel Hile”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 6, Kasım 1993, s. 27-38.

³¹ Nuri Tortop, **Mahalli İdareler**, 5. bs., İstanbul, Yargı Yayınları, 1994, s. 172.

belediyenin olanaklarının yanında bir de hizmetin götürülebilme olanaklarına bağlı olmuştur.³² Ayrıca bu yetki Bakanlar Kurulu'na verilmiş, İçişleri Bakanlığı ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın görüşünün alınması zorunluluğu getirilmiştir. Tüzel kişilikleri kaldırılan bu belediyeler ise *Belediye Şubesi* ya da *Mahalle* olarak kabul edilmiştir. Böylelikle belediye sayısı 1980 yılında 1700 iken 1981 yılında bu sayı 1580'e düşmüş ve aynı zamanda 150 kadar köyün de tüzel kişilikleri kaldırılmıştır.³³ Bütün bu düzenlemelerle, -siyasal işlevleri bir yana bırakıldığında" asli varlık nedeni yerel hizmetlerin gerçekleştirilmesi olan belediye yönetimi yerelden kopartılarak -hatta merkezileşerek- işlerliği engellenmiş ve belediyeler varolma amaçlarını yitirmiştir.

1.1.3. Büyük Kentlerde Özel Amaçlı Kuruluşlar

Bu tür kuruluşlardan ilki, 25 Mayıs 1930 tarihli 2226 Sayılı yasayla belediyeye bağlı olarak kurulan İstanbul Sular İdaresi, şimdiki adıyla İSKİ'dir. Kuruluş, 20 Kasım 1981 tarihli 2560 sayılı yasanın 28. maddesiyle belediyeden ayrılmış³⁴ ve gerekli görülen durumlarda³⁵ hizmeti İstanbul sınırlarını da aşabilecek şekilde düzenlenmiştir. Yasayla, hizmet alanları ve kuruluş biçimi belirtilmiş, genel kurulunda ise belediye sınırları dışındaki belediye ve köylerin temsilcilerinin yer alması sağlanmıştır. Dolayısıyla burada temsili bir yapılanma söz konusudur. Kuruluşun başlıca gelirlerini ise 2380 sayılı yasada belirtildiği gibi belediyenin İller Bankası'ndan alacağı payların yüzde 10'u oluşturmaktadır.³⁶ Fakat bunlar, geçici bir dönem için yapılan düzenlemelerdir. Sonuçta Sular İdaresi, belediyeler yasasının yeniden düzenlenmesiyle ve dönemin ilk sivil belediye başkanı Dalan ve ekibinin güçlü bir belediye yönetimi ve başkanlığını tesis etme isteklerinin de katkısıyla³⁷ İSKİ olarak tekrar belediyeye bağlanacaktır. Ancak bu ara dönemde, 2. Boğaz Köprüsü ve TEM oto-yolu projelerinin gündeme gelmesi, su havzalarında da

³² Turgut, **a. g. e.**, s. 119.

³³ **A. e.**, s. 118.

³⁴ Yaşayan, **a. g. e.**, s. 176.

³⁵ Bkz., Keleş, "1980 Sonrasında Belediyelerimiz", **İller ve Belediyeler**, s. 150.

³⁶ **A. e.**, s. 150-151.

³⁷ Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 3. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 1998, s. 262.

denetimsizliğe neden olmuş ve geri dönüşü olmayan yerleşimlerin oluşmasının sürecini başlatmıştır.

Adından söz edilmesi gereken ikinci düzenlemeyle, Boğaziçi'ndeki planlama ve imar hizmetlerinin belediyelerin elinden alınıp bağımsız bir tüzel kişiliğe verilmesidir. Yeni bir *imar ve planlama otoritesi* olarak, 2960 Sayılı *Boğaziçi Yasasıyla* ilk kez 1977 *Boğaziçi Planında* tanımlanan dört alt bölgenin³⁸ yasalaştırılmış³⁹ olmasıyla beraber, çok önemli bir takım kararlar almıştır. Amaç, boğaz çevresindeki kültürel, tarihsel ve doğal değerleri *kamu yararı* gözetilerek korumak ve yeni yapılaşmaları önlemektir. Bunun için kıyı şeridinde ve *öngörünüm bölgesi* içinde toprak tevhid ve ifraz işlemleri, konut yapımı yasaklanmış⁴⁰; ayrıca yasaya uymayan yerleşimler için de yıkım şartı getirebilmiştir. Fakat *gerigörünüm bölgelerindeki* yapılaşma konusundaysa aynı yasal çerçeve net bir şekilde ortaya konmamış ve bu bölgelerin turizm amaçlı kullanımına fırsat verilmiştir. Hatta bu etkilenme bölgelerinde düşük yoğunluklu yerleşime olanak veriyordu.⁴¹ Ayrıca İstanbul'un kuzeye doğru gelişiminin engellenmesi ve yayılmanın doğu-batı istikametinde olmasını gerektiren 1980 Nazım Planıyla da çelişkiler taşımaktadır. Üstelik bu ara dönemde yine bu nazım planına ve yasaya aykırı olarak 2. Boğaz Köprüsü ve TEM otoyolu bağlantısı projesi de ortaya atılmıştır.⁴²

1.1.4. Anayasal Düzenlemeler ve Özel Amaçlı Yasalar

Temelde 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'na göre özgürlükler açısından otorite yönü ağır basan bir devlet düzeni getirmiş ve 1961 Anayasasından hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalarla ve buna ilişkin yetkilerin yasamadan yürütmeye

³⁸ Kıyı alanı, öngörünüm, gerigörünüm ve etki alanı bölgeleridir.

³⁹ Zeynep Merey Enlil, İclal Dinçer, Zekai Görgülü, "Boğaziçi'nin Yönetimi ve Kötü Yönetimi: "Görkemli Su Bulvarı'nın Dönüşümü", **İstanbul**, Sayı: 39, Ekim 2001, s. 60.

⁴⁰ Keleş, "1980 Sonrasında Belediyelerimiz", **İller ve Belediyeler**, s. 151.

⁴¹ Merey, Dinçer, Görgülü, **a. g. e.**, s. 60.

⁴² Oktay Ekinci, "12 Eylül'ün İstanbul Darbesi", **İstanbul'u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 34-35.

doğru kaydırılmasıyla da farklılıklar göstermiştir.⁴³ Bunun bir yansıması olarak, yerel yönetimlere ilişkin 127. maddeyle birlikte köklü değişiklikler yapılmıştır.⁴⁴

Yerel yönetim seçimleri 4 yıldan 5 yıla çıkarılmış, böylelikle yerel yönetimlerde kentler adına daha uzun vadeli karar alabilmenin az da olsa önü açılmıştır. Fakat yerel yönetimlerin tanımlamasında “karar organlarının kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulması”⁴⁵ hükmündeki *kanunda gösterilen seçmenler* ifadesinin karşılığında, seçmenin adının açıkça “*halk*” olarak gösterilmemesi demokratik olmayan bir yapılanmayı ortaya koymaktadır.⁴⁶ Oysa ki 61 Anayasası’nda halk tarafından seçilerek oluşturulan organ “genel karar organı”⁴⁷ olarak tanımlanmışken, burada “karar organı”⁴⁸ olarak belirtilmiştir.⁴⁹ Burada da ortaya çıkan tablo ise, yürütme organı olan belediye meclisinin yanında belediye encümeninin de karar organı olarak kabul edilmesine ve bunla birlikte halk tarafından seçilmemesine rağmen, karar organının seçilerek oluşturulması hükmüyle çelişmekte ve yine halkın seçimi gerçekleşmemektedir.

Merkezi idare, yerel yönetimler⁵⁰ üzerinde vesayet yetkisine sahiptir ve görevleriyle ilgili suç sebebiyle soruşturma ve kovuşturma açılan yerel yönetim organları ve bu organların üyeleri, kesin hükme kadar İçişleri Bakanı tarafından geçici bir tedbir olarak görevlerinden uzaklaştırılabilirler. Ayrıca bu maddeyle, yerel yönetimlerin kendi aralarında birlik kurabilmeleri ise Bakanlar Kurulu’nun yetkisine bırakılmıştır.⁵¹ Son olarak da bugünkü yerel yönetim modelinin kurulmasına olanak veren bir ifadeyle yapılan değişiklikler son bulur. Bu maddenin 3. fıkrasında da belirtildiği gibi, “Büyükşehir yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri

⁴³ Mümtaz Soysal, **Anayasa’nın Anlamı**, 11. bs., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1997, s. 113.

⁴⁴ Yücel Karlıklı, **Türk Anayasa Metinleri**, İstanbul, Der Yayınları, 2002, s. 156.

⁴⁵ **A. e.**

⁴⁶ Ziya Çoker, “Yerel Yönetimler ve Anayasa”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 5., No: 6, Kasım 1996, s. 20-21.

⁴⁷ 1961 Anayasası md. 116. Bkz. Karlıklı, **a. g. e.**, s. 64.

⁴⁸ **A. e.**, s. 156.

⁴⁹ Keleş, “1980 Sonrasında Belediyelerimiz”, **İller ve Belediyeler**, s. 152.

⁵⁰ Anayasada idari birimler merkezden ve yerinden yönetim olarak ve yerinden yönetimler ise yer ve hizmet bakımından ikiye ayrılmaktadır. Bu çalışmada yerinden yönetim yerine, yer bakımından yönetime giren belediye yönetimine karşılık gelen yerel yönetimler ifadesi kullanılacaktır. İdari sınıflandırma için bkz., İlhan Özay, **Kent Yönetim Bilgileri**, Günışığında Yönetim’den ayrı baskı, Mart 2001, s. 198-199.

⁵¹ Karlıklı, **a. g. e.**, s. 156.

getirebilir”⁵² hükmüyle ve diğer düzenlemeler ışığında görülüyor ki; yerel yönetimlerin merkezi yönetimin vesayeti altında olduğu iki kademeli bir yapı ortaya çıkarılmıştır.

Anayasa'nın beledi yönetimle ilgili olarak getirdiği biçimsel düzenlemelerin yanında, yerel yönetimlerle ilgili olarak getirilecek yeni düzenlemelere de, ışık tutmaktadır. Dolayısıyla 1982 Anayasası'nın bu açıdan getirdiği anlamın ne olduğu belirtilmelidir. 1961 Anayasasında özne olarak, halkın kendisinin belirtilmesine karşın 1982 Anayasasının anlayışı piyasa mantığı üzerine oturmaktadır.⁵³ Dolayısıyla bu ara dönemde, hukuki bağlamda gerçekleşen diğer gelişmelerle birlikte büyük sermayenin İstanbul'un kentsel rantına ortak edilmesine neden olunmuştur. Sermayenin kentleşmesi⁵⁴ denilen ve 1980 sonrası dönüşüm yıllarının kentlere yansımaları içeren 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Yasasıyla birlikteyse kentler, yatırım merkezi⁵⁵ haline gelecektir.

Bu yasa ile merkezi hükümete “doğal ve sosyokültürel değerlerin yoğunlaştığı alanları”, “turizm merkezi”, “turizm alanı” ya da “turizm bölgesi” olarak ilan etme yetkisi verildi. Bu tür alanların, “ülkenin turizm açısından dikkate alınması gereken doğal, tarihi arkeolojik ve sosyokültürel değerlere sahip kaynakları”⁵⁶ olarak tanımlanmasının bir başka biçimi ise ekonomi politikasının bir yansımasıydı. Amaç, hangi koşullarda olursa olsun döviz getirecek yatırımların yapılmasının sağlanmasıdır. Bunun yansıması, Dalan döneminde yapılan oteller, dev alışveriş merkezleriyle kent mekanı üzerindeki olumsuz etkileriyle birlikte -bu yasadaki sonra çıkarılan 1983 tarihli ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'na, Boğaziçi Kanununa rağmen- görülecektir. Üstelik sözkonusu yapılar, 1981 tarihli MGK bildirisinde de imar affının gündeme gelmesiyle⁵⁷ 1805 Sayılı İmar

⁵² Tortop, a. g. e., s. 176.

⁵³ Alada, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Anlayışı Üzerine Notlar...”, **Bülent Tanör Armağanı**, s. 62.

⁵⁴ 1923-1950 arasında ulus devletinin, 1950-1980 arası emek gücünün ve 1980 sonrası ise sermayenin kentleşmesi olarak, bu sürecin üç ayrı sınıflandırması için bkz., Tarık Şengül, **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Aykırı Yazılar**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 2001, s. 61-95.

⁵⁵ Sönmez, a. g. e., s. 107.

⁵⁶ Mery, Dinçer, Görgülü, a. g. e., s. 60.

ve Gecekondu Affına ilişkin yasayla⁵⁸ ve 1983 yılında çıkarılan 2805 sayılı İmar Affı Yasasıyla da yasal hale getirilmiştir.

Son olarak 1981 yılında onaylanan ve iki buçuk yıl yürürlükte kalan 2487 sayılı Toplu Konut Yasası çıkarılır. Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında konut kesimiyle ilgili düzenlemeler yapılmamış, konut ilgi alanı dışında bırakılmıştır. 1979 ve 1981 yılları arasında⁵⁹ ise yüksek faiz politikası ve bankerlerin piyasadaki etkinliği sebebiyle konutlar kiraya verilmek yerine satılarak bankerlerden faiz alınması yeğlenmiştir. Dolayısıyla bu krizin önlenmesi için bireysel konutların değil de özellikle dar ve orta gelirli için üretilen toplu konutların desteklenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Fakat bu yasa, daha sonra yeniden düzenlenecektir.

1.2. Sivil Yönetime Geçiş; Değişimler ve ANAP

Nihayet askeri rejimin ardından Bakanlar Kurulu'nu kurmakla görevlendirilen Özal; liberal sağ, mukaddesatçı sağ, milliyetçi sağ ve demokratik sol temellerine sahip ve dört eğilimli olarak nitelendirdiği⁶⁰, temelde liberallerle Nakşibendi tarikatı başta olmak üzere dini muhafazakarların bir ittifakı⁶¹ olan Anavatan Partisi'ni kurmuştur. 115 olumsuz, 65 çekimser oya karşılık 213 güvenoyu⁶² alarak hükümeti kurmuştur. Askeri rejimin felsefesi bu dönemin anlayışıyla devam ettirilmiş ve yapılan hukuki değişikliklerle ortaya koyulan yönetsel uygulamalar, iki dönemi birbirine bağlamıştır.

1.2.1. Büyük Kentlerin Yönetimi Modeli

⁵⁷ Oktay Ekinci, "Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu", **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 197.

⁵⁸ Ruşen Keleş, "Planlı Dönemin Plansız Kentleşmesi 30 Yıllık (1961-1991) Bilançosu", **Türkiye'de Şehirciliğin Son 30 Yılına Değerlendirilmesi**, Türkiye'de 15. Dünya Şehircilik Günü Kongresi, İzmir, 1991, s. 11.

⁵⁹ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993, s. 350.

⁶⁰ Kongar, **a. g. e.**, s. 218.

⁶¹ Ali Ekber Doğan, "1990'lar Ankara'sında Belediyecilik", **Praksis**, No: 12, Güz 2004, s. 104.

⁶² Bülent Tanör, "Siyasi Tarih (1980-1995)", **Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye 1980-1995**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995, s. 58.

İlk olarak 1984 tarihli 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkındaki Yasayla, Büyükşehir belediyeleri ve bunların sınırları içinde kalan ilçelerde de ilçe belediyeleri kurulması kararlaştırılarak, belediye meclisleri ile başkanların seçilme biçimi yeniden düzenlenmiştir.⁶³ Ayrıca, “yasanın geçici 5. maddesiyle de büyük kent yönetimlerinin hukuki statüsünü belirleme görevini, yasa gücünde kararnameler ile, ilk seçimin oy verme gününden önce Bakanlar Kurulu’nun saptayacağı hükme bağlanmıştır.”⁶⁴

Yerel seçimlerden iki gün önce çıkarılan 195 sayılı yasa gücündeki kararnameyle, büyükşehirler için özel bir yönetim modeli düzenlenmiş⁶⁵ fakat seçimlerden sonra, uygulamada görülen birtakım aksaklıklar sebebiyle özellikle ilçe ve büyükşehir belediyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen 3030 sayılı yasa çıkarılmıştır. ⁶⁶ Bu model; İstanbul’da 1854 yılında kurulan ve “Şehremaneti” olarak adlandırılan ve organları atanmış üyelere oluşan ilk belediye yönetiminin ardından, yerini bir merkez ve on dört alt kademeye bırakan yönetim modelini hatırlatmaktadır.⁶⁷ Ayrıca ardından, 1877 tarihli Dersadet Kanunu’yla da “belediyelerin seçimle oluşturulmuş meclisleriyle 20 belediye dairesi ve yine bunların içinden seçilmiş üyelerle oluşan iki kademeli bir “erken büyükşehir yönetimi” modeli”⁶⁸ne benzemektedir. Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki yetki paylaşımıyla ilgili olarak izlenen “deconcentration” ve “devolution” yöntemlerinden,⁶⁹ yetkinin, yerelde merkezin temsilcilerine verilerek merkezin yerelden yönetimini ifade eden birinci tutum, yani yetki genişliği olan “deconcentration” anlayışı üzerine Türk idare sistemi kurulmuştur.

⁶³ Tahran, a. e., s. 171.

⁶⁴ Keleş, “1980 Sonrasında Belediyelerimiz”, **İller ve Belediyeler**, s. 153.

⁶⁵ İlk olarak İstanbul, Ankara ve İzmir için kabul edilmiş, sonra ise 1986 ve 1987 yılında çıkarılan bir dizi yasayla da ikinci kuşağı oluşturan Adana, Bursa, Kayseri, Gaziantep ve Konya kentleri bu statüye kavuşmuştur. Bkz., Firuz Demir Yaşamış, “Büyükşehir Sorunsalı”, **Amme İdare Dergisi**, C. 28, No: 1, 1995, s. 94.

⁶⁶ A. e., s. 153.

⁶⁷ Alada, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yerel Yönetim Anlayışı Üzerine Notlar...”, **Bülent Tanör Armağanı**, s. 56.

⁶⁸ Adalet Alada, “Cumhuriyet Döneminde İstanbul’un Yönetimi”, **İstanbul**, No: 8, 1994, s. 133-134.

⁶⁹ İlhan Tekeli, “ANAP Belediyecilik Modeli ve Demokrasi”, **Kent Planlaması Konuşmaları**, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası, t.y., s. 179. Esasında bu iki tutum, yerinden yönetimin iki halidir. Fakat, gerçek anlamda yerel yönetim olarak kabul edilen ikinci tutumda ise, yerel yönetimler, tüzel, siyasal ve akçal birtakım yetkilerle donatılmıştır. Bkz. Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 17-19.

Bu yasaya bağılı olarak ve beraberinde 1580 Sayılı yasadaki düzenlemelerle yetki ve görev paylaşımı yapılmıştır. Fakat uygulamalarda, özellikle de merkezi yönetim ve yerel yönetim arasındaki gerek Nurettin Sözen döneminde görüleceğı üzere, siyasi parti farklılıklarıyla ve gerekse de anlayış farklılıklarıyla sorunlar yaşanmış, eşgüdüm sağlanmakta zorluk çekildiğı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında da Büyükşehir yasasıyla da Büyükşehir belediyesi bünyesinde ilk defa kurulması öngörülen Altyapı ve Ulaşım Koordinasyon Merkezleriyle de, eşgüdüm sorunu kronik bir hale gelecektir. Ayrıca bu merkezlerin yönetiminde atamayla gelen memurların olması, bir bakıma merkezi yönetim niteliğı taşıdığı ve bununla beraber büyükşehir yönetiminde olmasına rağmen, ayrı bir kurum olduğu da eşgüdüm açısından değerlendirilmelidir.

Belediye organlarına ilişkin değışiklikler ise, belediye örgütü içindeki güç yapısını ve yönetim yapısının etkinliğı ve demokratikliğini ortaya koymada önemli bir veri teşkil edeceği için önemle açıklanmalıdır. 1958 yılına kadar (1924-1928 arası hariç) İstanbul'un valileri, aynı zamanda belediye başkanlığına ilişkin görevleri de taşımaktaydı. Kısaca yerel yönetimler, atanmışların yönetimiydi. Askeri rejimin yeni anayasası olan 1961 Anayasası'yla birlikte halkın temsilinde önemli bir adım atılarak belediye başkanının tek dereceli seçimle doğrudan halk tarafından seçilmesinin⁷⁰ kararlaştırılmasıyla birlikte 1963 yılından itibaren bu yapı süregelmiştir.⁷¹ Belediye başkanları güç kazanmaya başlamış ve adeta yerel derebeyler yaratılmıştır⁷² diyebilmenin, belki de en iyi karşılığı 1984 yılı sonrasında görülecektir.

Belediye meclisleri doğrudan halk tarafından seçilirken, encümenlerinin oluşum şekillerinde ise büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasında çelişkiler görülmektedir. Büyükşehir Belediye encümeni, halkla ilişkileri açısından düşünüldüğünde varolmaları gereken Belediye Zabıta Müdürlerinin yer almadığı

⁷⁰ 1961 Anayasası md-116. Bkz. Karlıklı, **a. g. e.**, s. 64.

⁷¹ Fikret Toksöz, "İstanbul'un Yönetimi Gündemde", **İstanbul**, No: 13, 1995, s. 14.

⁷² Fikret Toksöz, "Kent ve Demokrasi", **İstanbul**, No: 11, 1994, s. 59.

daire başkanlarından oluşurken⁷³; ilçe encümenlerindeyse seçimle gelen üyeler de bulunmaktadır. Seçimle gelenler, meclis üyeleri içinden bir yıllığına ve sayıları ikiden az, doğal üyelerin yarısından fazla olmayacak şekilde encümene seçilirler.⁷⁴ Bu ayırım ise sebebini sorgulatmaktadır. Bunun için belediye encümeninin, belediye meclisine oranla karar verme aşamasında hangi açılardan daha üstün olduğunun hatta büyükşehir belediye encümeninin, ilçe belediye encümeninden farkının cevabı aranmalı ve bunun altında yatan düşünce ortaya konulmalıdır.

Belediye encümeninin yetkilerini dikkate alındığında, başkan vekilinin özellikle imar, planlama konularında ve ihalelerle ilgili olarak kararların alınmasında meclisten daha üstün olduğu görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde meclisin günlük işlerle uğraştığı düşünülmektedir.⁷⁵ Büyükşehir meclisinin de doğrudan halk tarafından seçilmemesi, ilçe meclislerinin beşte biri ve doğal üye olarak ilçe belediye başkanlarından oluşması da ayrı bir çelişki yaratmaktadır. Böylelikle encümen, karar alan ve meclis de kararı uygulayan konumdadır. Büyükşehir encümeni sadece atanmışlardan, meclisi ise yerelde seçilmiş olanların seçimiyle oluşmuştur. Meclis, halkı doğal yolla temsil etmeyerek, ilçe düzeyinde ve ilçeye ilgili kararlarda daha etkili olarak⁷⁶ Büyükşehir belediye başkanına göre daha zayıf bir konumdadır. İşte buna ilişkin yasal düzenlemeler, başkan meclisten daha güçlü bir konuma getirmiş ve ortaya “güçlü başkan-zayıf meclis” modeli çıkmıştır. Fakat bu modelin, siyasal konjoktüre göre değiştiği de belirtilmelidir.

Belediye başkanının gücünü gösteren üç yetkisi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Anayasanın 127. maddesinde de belirtildiği gibi, ilçe belediyeleri üzerindeki idari vesayet yetkisi⁷⁷; ikincisi ise, başkanın meclis kararlarını yeniden

⁷³ Yerel hizmetlerin sağlanmasında Zabıta Müdürlüğü, belediyenin diğer birimlerine nazaran halkla daha yakın ilişkiler içindedir. Dolayısıyla yerel hizmetlerin sağlanmasında halkın ihtiyaçları ve sorunlarıyla ilgili olarak, kurdukları bu yakın ilişkiler sayesinde daha da donanımlıdırlar. Bkz.: Metin Erten, **Nasıl Bir Yerel Yönetim?**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.

⁷⁴ **A. e.**, s. 122-123.

⁷⁵ Bkz.: Zerrin Toprak Kahraman, “Kent Yönetiminde Güçlü Başkan-Güçlü Meclis Tercih”, **Yeni Türkiye**, Yıl 1, Sayı: 6, 1995, s. 111.

⁷⁶ Nihal Kara, Sema Köksal, “Büyükşehir Yönetim Modelinin İşleyişi: İstanbul Örneği”, **Bilim ve Sanat**, No: 93, 1988, s. 22.

⁷⁷ Karlıklı, **a. g. e.**, s. 156. Aslında, merkezi idarenin, yerel idareler üzerindeki yetkisini göstermesine karşın bunu yerel yönetimlerin kendi arasındaki ilişkide de bazı sosyal bilimciler tarafından da kullanılmaktadır. Özyay “dış idari denetim”i Güran ise ortada bir hiyerarşinin olmadığını kabul ederek

görüülmesi için onaylamadan geri gönderebilmesidir. Üçüncü olaraksa, “veto yetkisi ve tadilen tasdik yetkisinin yanında bazı durumlarda ise re’sen karar verme yetkisi”⁷⁸ de bulunmaktadır. Üstelik meclisin, belediye başkanını düşürebilmesi konusunda ilçe belediyelerinde üçte ikilik bir çoğunluk öngörülmesine karşın, büyükşehir meclisindeyse dörtte üçlük bir çoğunluk gerekmektedir.⁷⁹ Ayrıca başkanın altında bulunan genel sekreterler de, yasada belirtilen durumlar dışında merkezden atanır. Bütün bunlar, merkezin gücü elinde tuttuğunun göstergeleridir. Yerel yönetimlerdeki başkanlık sistemi, ilk uygulamalarını 1984 sonrası ANAP belediyeçiliğinde göstermiştir. Kuruluş amacında⁸⁰ öncelikli olarak kent merkezlerindeki kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde etkinliğin ve verimliliğin sağlanması ve katılımın sağlanarak demokrasinin geliştirilmesi yer alırken, mevcut yasal ve fiili durumsa bunu destekler görünmemektedir.

1.2.2. Özel Amaçlı Yasalar

Askeri rejim döneminde çıkarılan Boğaziçi Yasasıyla belediyelerin elinden alınan Boğaziçi alanıyla ilgili planlama yetkileri, 1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Yasası’yla, bu yetki tekrar belediyelere devredilir. Artık imar planlarının yapılması, onaylanması ve uygulanması belediyelere aittir ve merkezin 1933 yılından beri kullandığı yetki, yerele devredilmiştir.⁸¹ Elbette ki bu, yerel nitelikli hizmetlerin yerel yönetimler tarafından karşılanması açısından *demokratiklik* ve hizmetlerde *etkinlilik* adına yerel yönetimleri güçlendiren önemli bir gelişmedir. Ancak diğer yandan bu durum, planlama kararlarının onaylanmasında meclisin de önemli bir rolünün olması ve yerel güç yapısının sembolü olan meclisin “tarafli temsil niteliği”⁸²

“iç idari vesayet” olarak da adlandırmaktadır. Bkz.: Zuhâl Dönmez, “3030 Sayılı Kanuna Tabi Belediyelerin İşlemleri Üzerinde İdari Vesayet”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 6, Kasım 1993, s. 47-48.

⁷⁸ Kara, Köksal, **a. g. e.**, s. 21.

⁷⁹ Toksöz, “İstanbul’un Yönetimi Gündemde”, **İstanbul**, s. 17.

⁸⁰ Bkz.: Kemal Görmez, “Türkiye’de Anakent Yönetiminin Sorunları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 1, Ocak 1993, s. 22.

⁸¹ Ruşen Keleş, “Kentleşme ve Kamu Yönetimi Sorunları”, **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, İstanbul, IULA EMME; 1993, s. 137.

⁸² İlhan Tekeli, “Yerel Siyaset ve Demokrasi / Çoğulculuk / Sivil Toplum”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 201.

nedeniyle, kamu yararı aleyhine kararlar alınmasına da neden olmaktadır. Ayrıca yerel yönetimin imar planlarını⁸³ onamada tek yetkili kurum olduğu genellemesi ise bu yasa da bakanlığın yetkisini gösteren 9. maddeyle⁸⁴ yıkılmaktadır. Üstelik “merkezi hükümet isterse yerel yönetimleri eskisinden de güçsüz kılan bazı doğrudan müdahale yetkilerini elinde tutmaktadır.”⁸⁵

İmar Yasasının 47. Maddesiyle Boğaziçi Yasası tadil edilmiştir. Buna göre, 1974 yılında sit alanı ilan edilen Boğaziçi alanında, nüfus ve yapı yoğunluğu dikkate alınarak plan revizyonu yapılabilmektedir. Üstelik öngörünüm bölgesinde, orman alanları, koruluklar ve diğer yeşil alanlarda mülkiyet biçimi ne olursa olsun yapılaşma olanakları sunuluyordu. Buna göre; öngörünüm bölgelerinde 5 bin metrekareden küçük olmayan arsalarda, arsa genişliğinin yüzde 6 sı oranında 2 kat, geri görünüm bölgelerinde 4 kat ve etkilenme bölgelerinde ise 5 kat yapı yapmak izni veriliyordu.⁸⁶ Böylece gerek yeterli denetimin ve teknik donanımın olmadığı askeri rejimin teknokrat yönetiminde ve gerekse de bu yasadaki olanaklarla büyük inşaat şirketlerinin yönlendirdiği, yasa da tanımlanan yoğunlukları da aşan değerlerle bir yapılaşma patlaması⁸⁷ gerçekleşmiştir. Yasanın 46. maddesiyle de öngörünüm Büyükşehir, gerigörünüm ve etkilenme bölgeleri ise Üsküdar, Beykoz, Sarıyer ve Beşiktaş belediyelerine verilerek, imar yetkileri ve denetim gücü dağıtılmıştır. Ancak yapı ruhsat ve yerleşim izinleriyle ilgili işlemler Büyükşehir Belediyesi'nin sorumluluğunda kalarak, yetki bütünlüğü yine parçalanmış ve sermayenin akışkanlığına olanak verecek bir imar karmaşası⁸⁸ yaratılmıştır.

1986 yılında, İmar Yasasının 47. maddesi, Boğaziçi Yasası ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasına aykırı olarak yapılaşma getirdiği gerekçesiyle iptal edilir. Kamuoyunda bilinen bu kararın Resmi Gazetede 126 gün geciktirilmesini

⁸³ Ayrıca turizmi koruma vb. gibi özel amaçlı planlar da bulunmaktadır. Bkz.: Keleş, a. g. e., s. 150-152.

⁸⁴ Kamu yapılarıyla, afet, toplu konut uygulaması, gecekondu alanlarıyla ve birden fazla belediyeyi ilgilendiren alanlarla ilgili imar planı ve değişikliklerinde yetkilidir. Bkz.: **İmar Kanunu İle İlgili Mevzuatı**, 5. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 10-12.

⁸⁵ İlhan Tekeli, “ANAP Belediyecilik Modeli”, **Görüş**, Mart 1989, s. 6.

⁸⁶ Keleş, **Kentleşme Politikası**, s. 467.

⁸⁷ Merey, Dinçer, Görgülü, a. g. e., s. 60.

⁸⁸ Ekinci, a. g. e., s. 59.

gerekçe gösteren Büyükşehir Belediyesi ise 979 villaya ruhsat vermiştir.⁸⁹ 4 ay 5 gün içinde ise, tam 71 parça arazide toplam 1071 blok için inşaat ruhsatı alınmıştır.⁹⁰

Bu dönemde kamusal alanlarının işgalini ve arsa spekülasyonunu özendiren bir diğer değişiklik ise; 1984 ve bunu biçimsel olarak farklılaştıran 1986 yılında çıkarılan İmar Afıdır. Kent hukuku dışında gelişen bu alanlar için ıslah imar planlarının yapılması kararlaştırılmıştır. Bu yasalar, Boğaziçi'ni af kapsamı dışında tutmuş olsa bile, İmar Yasasının geçici 7. maddesiyle affa dahil edilmiştir. Bu geçici madde de iptal edilmiş, ancak 47. maddenin iptalinde olduğuna benzer bir durumla karşılaşılmıştır.⁹¹ O tarihten itibaren af kapsamına giren yapıların oluşturduğu bölgelerde, bu yapıları koruyan ve üstelik ek imar olanakları sağlayarak henüz yapılaşmamış arsalara da imar hakkı veren bir planlama anlayışı getirilmiştir.⁹²

1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı “İmar ve Gecekondu Affıyla” ilk kez “Yeminli Özel Teknik Büro” kurumu ve “Tapu Tahsis Belgesi”⁹³ kavramı getirilmiştir. İmar Yasasında da adı geçen bu kurumun işlevi farklı olarak tanımlanmıştır. Görevi, af işlemlerini hızlandırmak üzere başvuru formlarının doldurulmasında yardımcı olmak ve valiliklerin isteği üzerine ıslah imar planlarının hazırlanmasında görev almaktır. Oysa, pazarlıkla belirlenecek bir ücret karşılığında hizmet alınması sebebiyle adalet ilkesi zedelenmiş, halkın yüzde sekseni bu durumdan yakınmıştır.⁹⁴

Islah İmar Planları konusundaki uygulamaların belirsiz bir tarihe ertelendikten sonra, yerine seçimlerden önce 2487 sayılı yeni Toplu Konut Yasası çıkarılarak, konut sorunu ülkenin en önemli altı sorunundan biri olarak ilan edilmiştir.⁹⁵ Bu çerçevede Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nde oluşturulan

⁸⁹ Mustafa Sönmez, “İstanbul'da Rant Savaşları”, **İstanbul'un İki Yüzü: 1980'den 2000'e Değişim**, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 1996, s. 80.

⁹⁰ İkinci, **a. g. e.**, s. 61.

⁹¹ Meray, Dinçer, Görgülü, **a. g. e.**, s. 62.

⁹² Sönmez, **a. g. e.**, s. 83-84.

⁹³ İlhan Tekeli, “Özal Dönemindeki İmar Affı Yaklaşımı Üzerine”, **Bilim ve Sanat**, No: 43, 1985, s.4.

⁹⁴ Ruşen Keleş, “Kentleşme ve Kamu Yönetimi Sorunları”, **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, s. 139.

⁹⁵ Yücel Gürsel, “1987 Uluslararası Konut Yılı Nedir? Ne Değildir? Neler Yaptık?”, **Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan**, İstanbul, E Yayınları, 1990, s. 62-63.

fonla; lüks tüketim, ithalat ve turistik çıkışlardan oluşan payların özellikle üretici firmalara aktarılmasıyla konut üretimi desteklenmiştir. Artık konut alıcıları ve üreticileri için birden fazla bireysel kredi olanakları sağlanmış ve özel kesimdeki toplu konut firmaları, toplu konut kuruluşu kavramının içine alınmıştır.⁹⁶ Böylelikle konut, sosyo-ekonomik gelişimini sağlama amacından uzaklaşmış, ekonomik canlılığı sağlayan bir araç olarak görülmüştür. Tapu tahsis belgeleri ise, gecekonduların yeni yapılacak katları ve inşaat şirketlerinin rolüyle yıkılıp yerlerine yapılan yeni konutlar için verilmiştir.⁹⁷ Ayrıca Toplu Konut Fonu aracılığıyla dağıtılan ucuz krediden doğrudan faydalanacak kesimler olan sabit gelirli çalışanlar ve emekliler gibi belirli kesimler ise yüksek enflasyon koşullarında kiralardan da yükselmesiyle konut edinme koşullarının karşısında Teşvikli Konut Kredisinden⁹⁸ faydalanmak durumunda kalmışlardır. Görülüyor ki konutla ilgili yetkilerin yerel yönetimlere aktarılmaması da yerel özerklik konusunda ayrı bir veri teşkil etmektedir.

Merkezi idarenin gücünün İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne -Boğaziçi Plan Müdürlüğü'yle beraber- aktarılmasıyla birlikte, bu yönde olumlu olan başka bir gelişme daha yaşanmıştır. Askeri rejim döneminde Belediyeden ayrılan İstanbul Sular İdaresi, 3009 Sayılı Yasayla İSKİ adıyla tekrar belediyeye bağlanmış ve Genel Müdürünün atanmasına ilişkin yöntem Büyükşehir belediye başkanının belirleyiciliği bağlamında değiştirilerek⁹⁹, *yerelleşme* adına önemli bir adım atılmıştır. Bunun yanında çıkarılan Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) yasasıyla geri bir adım atılmıştır. Yasayla, borçluluk durumu, malzeme ve şebeke yatırımları gibi birtakım teknik nedenler ileri sürülerek Türk Elektrik İşletmeleri yerel yönetimlerden alınarak, merkezi bir kurum olan TEK'e bağlanmıştır. Oysa ki bir yıl sonra kamu alacaklarının af yoluyla tasfiyesiyle borçlanma sorununa da açıklık getirilmesi, ayrıca uygulamada görülecek tutarsızlıklar, asıl gerekçenin bu olmadığını ortaya çıkarmıştır. Önceleri belediyeler, imar uygulamalarında ve çeşitli durumlarda elektrik tahsis ederlerken, elektrik olmayan yerler aynı zamanda su hizmetinden de mahrum

⁹⁶ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993, s. 363.

⁹⁷ **A. e.**, s. 63.

⁹⁸ Çağlar Keyder, Ayşe Öncü, "İstanbul Yol Ayrımında", **İstanbul**, No: 7, 1993, s. 32.

⁹⁹ Keleş, "1980 Sonrasında Belediyelerimiz", **İller ve Belediyeler**, s. 158-159.

kalabilmekteydiler. Oysa şimdiki yasayla, elektriği varsa kuyudan su bile temin edilebilmektedir. Bu örnekte görülüyor ki, belediyelerin elinden önemli bir yetki alınmaktadır. Ardından Enerji ve Tabii Kaynaklar tebliğiyle de, planlamaya uygunlukta “ön olur” belgesi gerekliliği kaldırılarak, TEK’in enerji bağlama usulü de serbestleştirilmiştir.¹⁰⁰

1.2.3. Belediye Gelirlerindeki Değişikler

Kaynakların merkezi ve yerel yönetimler arasından paylaşımını düzenleyen bağımlılık ve bağımsızlık sistemleri olarak adlandırılan iki sistem bulunmaktadır.¹⁰¹ Türk mali sistemi, her ne kadar Emlak ve Çevre Temizlik Vergileri gibi bazı istisnai durumlar görülse de, genel olarak yerel yönetimlere ek vergi koyabilme ya da merkeze ait vergiler üzerinden pay verilmelerini sağlayan bağımlılık sistemiyle kaynaklarını dağıtmaktadır.

Merkezi yönetim üzerinde Belediyenin öz gelirlerini düzenleyen 2464 Sayılı yasada birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan ilki, *Eğlence Vergisiyle* ilgilidir. Üç yıllık uygulamadan çıkan aksaklıklarla, vergi alınmayacak istisnai yerlerin niteliği daha da genişletilerek netleşmiş, dolayısıyla gelirlerde görece olarak bir azalmayla karşılaşmıştır. İkinci olarak çıkarılan 3074 Sayılı Yasayla akaryakıt tüketim vergisi, ilke olarak yerel yönetim vergisi olmaktan çıkarılmış, ancak hizmetlerin daha iyi karşılanması için yüzde 30 oranında bir pay verilmiştir. Fakat bu yaklaşım belediyelere tek tek vergilerden pay verilmesi anlayışını reddeden 2380 sayılı yasanın kurmuş olduğu anlayışla bağdaşmamaktadır.¹⁰² Dolayısıyla, buradan alınan paylar da azalmış bulunmaktadır. Öyleyse belediyelerin gelirlerinin arttığı genellemesi nasıl yapılmıştır sorusunun cevabı aranmalıdır.

¹⁰⁰ Bülent Tanık, “İki Yasa, Bir TEK ve Belediyeler”, **Görüş**, No: 39, Mart 1984, s. 11.

¹⁰¹ Ruşen Keleş, “Belediye Gelirleri”, **Amme İdare Dergisi**, C. 20, No: 4, Aralık 1987, s. 63-64.

¹⁰² **A. e.**, s. 158.

1984 Mayıs ayında çıkarılan 3004 sayılı yasayla, belediyelere genel bütçe vergi gelirleri toplamı üzerinden verilmekte olan payın miktarının yüzde 5'ten yüzde 10.30'a yükselmesi çok ciddi bir artışı da beraberinde getirmektedir. Yani belediye gelirlerindeki artış esasen buradan kaynaklanmaktadır Fakat bu oran, 1985 yılında yüzde 9.25'e, sonra da yüzde 8.55'e kadar düşmüştür. Buradan da Büyükşehir Belediyelerine gelen pay 1984 ve 1985 yılları için yüzde 30, 1986 ve 1987 yılları içinse yüzde 35 olarak belirlenmiştir.¹⁰³ Genel bütçe vergi gelirlerinden Büyükşehir Belediyesine aktarılan pay yüzde 3'ten yüzde 5'e çıkarılmıştır. Ayrıca büyükşehirler, yüzde 10.30 oranındaki payın Belediyeler Fonuna aktarılan yüzde 20'lik kısmından; harita, imar planı, yatırım ve altyapı çalışmaları için faydalanabilirler. Yine bu fonun yüzde 6'lık kesimi Boğaziçi İmar Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. Bir diğer gelir de, nüfusa göre ilçe belediyelerine verilen payın yüzde 10'unun İSKİ'ye aktarılmasından oluşur.¹⁰⁴

Diğer bir değişiklikse, 1986 yılında Emlak Vergisi'nin belediyelere bırakılmasıdır. Kimilerince belediye gelirlerinin artışındaki büyük payın buradan geldiği savunulmaktadır. Bu ifade, sadece yetki alanının yerel yönetimlere devrini ortaya koymaktadır. Emlak vergisi merkezi idare vergisiyken merkeze sadece yüzde 20 dolayında idari maliyeti karşılama payı¹⁰⁵ bırakıldıktan sonra, geri kalan bölümü itibariyle il özel idarelerine bırakılmıştır. Yeni düzenlemeyle ise yüzde 15'i İl Özel İdarelerine verildikten sonra, kalanın yüzde 20'si Büyükşehir belediyesine kalmaktadır.¹⁰⁶ Dolayısıyla gelir durumunda hemen hemen bir değişim yok gibi görünmektedir. Üstelik maliyenin bu verimsiz alandan kurtulmasının¹⁰⁷ merkezin lehine bir durum olduğu söylenebilir. Ayrıca, 1985 yılındaki yeni düzenlemeyle de Temizlik ve Aydınlatma vergisinin kaldırılmasıyla birlikte, bu vergilerden yüzde 50'lik bir pay¹⁰⁸ daha Büyükşehir Belediyelerine gelmeyecektir.

¹⁰³ Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 313.

¹⁰⁴ Keleş, "Kentleşme ve Kamu Yönetimi Sorunları", **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, s. 134.

¹⁰⁵ İzzettin Önder, "Kent Maliyesi", **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 314.

¹⁰⁶ Keleş, "Belediye Gelirleri", **Amme İdare Dergisi**, C. 20, No. 4, Aralık 1987, s. 74.

¹⁰⁷ İlhan Tekeli, "Yakın Geçmişten Bugüne, Belediye Programlarının Oluşumu", **Belediyecilik Yazıları (1976-1991)**, İstanbul, IULA EMME, 1992, s.104.

¹⁰⁸ Keleş, "Kentleşme ve Kamu Yönetimi Sorunları", **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, s. 134.

Kent hukukunu ortaya koyacak olan bütün bu değişikliklerin uygulamadaki yansımalarından ortaya çıkan tablo, yasalar arasındaki çelişkiler ve yönetim anlayışıyla daha net bir şekilde belirecektir. 1980 dönüşümünün ilk uygulaması bize öncelikle yasalardaki bu çelişkiler hakkında bilgiler sunacaktır. Bu dönüşümü gerçekleştiren parti, kendisini yerelin yönetimine hazırlamıştır.

1.3. İlk Büyükşehir Belediye Yönetimi Uygulaması:

Dalanlı Yıllar (1984-1989)

1.3.1. Dönemin Genel Göstergeleri

Bu dönemin uygulamaları, beledi hizmetlerin uygulanmasındaki karar yapıları ile açıklanacaktır. Fakat İstanbul'un yönetim uygulamalarının değerlendirilmesi açısından öncelikle, dönemin kentleşmeyle¹⁰⁹ ilgili temel karakteristikler ortaya konulmalıdır.

1980 yılında 4.6 milyon olan nüfus, 1985 yılında 5.8 milyona yükselmiştir. 1990 yılında ise, 7.3 milyona ulaşmıştır.¹¹⁰ 1985-1990 yılları arasında nüfus artış hızı yüzde 4.5 olmuştur.¹¹¹ Buna bağlı olarak, belediye sayısında da artışlar görülmüştür. 1985 yılında on dokuz adet ilçe belediyesi varken, 1989 yerel seçimlerine girerken bu sayı yirmi beşe yükselmiştir.¹¹²

¹⁰⁹ Kentleşme kavramı, Castells'in vurguladığı gibi yayılma ve yığılma olarak iki temel göstergeden oluşmaktadır. Bunlardan biri, bazı yoğunluk ve büyüklük değerlerinden başlayarak nüfusun alansal olarak yığılmasıdır. Diğer boyutu ise, kent kültürü olarak tanımlanan bir dizi değer yargısı, davranış ve eğilimin yayılmasıdır. Bkz.: Yüksel Dinçer, "Kent, Kentleşme ve Kent Politikası", **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 343. Türkiye'de ise kentleşme nüfus kriterine bağlı olarak ölçülmekte ve on binden fazla nüfuslu yerler, kent olarak adlandırılmaktadır. Bkz.: Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993, s. 41.

¹¹⁰ Turgut, **a. g. e.**, s. 131-132.

¹¹¹ Belma Üstünişik, "İstanbul ve Yönetimi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 8, No: 1, Ocak 1999, s. 35.

¹¹² Murat C.Yalçın, A.Erdem Erbaş, "1980 Sonrası İstanbul'un Kentsel Büyüme Kademelenmesi", **Sosyal Demokrat Değişim**, No: 11, 1999, s. 49.

Dönemi belediye yapısı olarak incelendiğinde, yönetim uygulamalarını gerçekleştiren iki güç yapısı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, belediye başkanı, ikincisi ise, belediye meclisidir. Meclisin karar verme ve projelerin uygulama süreçlerinde, bu iki yapının nitelikleri ve birbirlerine göre konumunun ortaya konulması, karar mekanizmasının tanımlanması açısından gereklidir.

Dönemin İBB başkanı olan Bedrettin Dalan, Bayburt kökenli ama Eskişehir doğumludur. İTÜ Yüksek Elektrik Mühendisliği bölümünden mezun olmuştur. Devlet Demir Yolları (DDY) sinyalizasyon tesislerinin ve önemli çeşitli fabrikaların kurulmasında görev almıştır. ANAP kurucu üyelerinden olan Dalan, İstanbul İl başkanlığı görevini sürdürmekteyken, Özal'ın teklifiyle, belediye başkanlığına aday olmuştur.¹¹³

Bir diğer yerel temsil organı olan meclislerin karar almadaki rolü, kısaca yerel güç yapısı açısından ortaya konulmalıdır. Meslek grupları, meclis üyelerinin sivil toplum örgütleriyle olan ilişkilerinin; üyelerin hangi partiden oldukları, parti içindeki ilişkilerinin ve ailesel kökenlerinin ne olduğu ise hemşehri ilişkilerinin ipuçlarını verecektir. 1984 meclisinin partilere göre dağılımı 82 ANAP ve 26 SHP'dir. Meslek gruplarının dağılımında yüzde 60.8 oranıyla inşaat, imalat ve ticaret sektörlerinden¹¹⁴ oluşmuş “orta çaplı girişimcilerin”¹¹⁵ ağırlıklı olduğu görülür. Doğum yerlerine göre oranlar ise en çok Karadeniz ve ardından İstanbul olarak dağılmıştır. Eğitim durumu önceki yıllara oranla yükselmiş, üniversite mezunlarının oranı ise yüzde 51 civarındadır.¹¹⁶ Fakat meclisin, yeni yasayla başkana imtiyazlar veren düzenlemesi karşısında ve Özal-Dalan ilişkisi de dikkate alındığında, etkin olamayacağı görülecektir. Özellikle ANAP'lı meclis üyelerinin ilişkide buldukları grupların sınıfsal olarak oldukça heterojen, ilişki biçimlerininse seçtikleri ilçe ve

¹¹³ Atilla Dorsay, **İstanbul'da Devr-i Sözen: Bir Yerel Yönetimin Belge Romanı**, İstanbul, DEM Yayınları, 1993, s. 63.

¹¹⁴ Sema Erder, Nihal İncioğlu, “Yerel Politikanın Yükselişi: İBŞB Deneyimi 1984-2004”, **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Haz. Selim İlkin, Orhan Siler, Murat Güvenç, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 541.

¹¹⁵ Kara ve Köksal'dan aktaran Alada, “Cumhuriyet Döneminde İstanbul'un Yönetimi”, **İstanbul**, s. 137.

¹¹⁶ Eder, İncioğlu, **a. g. e.**, s. 541.

kökenlerine bağlı olarak hemşehrlik temelli ilişkiler¹¹⁷ olduğunu da eklersek, meclisin parçalı yapısı karşısında başkanın hareket alanı daha da genişleyecektir.

1.3.2. 1984 Yerel Seçimleri

Mart 1984 yerel seçimlerinde ANAP, toplam 54 belediye başkanlığını kazanmış, oylarını 1983 genel seçimlerine oranla İstanbul bazında yüzde 3.3 oranında arttırmıştır. Bu artışın faktörü elbette ki askeri rejim döneminin ardından ANAP'ın iktidar partisi olmasıdır. ANAP'ın yüzde 48.8 düzeyindeki oy oranına karşılık, yüzde 26 oy oranıyla SODEP ikinciliği almıştır. İstanbul'un 25 ilçesinden 17'sini ANAP'ın adayları kazanmıştır. ANAP iktidara geldikten sonra çıkardığı yasayla, yerel yönetimlerin seçim kampanyalarında kamu iletişim araçlarının kullanılması yasağını getirerek¹¹⁸ yerel seçimlerde gücünü ortaya koymaya çalıştığının ve yerel yönetimleri kendi himayesi altına aldığı bir göstergesidir. Ayrıca iktidar partisinin, “merkezin desteği olmadıkça yerel yönetimlerin başarılı olamayacakları”¹¹⁹ düşüncesini savunması, halkın başka partiye oy verirse hizmet alamayacağı tehdidini fısıldar gibidir. Dolayısıyla, katılımın sağlandığı demokratik bir ortamın varlığından söz etmenin anlamsızlığı açıkça görülebilmektedir. Fakat ANAP'ın özel koşullarda kadrolaşıp, kendi içinde denetim mekanizmaları oluşturmuş bir parti olmaması ve kadroların seçime birbirini tanımadan girmesi sonucunda parti içi denetim süreçlerinin sağlanamaması bir dezavantaj olarak ortaya çıkacaktır. Aynı zamanda bu durum, ileride görülecek olan yolsuzlukların yapılma nedenini teşkil edecektir.¹²⁰

ANAP'ın yerel seçimlerdeki başarısının bir diğer faktörü ise, İBB başkanının adayını diğer partilere göre daha erken olarak açıklamasıdır. Siyasal alanda tek güçlü parti konumundadır. Dolayısıyla partilerin birbirlerine karşı

¹¹⁷ Sema Köksal, Nihal Kara, “1980 sonrasında Yerel Siyasetin Örgütlenmesi ve Belediyeler”, **Toplum ve Bilim**, No: 48-49, Kış, Bahar 1990, s. 123.

¹¹⁸ Tefik Çavdar, “Demokratikleşme Süreci Açısından Kasım ve Mart Seçimlerinin Gözden Geçirilmesi”, **Bilim ve Sanat**, No: 43, 1984, s. 18.

¹¹⁹ Cevat Geray, “Yerel Seçimlerin Yerel Görünümü”, **Cumhuriyet**, 21.03.1984, s. 2.

¹²⁰ İlhan Tekeli, “Belediyelerde Neler Oluyor?”, **Bilim ve Sanat**, No: 68, 1996, s. 19.

durumları, çatışmalı bir yapı sunmamaktadır. Seçim yarışına erken başlaması ve adayların büyük harcamalarla yapılan kampanyalarla desteklenmesi ise başarısındaki önemli bir etken olarak söylenebilir. Peki Dalan'ı başarılı kılan faktör ya da faktörler neydi? Dalan nasıl bir imaj çiziyordu? Dolayısıyla Dalan'ın hangi söylemlerle belediye başkanı olduğuna ilişkin sürecin verilmesi, onun başkan olduktan sonraki uygulamalarının değerlendirilmesi için ele alınması zorunludur.

Gazetelerin tam sayfasını kaplayan seçim afişinin üzerinde, henüz 3030 sayılı yasa çıkmadığından, “İstanbul Belediye Reisi İstanbul Ailesinin Reisidir” ifadesi ve Dalan'ın masa başında oturan bir fotoğrafı vardır. Bir yandan Cumhuriyet gazetesinin tüm adaylar için 16 soruluk sporla ilgili hazırladığı ankete¹²¹ verilen cevaplar dikkate alındığında, sadece ilk soruya verdiği cevap bile popülist bir siyasetin habercisi gibidir. “Spor yaptınız mı?” sorusuna karşılık diğer adayların verdiği rasyonel cevaplar yanında Dalan, “ben ekmek sporu yaptım. 8 yaşından bu yana pamuk tarlalarında çalışıyorum. Bütün gençliğim çalışarak geçti. Spor yapmaya vaktim olmadı. Biz iş sporu yaptık”¹²² cevabını veriyordu. Bununla sanıldığı gibi, halkın ve emekçinin yanında olduğunu söylemiyordu. Bu elbette ki sadece bir seçim söyleminden ibaretti. Kırsal kökenli olduğunu ve bugüne kadar hep çalıştığını, bugünden sonra da çalışacağını ifade ediyordu. “İstanbul'a aşığım”¹²³ diyerek bu kökenden sıyrıldığını vurgulayarak kendini tanıtıyordu.

İstanbul'la ilgili projelerini çok net ortaya koymayan Dalan, “7 milyonluk bir ailenin reisi oldu(ğunu)”¹²⁴ ifade etmiştir. Projelerinin gerçekleştirilmesi için gereken şeyin ne olduğu sorusuna verdiği “Suudi Arabistan'dan alınan 250 milyon dolarlık kredi”¹²⁵ olduğunu söylemiştir. Ancak belediye başkanı olduktan yaklaşık yedi ay sonra, “İstanbullular sizi üzmem; ama 125 milyara ihtiyacım var. Bu parayı da İstanbullulardan almaktan başka bir çarem yok. Yılda 200 milyar liraya ihtiyacımız var. Ancak elimizdeki para sadece 75 milyar. Aradaki farkı

¹²¹ “Ben Belediye Başkanı Olursam...”, **Cumhuriyet**, 20.03.1989, s. 12.

¹²² **A. e.**

¹²³ Burhan Arpad, “Sevgilimin Gözleri Mavi...”, **Cumhuriyet**, 16 Ekim 1984, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., s. 3.

¹²⁴ Fatih Güllapoğlu, “Dalan: 7 Milyonluk Bir Ailenin Reisi Oldum”, **Cumhuriyet**, 26. 03. 1984, s. 11.

¹²⁵ **A. e.**

hemşerilerimizden alacağız”¹²⁶ cevabını vermektedir. Bu, yönetim anlayışının ve kaynağının, siyasi ve mali açıdan temel dayanak noktasını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Dalan için girişimci ve işbirici nitelendirmelerinin de kaynağı ortaya çıkıyordu. Bu kaynak kamu-özel ortak girişimciliğine bağlı bir düzendi.

1.4. Kamuda Özelleştirmeci Mantık

1980’li yıllarda dünyadaki büyük ekonomik krizin atlatılması için Batılı ülkeler, monetarist politikalara yönelerek belediyelerin gelirlerini ve yetkilerini azaltmışlardır. Fakat Türkiye’deyse belediye gelirleri açısından, bunun tam tersi yaşanmıştır. Batı ülkelerinde altyapı sorunları görece olarak büyük ağırlık teşkil etmediğinden, yerel yönetimlerin sosyal refah harcamaları yapan kurumlar olmaları nedeniyle¹²⁷, bu alandaki harcamaların kısılmasında önemli bir sorun görülmemiştir. Oysa Türkiye’de kentlerin altyapı sorunlarının olması, sermayenin serbest dolaşımına olanak veren ekonomik sistemin işlerliğini sağlamak açısından yerel yönetimlere yetki devrini şart hale getirmiştir. 1980 öncesinde ithal ikameci sanayileşmenin desteklenmesi ve bunun sınırlı kaynaklarla sağlanması, kentleşmeyle yani doğrudan üretici olmayan sektörlerle sınırlı bir kaynağın aktarılmasıyla, kentler henüz keşfedilmemiş bir cevher niteliğini taşımaktaydı. Oysa bu tarihten itibaren kabul edilen serbest piyasa ekonomisi, kentleri sermayenin kenti haline çevirecektir. Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunları gündeme gelmiştir ve yazılan reçetelerle yerel yönetim modelleri ortaya koymuşlardır. Buna göre¹²⁸:

1. Kamu kaynaklarının yetersizliğine karşın yerel yönetim finansmanında mali sermayenin kullanılması,

¹²⁶ İlhan Selçuk, “Dalan’ın Gerçeği”, Cumhuriyet, 14 Kasım 1984, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y, s. 65.

¹²⁷ Tarık Şengül, “Belediyeler ve Özelleştirme”, **Bilim ve Sanat**, No: 93, 1988, s. 19.

¹²⁸ Birgül Ayman Güler, **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, Ankara, TODAİE, 1998, s. 191-192.

2. Yerel yönetim hizmetlerini fiyatlandırılarak satma ve vergilendirme, yerel sakinlerden vergi alınarak gelir sağlanması,
3. Projelendirmede ihaleci bir tutumun izlenmesi,
4. Yerel yönetimlerin finansman ve çalışma biçimlerinde merkezden özerk bir yapılanmanın olması,
5. Çeşitlenen finansman ve teknik kaynak yapısının yanında yerel karar mekanizmalarının da bu yapıya uygun, çok aktörlü, ortaklıklardan oluşan bir yapı olması gerekmektedir.¹²⁹

ANAP belediyeçilik anlayışının buna paralel olarak belirlediği söylenebilir. 1984 yılında “Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Yasası” ile kamuoyunda “Satış Yasası” olarak kabul edilen yasayla¹³⁰ yukarıdaki gereklilikler için gereken gelişmeler sağlanıyor ve özelleştirmeci bir mantığın kanalları açılıyordu. 1985 yılıyla da bu anlamdaki teşvikler artmaya başlamıştır. Oysa ki, belediyenin kar elde edemediği alanlarda hizmetlerin etkinliği adına özelleştirmelerin yapılması, kar elde etmeyi isteyen özel işletmenin mantığına ters düşmektedir. Böylece kamu yararı ilkesi zedelenmektedir. Görülüyor ki özelleştirmede pragmatik değil ideolojik kaygılar¹³¹ güdülmüştür. Amaç piyasada sermaye hareketliliğini sağlamaktır. Bu dönemde ekmek fiyatlarının belirleme yetkisinin belediye meclislerinden alınması¹³² da bunun bir örneğidir.

Özelleştirmenin dört boyutundan¹³³ bahsedilebilir. Birincisi, yerel yönetimlerin yetki alanını daraltan, düzenleme olarak da adlandırılabilir. İkincisi doğrudan mal ve hizmet üretimi yani dar anlamda özelleştirme; üçüncüsü,

¹²⁹ Bu, 1990’lı yılların tartışmalı konusu olacaktır.

¹³⁰ Oktay Ekinci, “...Ve Dalan’lı Yıllar Başlıyor”, **İstanbul’u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 42.

¹³¹ İlhan Tekeli, “KİT’lerin Özelleştirilmesi Üzerine”, **Bilim ve Sanat**, No: 67, 1986, s. 34.

¹³² Birgül Ayman Güler, “Küreselleşme Döneminde Yerel Yönetimler”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 148.

¹³³ “Özelleştirmenin Yaygınlık Durumu: YYAEM Anket Sonuçları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 7, No: 1, Ocak 1998, s. 92-93.

fiyatlandırma ya da desteklemeyken, dördüncüsünü ise ihalecilik olarak sıralayabiliriz. Bu dönem içinde uygulanması düşünülen “Yeminli Özel Teknik Mimarlık ve Mühendislik” büroları ele alınabilir. Bu uygulamayla belediyenin bir kısım kontrol yetkilerinin devredilmesini birinci boyuta ilişkin bir düzenleme olarak belediye şirketlerinin kurulmasını örnekleyebiliriz. Taşınır ve taşınmaz malların satılmasıysa ikinci boyuta girmektedir. Üçüncü boyut ise, belediye şirketlerinin hizmetlerinin fiyatlandırılmasında görülür. İhaleciliği içeren dördüncü boyutsa, esasen özelleştirmeci mantığı taşıyan bir yöntem olarak da düşünülebilir. Bunun ardından da yap-işlet, yap-işlet-devret gibi işletim modelleri gelmektedir. Devlet İhale Yasasında yapılan değişikliklerle, finansal ve emanet işlerine ait uygulama yönetmeliği genel kurallarında yapılan düzenlemelerle¹³⁴, yap-işlet-devret yasasıyla ortam hazırlanmıştır. Dalan döneminde ise ihaleci bir tutum izlenmiş ve yabancı kaynaklı sermayenin kullanılmasına imkan veren yap-işlet-devret modeliyle projeler uygulamaya geçilmiştir.

Kamu alanının daralmaya başladığının bir diğer göstergesi de, belediyelerin şirket kurmalarıdır.¹³⁵ Özellikle Büyükşehirlerin kullandığı bu yöntemle, şirketlerin mülkiyet durumunda bir değişiklik olmaz, yalnız sözkonusu şirketler özel hukuk hükümlerine tabi olurlar. Belediye meclislerinin bu şirketler üzerinde doğrudan yetkisi bulunmamaktadır, ancak şirketlerin kuruluş ya da şirketlere katılma aşamalarında söz sahibi olabilirler.¹³⁶ Bununla beraber belediyelerin birer işletme, yöneticileri de işletmeci halini aldığı, kamu ve özel ortaklı, yerli ve yabancı sermayeli yatırımlarıyla Dalan dönemi belediyecilik anlayışı da ortaya konulacaktır. Bunun için, Köprüler Müdürlüğü, Park ve Bahçeler Müdürlüğü, İETT dikimevinin kapatılması karşısında söylediği “artık belediyede tüccar gibi davranmayan yönetime son verdik” ifadesi daha anlamlı olacaktır.¹³⁷

¹³⁴ Birgül Ayman Güler, **a. g. e.**, s. 221.

¹³⁵ Belediyelerin şirket kurmalarına, 1580 sayılı Belediyeler Yasası'nın 19. maddesi olarak vermektedir. Türk Ticaret Yasası'yla da bu şirketlerin kuruluş düzenlemeleri, kamudan ayrı olarak bir özel şirket niteliğinde yapılmıştır. Bkz.: Tunay Köksal, “Belediye Şirketlerinin Hukuki Rejimi ve Uygulamaları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 6, Kasım 1993, s. 55-57.

¹³⁶ Tunay Köksal, “Belediye Şirketlerinin Hukuki Rejimi ve Şirketleşme Uygulamaları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 6, Kasım 1993, s. 56-57.

¹³⁷ “Bir Tüccar Belediye”, **Nokta**, 02. 10. 1985, Yıl 3, Sayı: 42, s. 24.

1.5. Dönemin Uygulamaları

Em. Korgeneral Abdullah Tırtıl'dan görevi teslim alan Dalan, "İstanbul İslam alemini batıya bağlayan kutsal bir kenttir. İstanbul'a kıymet etmek bir ibadettir tanrıya şükrediyorum bana bu ibadeti sağladığı için..."¹³⁸ ifadesiyle, yapacaklarının dayanak noktasını, özellikle de *İmar Operasyonlarında* da görüleceği üzere yönetim anlayışını ortaya koymaktadır.

Projelerinden de önce başarıyı, kendisinde varolan çalışkanlığa, iyi niyetliliğe, bilinçli ve dinamik bir ekip çalışmasına bağlamıştır. Kentsel hizmetlerin ise, yerelin ihtiyaçlarına göre örnekleme yoluyla anket yapılması gibi bilimsel metotlarla belirleneceğini söyleyerek¹³⁹ de Büyükşehir ölçeğinde çalışma yapacağını ortaya koymaktadır.

Bu dönemin uygulamalarını sırasıyla, Haliç'in Islahı, Tarlabası Operasyonu, Ulaşım ve Turizm Bölgeleri başlıkları olarak dört bölümde toplanabilir. Bu dönem belediyciliği, *işletmeci-girişimci, işbitirici belediycilik*¹⁴⁰ ve genel bir kullanım olan *proje belediycilik* olarak tanımlanmaktadır.

1.5.1. Haliç'in Islahı

Yeni yönetim dönemlerinde yapılanlar, daha önce geliştirilmiş projelerin devamı olmuştur. Çünkü kentin sorunları ve buna bağlı olarak ihtiyaçları devam ettiği sürece, bunun yapılması kaçınılmazdır. Bu çalışma konularından biri de Haliç'tir. İlk olarak 1960'larda ele alınmış ve bugünkü proje yapılmıştır. 1974 yılında ise Ahmet İsvan'ın belediye başkanlığı döneminde, Dünya Bankası'yla anlaşma yapılmış, ardından Aytekin Kotil döneminde ise 125 milyon dolarlık ilk kredisine

¹³⁸ "Dalan Tırtıl'dan Görevi Aldı", *Cumhuriyet*, 03.04.1984, s. 7.

¹³⁹ "Bedrettin Dalan: Ben İstanbul'a Aşığım", *Cumhuriyet*, 16. 02. 1984, s. 7.

¹⁴⁰ Birincisi Tark Şengül, ikincisi Oktay Ekinci tarafından kullanılmaktadır.

imza atılmıştır. Fakat proje, askeri rejimle kesintiye uğramıştır. 1980 sonrası dönemde ise aynı prosedür devam ettirilmiş ve proje tamamlanmıştır. Buna ek olarak iki yenilik getirilmiştir. Bunlardan biri, Haliç sahilindeki yapıların yıkılmasıdır. Diğeri ise, Haliç'in temizlenmesinin Büyükçekmece ve Darlık Barajlarıyla birlikte su politikası açısından ele alınmasıdır.¹⁴¹ Haliç'i gözlerinin içi gibi mavi yapacağına yönelik söylemiyle harekete geçen Dalan, Haliç'in temizlenmesi projesini sırasıyla dört aşamada gerçekleştirmiştir. Bunlar¹⁴²:

1. İki yandaki binaların boşaltılıp, yıkılması,
2. Suyun sirkülasyonunun sağlanması,
3. Kıyıların yeşillendirilmesi,
4. Deniz dibindeki çamurun temizlenmesidir.

Sahilde, çoğunluğu fabrika ve işyerlerinden oluşan ve köhneleşmiş yapılarıyla gerek estetik; çevreye ve özellikle de Haliç'e verdikleri zararlarla ekolojik; sahil kullanımı açısından da kamu yararı gerekçeleriyle görevine ilk olarak “yıkma” eylemiyle başlamıştır. Mülkiyet durumları dikkate alınmadan ve meclis onayı olmadan yapılan yıkım işlemleri karşısında kamuoyuna yansıyan tepkiler uzun süreli olmuştur. Özellikle Güzel İzmir Hanı'nın yıkılması karşısında açılan davadan İBB'nin 145 milyon lira tazminatla cezalandırılması¹⁴³, kent hukuku olmadan yıkım işlerinin yapıldığının bir göstergesidir. Perşembe Pazarı dışında Eminönü'ne kadar sahil yıkılarak temizlenmiş, meyve ve sebze halleri kaldırılmıştır. Buraya kadar izlenen yolda hukuk dışı olma konusu dışında, gerçekleştirilen icraatlar olumlu karşılanmıştır. Bunun dışında, koruma altında olan Limoncu Han ile Venedik Sarayı¹⁴⁴ ve bazı tarihi yapıların yıkılması, Türk-İslam mimarisi özelliğini taşımayanların korunmasının gerekli olmadığına ilişkin ideolojik bir anlayışın varlığının göstergesidir. Dalan, aynı anlayışı Tarlabası Operasyonu'nda da gösterecek ve bu eleştiri konusu olacaktır.

¹⁴¹ Erdal Şahin, “2.5 Trilyonun Yüzde Kaçı Vatandaşa Yansıyor?”, **Görüş**, Şubat 1989, s. 7.

¹⁴² Atilla Dorsay, “Haliç 2.5 Yıl Daha Kokacak”, **Cumhuriyet**, 27.12.1984, s. 1,8.

¹⁴³ Kemal Küçük, “Dalan Tazminata Mahkum”, **Cumhuriyet**, 1987.

¹⁴⁴ Hasan Pulur, “Haliç Kurtulacak mı?”, **Hürriyet**, 27 Aralık 1984, **Basın ve İstanbul Belediyesi, İBRE**, t.y., s. 65.

Suyun sirkülasyonun sağlanması için, kanalizasyon sistemi kurulmuştur. Güney kolektörü Eyüp, Haliç ve Fatih Tünelleriyle Kuzeydeki Fındıklı, Kasımpaşa ve diğer iki kanalla bağlanıp Kabataş ve Yenikapı’da kurulacak ön arıtma tesislerinde arıtılarak tekrar borularla “Marmara Kanalı”na verilmiştir. Ön arıtma tesislerinde, sadece katı atıkların temizlenmesinden dolayı, kimyasal ve biyolojik arıtma yapılmadığından, katı atık dışındaki kirlilik yaratıcı etkenler, dip akıntısıyla Karadeniz’e verilmiştir. Marmara’ya akıtılanlar ise özellikle yerinden oynatılan çamurlar ve akıtılan sularla İzmit ve Gemlik Körfezi’ne insan ve çevre sağlığını tehdit edecek düzeyde zararlar vermiştir.¹⁴⁵

Kıyı alanlarındaki yapıların hızla yıkılmasından sonra yeşillendirme çalışmaları yapılmış, milli parklar oluşturulmuştur. Fakat bu parklar da nitelikleri konusunda eleştiriler almıştır. Bu alanlara, ve daha başka yerlere -Sözen döneminde siyasi bir simge olduğu yönündeki tartışmalara konu olacak olan- Amsterdam Belediyesince gönderilmiş laleler ekilmiştir.¹⁴⁶ Bununla Dalan, Osmanlı’daki Lale Devrini tekrar yaşatmaya çalışarak, kendisiyle birlikte anılmasını istediği siyasi bir simge yaratmaya çalışmıştır. Haliç’in temizlenmesinin siyasal açıdan önemi ise, kronikleşmiş bir sorunun çözümünü sağlayarak siyasi alanda, halk nezdinde prestij kazanmanın bir yolu olarak da görülebilmeli ve dolayısıyla Haliç’le ilgili gerçekleştirilen projelere çok da olumlu bakmamak gerekmektedir.

Haliç projesinin bir kaç bakımdan eksiklikleri bulunmaktadır. Görüldüğü üzere “temizleme” amacıyla bu projeye başlanmış fakat sorunun çözümü ise sadece yerel boyutta düşünülmüş ve biçimsel bir temizlik ele alınmıştır. Sonuçta sorun geniş kapsamlı ortaya konulmamış ve dolayısıyla tam bir çözüm de sağlanamamıştır. Ancak Alibey ve Kağıthane derelerinden kaynaklı olan bu kirlenmenin önünün alınacağı ve erozyonun engellenmesinin sağlanacağı savunulmuştur.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Emrullah Güney, **Dünya ve Türkiye Özelinde Çevre Sorunları**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 73.

¹⁴⁶ Dorsay, **a. g. e.**, s. 174.

¹⁴⁷ Uçkun Geray, “Haliç’te Zaman ve Kaynaklar Nasıl Kullanılıyor?”, Cumhuriyet, 14 Mayıs 1985, **Basın ve İstanbul Belediyesi, İBRE**, t.y., s. 134.

Bu projenin barajların yapılmasıyla birlikte ele alınan su sorununun çözümlenmesi konusunda da başarılı olduğu söylenemez. Örneğin; kış aylarına denk gelen, boru değiştiriyoruz gerekçeleriyle 15 gün su verilemeyeceğinin beyan edilmesine karşın, 27 gün boyunca susuzluk yaşanması, barajlarda yeteri kadar suyun bulunmamasına bağlanmamıştır.¹⁴⁸

1.5.2. Tarlabası Operasyonları

Dalan, “İstanbul’u şanı geçmiş tarihinde yatan yorgun bir şehir olmaktan çıkararak 21. yüzyıl için vaatlerle dolu bir metropol yaratmak amacındaydı.”¹⁴⁹ Beyoğlu Kentsel Yenileme projesi bu amaç için önemli bir adım teşkil etmekteydi. Bu projeye göre amaç, İstiklal Caddesi’nin yayalaştırılması ve dolayısıyla alternatif bir yol sisteminin oluşturulmasıydı. Fakat bu projenin hayata geçirilmesi için öncelikle Tarlabası Bulvarı’nın açılması gerekmekteydi. Bunun için İstiklal Caddesi’ni yayalaştırılarak güzelleştirmek, bölgenin seks pazarı olmasının önünü kesmek ve ulaşım sorununu çözüme amacıyla hareket ediliyordu.¹⁵⁰ İkinci bir *temizleme* çalışmasına girilecek, Tarlabası yıkımları olarak kamuoyunda tartışmaları başlatacak olan ve *Menderes İmar Operasyonlarını* andıran bir süreç başlıyordu. Bu dönemle Menderes’in dönemi arasındaki benzerlik neydi? İmar Operasyonlarıyla kastedilenin ne olduğu sorusunun cevapları, çok tartışmalı bir konuyu aydınlatmış olacaktır.

İmar Operasyonlarını, kentin yapısında önemli değişiklikler yaratan imar kararlarının alındığı ve bu kararların sistemin alışlagelmiş temposu ve kuralları dışında öncelikle uygulamaya konulduğu durumlar olarak özetlenebilir. Bundan da anlaşıldığı gibi, bu kararların böyle bir durumda uygulanabilmesi ise temelde, merkezi yönetimle ilişkili siyasi bir role bağlıdır. Böyle siyasi bir etkinliğin

¹⁴⁸ Şahin, a. g. e., s. 8.

¹⁴⁹ Keyder ve Öncü’den Aktaran Ayfer Bartu, “Eski Mahallelerin Sahibi Kim?”, **İstanbul: Küresel ve Yerel Arasında**, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s. 47.

¹⁵⁰ Yücel Gürsel, “Beyoğlu’nun Yıkımı ve Şehirlerimizin Geleceği”, **Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan**, İstanbul, E Yayınları, 1990, s. 38-40.

doğabilmesi için, toplumsal olarak aşılamayan bir darboğazda olmakla birlikte, bu operasyonu yüklenecek siyasal bir figürün ve bunun mali kaynağını elde etmek için de çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.¹⁵¹ İşte Menderes dönemi (1956-1960) de böyle bir dönemdir.

Sanayileşmeye dayalı ekonomi-politikası sonucunda yatırımların altyapı sorunu olmayan yerlere kayması, kentlere doğru olan göç sonucunda gecekonduların belirmesi karşısında kentlerin plansızlığı devlet politikasının bir ürünüydü. Dönemin anlayışı kısaca “her sokakta bir milyon” yaratmaktır. Dolayısıyla süreç, bu kitleye konut yaratmakla başlamıştır. Trafiki rahatlatmak için geniş yolların inşası, kenti güzelleştirmek için meydan ve camilerin etrafının açılması, meydanların oluşturulması, camilerin ve dini yapıların restorasyonu bunların belli başlıcalarıdır.¹⁵² Bunun için koruma anlayışı sadece ideolojik olan bir operasyonla otomobil merkezli kent olarak seçilen İstanbul’da; Vatan ve Millet Caddeleri, Beyazıt ve Aksaray ve daha bir çok “İstanbulluya, iyi ki yapılmış”¹⁵³ dedirten yollar açılır. Ahşap binalar, yalılar ve köşkler de yıkılarak yerlerine modernizmin temsilcisi olan apartmanlar yapılır. Böylelikle, yol ve meydanların açılması için kamulaştırılıp yıkılan bina sayısı ise 7289’u bulur.¹⁵⁴ Bu süreç, *II. İmar Orerasyonu* olarak anılan bu dönemi de çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yalnız Özal’ın, Menderes’in döneminde olduğunun aksine, resmi düzeyde bir etkinliği yoktur. Fakat merkezi iktidarın gücü ve Özal’ın kişisel özelliklerinin fiili düzeydeki etkinliğine işaret ederek, Dalan’ı bir bakıma Özal’ın temsilcisi yapmaktadır.

Tarlabaşı’ndaki yıkımlar konusunda Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu, önce Beyoğlu Projesi için 1/1000, 1/5000 ve 1/500 ölçekli bütüncül bir planlama yapılmadığı ve tescilli binaların varlığı gerekçesiyle iptal kararı alınır.

¹⁵¹ İlhan Tekeli, “İstanbul’un Yüzelli Yıllık Planlama Deneyimi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Kent Planlaması Konuşmaları**, Ankara, TMMOB, t.y., s. 13-14.

¹⁵² A. e., s. 26-27.

¹⁵³ Doğan Kuban, “Menderes’te Batılılaştırma Kavramı”, **İstanbul Yazıları**, İstanbul, YEM, 1998, s. 231.

¹⁵⁴ A. e., s. 232.

Sonrasında ise tek sıra yıkım yapılmak üzere izin verilir.¹⁵⁵ Hukuki süreçler dikkate alındığında kamulaştırma işlemleri için uzun bir zaman gerekmeğe de, bu süre beklenmeyerek, üstelik meclis kararlarına bile girmeyen yıkımlar gerçekleşir. Kamuoyunda çok tepki alan bu vaka, hayalperest, gözüpek, işbitirici bir başkanı tanıtmaktadır. “Eğer tarihi eserleri korumak kalkınmaya engel olacaksa biz buna karşıyız. En azından bizim yıktıklarımız tarihi eser değil. Yıkıma devam edeceğiz.”¹⁵⁶ diyen Dalan, kendi koruma anlayışındaki ilkesizliği, “2500 yıllık kentte 150 yıllık bina eski eser olur mu?”¹⁵⁷ ifadesiyle de, binaların sadece tarihi oldukları için korunamayacağı gerekçesiyle ve global bir kent yaratma hırsıyla ortaya koymaktadır. Acaba yıkılması sözkonusu olan bir cami olduğunda kamu yararı adına yine aynı şey yapılır mıydı? Fakat koruma anlayışı farklı olsa¹⁵⁸ da planlı bir yol izlenmemesi ve kültürel varlıklara karşı ahlaksız¹⁵⁹ bir tutum izlenmesinin karşısında 1860’lı yıllarda Galata Surlarının yıkımı kararlaştırırken, bir yıkım planıyla nelerin korunup korunmayacağı¹⁶⁰ örneğini vermek anlamlı olacaktır. Öyleyse hangi yapıların korunup, hangilerinin korunmayacağına karar vermek, göreceli olsa da bunun tartışmasının yapılmasını gerektirmektedir. Örneğin, “burada en fazla 25-30 tane eski tescilli yapı var. Bilen bilmeyen konuşuyor. Kamu yararı için eski binalar da yıkılabilir”¹⁶¹ türünden bir yaklaşım, aynı zamanda yapılan işin ne kadar kamusallık taşıdığı ve bunun yanında kamu yararının ne olduğu tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Üstelik yine aynı gerekçeyle Dalan’ın göreve başladığı ilk aylarda Dolmabahçe Sarayı’nın duvarlarının yıkılıp duvarlarının açtılacağı¹⁶² bile gündeme

¹⁵⁵ Kemal Küçük, “Tarlabaşı ve Kuru Pazarlığı”, *Cumhuriyet*, 23.03.1987, s. 8.

¹⁵⁶ Üçok’tan aktaran Ayfer Bartu, *a. g. e.*, s. 48.

¹⁵⁷ Oktay Ekinci, *İstanbul’u Sarsan On yıl (1983-1993)*, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 83.

¹⁵⁸ Korumacı anlayışlar, dört farklı duruma göre değişmektedir. Bunlardan birincisi, toplumsal bilincin gelişmesi için, geçmişin simgelerinin varolması gerektiğini savunur. İkinci anlayış, sadece ulusallık ideolojisi bağlamında ele alınarak, bu ideolojiye uygun bir korumacı anlayışı benimser. Ayrıca, bu dönemin anlayışı da, Türk İslam sentezi olarak bu gruba girer. Üçüncü anlayış, sanatsal, çevresel ve kültürel değerlere göre, sadece estetik açıdan korunması gerektiğini savunur. Son olarak da, kültürel turizm amaçlı olarak korunma anlayışı bulunmaktadır. İlhan Tekeli, “Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler”, *Kent Planlaması Konuşmaları*, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası, t.y., s. 92-94.

¹⁵⁹ Kamu Yönetiminde ahlak kavramı için Bkz.: Adalet Alada, *Yerel Yönetim ve Ahlak*, 2. bs., Ankara, TOKİ, İstanbul, IULA EMME, 1994.

¹⁶⁰ İlhan Tekeli, “Yakın Geçmişten Bugüne, Belediye Programlarının Oluşumu”, *Belediyecilik Yazıları (1976-1991)*, s.105.

¹⁶¹ Çubuk’tan aktaran, “Tarlabaşının Kader Günü”, *Cumhuriyet*, 28.08.1986, s. 13.

¹⁶² Burhan Arpad, “Ayaktopu ve Saraylar”, *Yok Edilen İstanbul*, 2. bs., İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1988, s. 285.

gelebilmıştır. Haliç yıkımlarında “yıktıkça güzelleşiyor İstanbul”¹⁶³ diyen Dalan, daha sonraki yıkımlara karşı verilen tepkiler karşısında “atalarımız o kadar çok şey yapmışlar ki biz yıka yıka bitirememişiz”¹⁶⁴ diyerek, kamuoyundan destek almaya çalışmıştır.

Bölgenin seks pazarı olduğuna yönelik yıkım gerekçesi ise halka da mantıklı gelmekteydi. Ancak Haliç’in temizlenmesi gibi biçimseldi ve her düzeyde *temizlenme ideolojisinin* yaşandığı bu yıllar, aynı zamanda “mafyaya karşı kenti koruma” söyleminin en çok geliştiği yıllar olmuştur.¹⁶⁵ Yıkımla ilgili suçlamalara karşı Dalan, “buralar zaten suç yuvasıydı...”¹⁶⁶ ifadesine dayalı gerekçeler üretmiştir.

Bu projenin gerçek amacı sadece İstiklal Caddesini yayalaştırmak adına yapılmıyordu. Askeri rejim döneminde de belirtildiği gibi Taksim meydanı yayalaştırılacak ve oteller bölgesi haline getirilecekti. Şimdi ise bu Be-Sam projesi olarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu proje nasıl bir projedir ve neyi amaçlamaktadır?

Dolapdere-Piyalepaşa bölgesinde iş merkezi yaratmak amacıyla Beşiktaş Samatya Kentiçi Otoyolu olarak açılan Be-Sam, Essen Planı olarak da anılmaktadır. Fakat bu sadece Dalan’ın düşüncesidir ve Dalan bu düşünceyle, yerli uzmanlardan destek bulamadığı için Essen Üniversitesi’ne yaptırdığını söylemesine rağmen sadece bir öğretim görevlisinin bağımsız imzasıyla¹⁶⁷, hiçbir yasal dayanağı olmamasına rağmen plan olarak ortaya konulmuştur. Beyoğlu’nun Restorasyonu Planı olduğu söylenmesine karşın tarihi hatta tescilli binaların yıkımı, hukuk dışı yöntemlerle, yasal bir imar planı olmadığından da; kamulaştırma yerine baskı olarak

¹⁶³ Korhan Atay, “İstanbul Nasıl Kurtulur?”, **Nokta**, No: 13, 21-27 Mayıs, 1984, s. 41.

¹⁶⁴ **A. e.**

¹⁶⁵ Behiç Ak, “Kentsel Söylemin Değişimi ve Bazı Öneriler”, **İnsan Çevre Kent**, İstanbul, WALD, 1996, s. 87.

¹⁶⁶ Oktay Ekinci, “Uygurlikların İzinde”, **Cumhuriyet**, 24.03.2005, s. 13.

¹⁶⁷ Oktay Ekinci, “Gökdelenler Geliyor, Tarlabası Yıkılıyor”, **İstanbul’u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 34-35.

satın alma yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁸ Bu projeye Barbaros Bulvarından, Kasımpaşaya, oradan da Haliç üzerinden Kasımpaşa-Cibali arasında yapılacak yeni köprü ve karayolu tünelleriyle Bakırköy ve Havaalanına uzanan ve içine 3. köprüyü de alan bir ulaşım sistemi oluşturulmak istenmiştir.¹⁶⁹ Böylelikle Haliç'in temizlenmesinin bir diğer gerekçesi de ortaya çıkmış bulunmaktadır.

1.5.3. Ulaşım Sistemine İlişkin Düzenlemeler

3. köprü projesi ihaleye verildiğinde, 2. köprüyü yapan STFA en düşük bedeli sunar. Fakat Dalan ESKA-İtalyan ortaklığına 20 yıl süreyle yap-işlet-devret modeliyle ihaleyi verir. 2. köprüde ortaklığı olan İngiliz devlet başbakanının çelik pazarlığı için gelmesine rağmen 4.5 ayı da geçkin bir sürede ihale, yasaya da uygun olarak yapılmaz. Çünkü ihaleyi encümenin yapması gerekirken, İstanbul Ulaştırma Sanayi A.Ş. yapmıştır.¹⁷⁰ Zaten 1988 yılında ise 2. köprü tamamlanır. İstanbul'un ulaşımının raylı sistemler yerine oto-yollarla çözülmeye çalışılması DPT tarafından da eleştirilmiş, STFA'ya bağlı Temel Mühendislik firmasına 1987 yılında İstanbul Ulaşım Master Planı hazırlanmasının sipariş edilmesi sonucunda¹⁷¹ yazılan raporda da 3. köprü'nün yapılması gerekli görülmemiştir.

Kent içi otoyolu sistemi için Atatürk Anıtı'nın yerinin değiştirilmesi öngörülmüştür¹⁷² ve hatta Taksim'e bir cami yapılması da gündeme gelmiştir.¹⁷³ Ulaşım sistemi; köprü, tünel, altı şeritten az olmayan yollarla tanımlanarak, metro ve tüpgeçit projeleri geliştirilir. Buna göre, Söğütluçeşme-Yenikapı arasında tüp geçit ve Yenikapı'dan Kuzeye doğru istikamette de metro yapılması öngörülmüştür. Tüpgeçit teknolojisini sadece Amerika'da varolduğuna ilişkin gerekçeyle, projenin Amerikan

¹⁶⁸ A. e., s. 78.

¹⁶⁹ Bkz.: Serpil Gündüz, "İstanbul'un Çehresi Değişiyor", **Cumhuriyet**, 30.03.1986, s. 1

¹⁷⁰ Şahin, a. g. e., s. 8.

¹⁷¹ Oktay Ekinci, "STFA, 3. Köprüye Hayır Demişti", **İstanbul'u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 85.

¹⁷² Gündüz, a. g. e., s. 1.

¹⁷³ "Taksim Cami Fırtınası", **Cumhuriyet**, 4.01. 1988, s. 13.

gözetiminde Türk şirketleri tarafından yapılmasına karar verilir.¹⁷⁴ Fakat metronun ve tüp geçidin maliyetinin yüksek olması gerekçe gösterilerek, karayolu ulaşımının daha ucuz olduğu dayanağıyla Be-Sam projesi ısrarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun en çarpıcı göstergesi, “İstanbul Metrosu ve Demiryolu Tüp Geçişi Etüdü” olarak başlayan metro ve tüp geçit projeleri sürecinde yaşananlardır. Önce, ABD hibesine ilişkin uluslararası antlaşma imzalanır ve üç ay sonra Bayındırlık Bakanlığı sorumluluğunda çalışmalar başlar. İBB encümeninin belirlediği keşif bedeli ve pazarlık usulüyle ihaleye verilir. Üstelik şartnamede belirtilen raylı sistem araçlarının eninin standardının 2.65 m olmasına rağmen, 2.80 metre olarak sipariş edilir. Bu proje bütünüyle ihaleye sunulur. 1985-87 yılları arasında “Süratli Tramvayın” 1. Etabı olan Aksaray-Ferhatpaşa hattının bitirilmesini öneren İBB’ye, İller Bankası’ndan olumsuz yanıt gelir. İhaleye katılan 4 yabancı ortaklı Türk Şirketi arasından en düşük fiyatla TEKFEN-SGF ve ARE (Avusturya) ortaklığı seçilir. Fakat daha sonra, uzun vadeli ve düşük faizli kredi vereceğini söyleyen İsveç Konsorsiyum’una verilmesine rağmen, süre aşımından dolayı geri çevrilir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın projede yetkili olmak için bulunduğu başvuruda Bakanlar Kurulu yetkiyi İBB’den alıp Bakanlığa verir. Demiryolu tüp geçidi projesi de desteklenmez. Üstelik İBB’nin, literatürde “hızlı tramvay “ ya da “hafif raylı sistem” olarak anılacak bu projeye ısrarla “metro adının kullanması ise çarpıcıdır. Nihayetinde, ABD hibesinin yanı sıra ulusal bütçeden de milyarlar harcanarak hazırlanan bu proje, etüdü tamamlanmasına karşın rafa kaldırılmıştır.¹⁷⁵

Denizdeki olumsuz koşullara karşı dayanıklı olduğu gerekçesiyle deniz otobüslerinin tercihiyle İBB, işletmelerini yerli ve yabancı ortaklarıyla paylaşmıştır. Yalnız bu hattın Bostancı-Kabataş arasında olması, kamu yararı açısından değerlendirilmelidir. Sadece belirli bir kesimin yararının gözetilmesinden ve fiyatların şirketin maliyet ve ortaklık oranında belirlenecek olmasıyla da yüksek olarak belirleneceğinden dolayı çok eleştirilmiştir. Ayrıca sahil yollarına erişimi sağlayacak caddelerin genişletilmesi için çok fazla sayıda ağaç kesildiği de

¹⁷⁴ “İstanbul Metrosu ve Tüpgeçidi Amerikalılar Yapacak”, *Cumhuriyet*, 28.02.1985, s. 7.

¹⁷⁵ Berker Ertuna, *Dalan Dosyası (İstanbul Hafif Raylı Sistem Projesi)*, Mimarlar Odası Fotokopi Derleme, 1989, s. 9.

vurgulanmalıdır. Güzergahı ise; Yenikapı, Aksaray ve Esenler olarak belirlenen hızlı tramvay projesi için yapılan ihaleyle, bir İsveç şirketine yirmi ve otuz yıl arasında işletme hakkı verilmiştir.

Ulaşım amaçlı olarak işyerlerinin tasfiyesi ve kent dışında ya da iş sitelerine yönlendirme amaçlı yıkımlar da bulunmaktadır. Buradaki amaç da temizlemektir. Buna bağlı olarak Eminönü'ndeki yıkımlar sayılabilir. Yıkılan 400 binanın yüzde 80'i tescilli olmasına karşın, Baba Cafer Zindanı, Değirmen Hanı ve Ali Çelebi Cami'ye dokunulmamıştır. Perşembe pazarını taşımak esnafın direnişi karşısında zor olmuştur. Fakat bu yıkımlar arasında olumlu olanları da belirtmekte yarar bulunmaktadır. Kazlıçeşme'de çevreye zarar veren deri fabrikalarının şehrin dışına taşınması bunlardan biridir ve bu amaçla İkitelli ve Mahmutbey alanında küçük sanayi siteleri kurulmuştur.

Bu ulaşım sisteminin beraberinde önemli yapılaşmalar görülmüştür. Özellikle Taksim bölgesi oteller projesiyle ve Be-Sam projesinin Barbaros, İhlamur, istikametinde oteller yapılmış, buna karşın 2. köprünün tamamlanmasıyla özellikle Ortaköy'de çevrenin temizlenmesi amacıyla, yoldan caminin görünmediği gerekçesiyle kamulaştırmalar yapılarak, bazı evler yıkılmıştır. Boğaziçi için hazırlanan üç yıllık yıkım programıyla¹⁷⁶ gecekondular niteliği taşıyan yapıların kamulaştırılarak yıkılması öngörülmüştür. Sahil yolunu genişletmek içinse, Arnavutköy sahilinde STFA'nın projelendirdiği, denizin doldurulup rant elde edilerek, yine hukuk dışı yollarla, dört şeritli olarak hedeflenen¹⁷⁷ kazıklı yollar yapılmıştır.

Ulaşım ile ilgili düşünülen bir başka proje ise, tarihi Galata Köprüsü üzerinedir. 1910 yılında ve Almanlar tarafından yapılan köprü, Eyüp'e çekilerek "Kültür Köprüsü" haline getirilecek ve yeni köprünün yapımına Alman-Türk

¹⁷⁶ "Boğazda 3 Yıllık Yıkım Planı", **Cumhuriyet**, 28.03.1986, s. 13.

¹⁷⁷ Boğaziçi yasasına aykırı gerekçesiyle yürütmeyi durdurma kararı alınır. Bkz.: Kemal Küçük, "Kazıklı Yol Durduruldu", **Cumhuriyet**, 21.01.1988, s. 6.

ortaklığıyla STFA üstlenirken “4 gidiş ve 4 gelişli Kazıklı Köprü”¹⁷⁸ düşü gerçekleştirilemez.

1.5.4. Turizm Alanlarına ve Yapılaşmaya Bakış

Bilindiği gibi, Dalan’ın göreve başlarken projelerini gerçekleştirebilmesinin kaynağı merkezi yönetimin politikasına ve Arap ülkeleriyle olan ilişkilerine paralel olarak sunulan Suudi Arabistan kredisiydi. Turizmi Teşvik Yasası, Boğaziçi Yasası, 3030 sayılı Yasa, İmar Affı ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, kamu tesislerinin ve giderlerinin satışına olanak veren yasalarla başlayan Dalanlı yıllar, yeni imar yasasının verdiği olanaklarla son bulan hukuki yapılanmayla Boğaziçi’nde yapılaşmaya olanak vermekteydi.

Daha İmar Yasası çıkmadan “Sevda Tepesi” olayıyla, Boğaziçi Yasası’ndaki yapılaşma durumuna uymayan gelişmeler yaşanır. Aynı zamanda sit alanı olan bu alan, ANAP’ın anlayışına uygun 15 kişilik bir ekipten oluşan Anıtlar Yüksek Kurulu ve Yüksek Ekonomi Kurulu’nun Boğaziçi’nde yapılaşmayı onaylamamasına rağmen bir Arap prensine verilmesine göz yumulmuştur. Küçüksu-Kandilli sırtlarında, Mısırlı Yalısının bahçesi konumundaki sık ağaçlardan oluşan 57 dönümlük arazi, Suudi Prensine -Dalan’ın “İstanbul kazanacak” söylemiyle- belirlenen fiyatın altına satılır. Yapının, Türk mimarisine uygun ve belirli yapılaşma şartları içerisinde iki katlı ve üzeri görünmemek üzere ağaçlarla kapatılarak yapılmasının öngörülmesine karşın, Arap mimarisine uygun olarak yapılır. Bu proje aylar önce hazırlanmıştır ve bundan sonraki projelerin de merkezi, 1983 yılında Dalan’ın öncülüğünde iki Suudi ortakla¹⁷⁹ kurulan “Altın Boynuz Turizm Anonim Şirketi”¹⁸⁰ dir. Bu şirket, Haliç sahilinin buna benzer kullanımlarına imkan verileceğinin de bir göstergesi olabilir. Bununla beraber kamuoyunda çok tartışılan bir başka olay da, Dalan tarafından

¹⁷⁸ “Galata Köprüsü Rahatlıyor, Ya Trafik”, *Cumhuriyet*, 11.03.1988, s. 1,13.

¹⁷⁹ Oktay Ekinci, *İstanbul’u Sarsan On Yıl (1983-1993)*, s. 51.

¹⁸⁰ Yalçın Pekçen, “İş Nasıl Bitiriliyor?”, *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1985, *Basın ve İstanbul Belediyesi, İBRE*, t.y., s. 105. Ayrıca şirketin başka faaliyetleri için bkz.: Ekinci, *a. g. e.*, s. 52-53.

kardeş kent olarak ilan edilen Cidde Belediye başkanına ise Sevda Tepesi'nin yanındaki arazinin satılması ve bununla başlayan Boğaziçi'ndeki bazı topraklarının satışıdır. Suudi Arabistan'da bir hurma ağacının satılması bile mümkün değilken,¹⁸¹ 'Dalan'a özgü yasalarla' dış finans kaynaklarıyla arsa satışı yapılmıştır. Bu süreç içerisinde imar planlarında karşılaşılan güçlükler ve bürokrasinin yavaş işlemesi karşısında, imar ve planlama yetkilerinin İBB'ye geçmesiyle ruhsat işlemleri de gerçekleşir. Meclisin planlardaki rolünü dikkate aldığımızda, plan değişikliklerinde belediye başkanının, yüzde 70 oranındaki tadil yetkisini kullandığı ortaya çıkmıştır. 1/5000'lik bir planda bir cm'lik bir kısmın kaymasının bile 5 dönümlük bir araziye karşılık geldiği düşünülürse¹⁸², Dalan'ın elinde çok büyük bir gücün olduğu ortaya çıkar. Ayrıca imar komisyonlarında plan kararları alındığı için, meclisin tamamının böyle bir detayla ilgilenmesi de biraz olsun önlenmiş olunur.

İkinci olarak; daha önce Tırtıl döneminde kararlaştırılan Taksim'in oteller bölgesi olma projesine başlanır. Önce, Be-Sam projesine bağlı olarak 41 yapı turizm merkezi olarak ilan edilir. Bu amaçla çok tepki alan Park Otel ve kamuoyunda Gökkafe olarak adlandırılan Süzer Plaza inşa edilmeye başlanır. Diğer taraftan da Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesinde Japon sermayeli Swiss Otel, Çırağan Sarayı Bahçesinde Çırağan Oteli, Ataköy kıyı alanında Holliday Inn, Yeşilyurt kıyı alanında Penta Otelleri inşa edilmiştir. Sultanahmet'teki tarihi Barbaros Evleri Barbaros Otel'e ve tarihi cezaevi binası Sultanahmet Oteli'ne çevrilmek istenmiştir. Böylelikle, Dolapdere-Piyalepaşa arasında tasarlanan 60 katlık gökdelenler dizisiyle¹⁸³ Kadıköy-Bakırköy arasında kesintisiz bir otoyol sistemi olan Essen Planı da gerçekleşmiş olacaktır. Ayrıca 3. köprü'nün ve çevre bağlantılarının yapılmasıyla Levent-Maslak istikametinde bir iş merkezi alanı da turizm merkezi yapılaşma koşullarında oluşacak ve MİA (Merkezi İş Alanı) buraya kayacaktır. Üstelik belediyeye olan borcu karşılığında Şişli Garı'na el konularak¹⁸⁴, bu alan da iş alanı aksına katılmıştır.

¹⁸¹ Uğur Mumcu, "Kızma Birader...", Cumhuriyet, 03.03.1985, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., s. 139.

¹⁸² Şahin, a. g. e., s. 7.

¹⁸³ Ekinci, a. g. e., s. 75-77.

¹⁸⁴ "Dalan İETT'nin Garajına El Koydu", **Cumhuriyet**, 09.05.1988, s. 1.

Turizm merkezi olarak ilan edilen ve kamuoyunda çok tepki toplayan bir diğer karar da tarihi Taşkışla binasının otel haline çevrilmesine yöneliktir. 1984 yılında 1. sınıf eski eser olmasına rağmen bahçesinde yap-işlet-devret modeliyle ESKA İnşaat A.Ş.'ye beş yıldızlı otel yapılması için karar alınır.¹⁸⁵ Öncelikle Maliye Bakanlığı'ndan Adalet Bakanlığı'na mülkiyeti geçmiş, fakat işine yaramayacakları gerekçesiyle tekrar Maliye Bakanlığı'na verilmiştir. Turizm Bakanlığı da devreye girerek Süzer Grubu'na ihaleye verilmesiyle birlikte¹⁸⁶ bu karar netleşir. Süzer gurubuna vereceği bir başka öncelik ise Küçükçekmece Barajı'nın su toplama alanı içerisinde ve planda tarım alanı olarak görülen yerin, "Küçükçekmece suyu 4 yılda tatlı suya dönüşür, dolayısıyla 4 yıl bekleyecek bir yatırım rantabl değildir"¹⁸⁷ anlayışı öne sürülerek, toplu konut alanı olarak açılmasına izin verilmesidir. Baraj açılışı yapılmasına rağmen, konut alanları desteklenmiştir. Bu alan ise, Bahçeşehir Toplu konut alanına denk gelmektedir. İstanbul'u köy görünümünden kurtarmak adına prestij getirici projeler için desteklediği sermaye sınıfına, Boğaziçi'ndeki Çukurbostan¹⁸⁸ gibi gecekonduların tahliyesi kararı alınarak yeni yerler yaratılmış ve İBB, yıkımlar sonucunda arsa karşılığı pay almıştır. Üstelik Dalan'ın Büyükşehir üst düzey yöneticileri ve bazı bakanlarla oluşturduğu Uyum Kooperatifi de, -Boğaziçi'ndeki birtakım alanların Araplara satılması olanağının Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararlar ile işlemeze hale gelmesinden sonra- boş kalan alanlarda yeni konutlar oluşturmuştur. Daha değerli topraklar, resmi olarak olmasa da başka kooperatiflere satılmıştır.¹⁸⁹

Dalan dönemini, eylemleriyle kent hukuku dışında gelişen bir yapılanma dönemi olarak tanımlayabiliriz. Böylelikle bu dönem, bir sonraki dönemin eylemlerini belirleyecek ve icraatları, Dalan'a karşı yapılanlar olarak özetlenecek bir dönemi başlatacaktır.

¹⁸⁵ A.e, s. 95-96.

¹⁸⁶ Abdullah Uraz, Son Havadis, 29 Ocak, 1985, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y, s. 111-112..

¹⁸⁷ Şahin, a. g. e., s. 8.

¹⁸⁸ Kamuoyunda Çukurbostanlılar Direnişi olarak da adlandırılmaktadır. Bkz.: "Çukurbostan'da Gecekonduların Tahliye Kararı", **Cumhuriyet**, 16.01.1986, s. 6.

¹⁸⁹ "Güle Güle Otursunlar", **Nokta**, 15 Aralık 1985, Yıl 3, Sayı 49, s. 26-27.

BÖLÜM 2:

DALAN'A KARŞI YILLAR¹

1989-1994

2.1. 1989 Yılına Gelirken

Bir dönemin beledi yönetimi anlayışını anlamanın ve değerlendirmenin yolu, yerel yönetim örgütlenme biçimi ve hukuki yapılanmasının yanı sıra, bir önceki dönemin uygulamalarını bilmekten gelmektedir. Öyle ki, beş yıllık her seçim dönemi, bir sonraki döneme gerek gerçekleştirdiği projeleriyle gerekse de gerçekleştiremedikleriyle birlikte kendi yönetim anlayışını bırakmaktadır. Dolayısıyla Dalan döneminin kısa bir değerlendirmesini yapmak, kent hukukuna da ilişkin yapılanmayı sunmak açısından, bir sonraki dönemi aydınlatılmasını mümkün kılacaktır.

Bu dönemde yerel yönetim tarihinde ilk defa iki kademeli bir beledi yönetim sistemine geçilmiş ve genel bütçe gelirlerinden belediyelere aktarılan paylar da yükseltilmiştir. Devlet, ekonomide dışa açık serbest piyasa ekonomisini kabul edip, buna da uygun olarak yerelin, yerli ve yabancı sermayeye öncelik veren yapılanmasını ve bu noktada bir nevi bağımsızlığını sağlarken; yerel yönetim üzerinde ağır vesayet yetkileri olduğu bir örgütlenme modeli oluşturarak da gücünü elinde tutan, merkeziyetçi bir tutum izlemiştir. Merkezi idarenin imar planlama yetkilerini İBB'ye devretmesine rağmen, özellikle özel amaçlı planlarda, bu yetkiyi de elinden alacak düzenlemeler getirmiştir. Yerel yönetim örgütlenmesinde ise, başkanın meclis üzerinde idari vesayet yetkisinin olması ve planlarda tadilen tasdik ve re'sen onay vermesi ayrıcalıklarının tanınmasıyla da güçlü başkan-zayıf meclis

¹ 1989 Yerel Seçimlerinde, ANAP dışındaki hemen hemen bütün partilerin Dalan'a karşı söylemler geliştirdiği ve ayrıca bu dönemin başkanının da uygulamalarını bir önceki dönemle tanımlayacağından dolayı, bu başlığın konulması daha uygun görülmüştür.

modeli ortaya çıkarmıştır. Esasında, meclisin de kararında iki kere üst üste direktmesi üzerine, Büyükşehirde 3/4, ilçe belediyelerinde ise 2/3 oranlarında bir çoğunluk elde edildiğinde belediye başkanlarının aldığı kararlar reddedilebilmektedir. Bu oranlarda görülüyor ki, İBB Başkanı, ilçe belediye başkanlarından daha da yetkili bir konumdadır. Ayrıca İBB meclisinin ise ilçe belediyelerinin meclisinden seçilmesi dolayısıyla başkan, yerelin temsilcileri karşısında özellikle büyük projelerin gerçekleştirilmesinde, meclis karşısında daha da yetkili bir konumda olmaktadır. Dolayısıyla, geleneksel patronaj siyaseti ilçe düzeyine indirgenirken, Büyükşehirlerde daha büyük yatırımları çekmek için altyapı projelerini gerçekleştirecek, sermayeyle olan ilişkilere öncelik tanıyan *girişimci* yaklaşımli bir siyaset izlenir.² Bütün bunlarla birlikte merkezi yönetimle aynı partiden olan bir başkanın seçildiğini dikkate alırsak, bu güç daha da artacaktır. İstanbul'un bu modele bağlı, ilk yönetim deneyiminde merkezin neredeyse sınırsız yetkileri ve kontrolü altında, kısaca Özal-Dalan ikilisi tarafından yönetildiğini söylenebilir.

Bu dönemde İstanbul için çıkarılan birtakım özel yasalarla, Boğaziçi'nde ve su havzalarında yapılaşmalar görülmüş, İmar aflarıyla yalnız gecekondu alanları değil, villa niteliğindeki kaçak yapılar da affedilmiş ve bu aflarla yapılması öngörülen ıslah imar planları, her türlü yasadışı yerleşmelerde imar planları yerine kullanılmıştır. Bir dünya kenti yaratma amacı söylemiyle, yerli ve yabancı sermayeyi çekmek amacıyla Turizm Teşvik Yasasıyla, iş alanları belirlenmiş, buna hizmet amacıyla da ulaşım gibi en önemli altyapı çalışmaları bir otoyol projesi altında başlatılmıştır. Bu sebeple, Haliç ve Tarlabası yıkımları, kamulaştırmanın da ötesinde baskıcı yollarla bedellerin ödenmesi biçiminde, hukuki dayanak olmadan halka rağmen gerçekleştirilmiş ve kamuoyunda da tepkiler almıştır. Diğer yandan Taşkışla gibi bazı tarihi yapıların otele dönüştürülmesi kararı da, kamuoyunda yankı uyandırmıştır. Öyle ki, bu tepkiler, İBB'nin bir yıl sonra yapacağı ve sonucu kamuoyuna duyurulmayan ankete de yansır. SİAR A.Ş'ye yaptırılan bu ankete göre³; ANAP'ın İstanbul'da yüzde 48.8 olan oy oranı, yüzde 34'e düşmüş gözükmektedir.

² Polat Sökmen, **Gelişme Sürecinde Kentsel Planlama Etkinliğini Sınırlayan Stratejik Nedenler: Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, MSÜ Mimarlık Fakültesi, ŞBPB, 1994, s. 294.

³ "ANAP Hızla Oy Kaybediyor", **Görüş**, Yıl: 3, No: 28, 21 Temmuz 1985, s. 20-22.

Ayrıca diğere Büyükşehirlerde de bu oran düşmekteydi. Belediye başkanından memnuniyet durumlarının öğrenilmesi için de yapılan kategorilere göre verilen cevaplar çok çarpıcıdır. Örneğin, Haliç gibi çok popüler bir proje için memnuniyet derecesi yüzde 17'dir. En düşük oran ise yüzde 8 ile temizlikle ilgilidir. İyi niyetli yaklaşılması yüzde 18, ciddi çalışması ve halka hizmet etmesi ise yüzde 14 oranlarıyla kabul görmektedir. Ulaşım konusunda ise bu oran daha da düşmektedir. Kısaca, yönetimden memnun olma oranı ise yüzde 18'si geçmemektedir. Bunun yanında memnun olmayanların çok da yüksek oranda olmasa da dikkate aldıkları konular ise, sorunlara yeterince eğilmemesi, hiçbir şey yapmaması, temizlik ve yol sorunuyla ilgili çalışmalar üzerinedir. Daha ilk yıl sonunda Boğaziçi'ndeki bazı toprakların Araplara satılması dışında -bir de halkı buna ikna etmeye çalışmasıyla- çok tepki alan uygulamaları olmamasına karşın, Haliç projesinin de takdir edilmesine rağmen, oylarını yüzde 30 oranında düşüş göstermekteydi.

Bu dönemde büyük projelere girilirken bir yandan da belediyelerin hizmetlerinin sağlanmasında özelleştirmeci bir mantık benimsenmiş, projeler ihale usulüyle yerli ve yabancı ortaklıklarla yap-işlet-devret modeliyle gerçekleştirilmeye çalışılmış, dış kaynaklı kredilerden faydalanılmış ve özelleştirmede öncelikle yetki alanını daraltan uygulamalara gidilmiştir. Kamu ve özel kuruluşlarla oluşturulan ortaklıklarla kurulan şirketlerle görülen işler, toplu taşımada da özellikle fiyatlandırmalara gidilmiştir. Görüldüğü gibi "1980 sonrası sermaye yönünde tercihleri daha açık hale gelen devletin, sermayeyi destekleme stratejisinde yerel yönetimler önemli ajanlar haline gelmişlerdir."⁴ Oysa ki belediyeler kamusal hizmetleri gerçekleştirirken, piyasaya karşı güçlerini şirketleriyle koruyabilme gücüne sahiptirler. Çünkü hizmetlerin kalitesini sağlama ve fiyatları kontrol etmede tekel konumundadırlar.⁵ Diğer yandan Dalan yönetiminde uzun vadeli olarak alınan kararlarla, sermayeye öncelik tanınmıştır. Dolayısıyla bürokratik işlerde usulsüz ve uygulamalarda hukuk dışı durumlara izin verilmiş, kamu yararı adına yapıldığı söylenen bir çok projede sermayenin önceliği mantığı güdülmüş, doğal ve kültürel

⁴ Tarık Şengül, "Türkiye'de Yerel Yönetimler: Deneyim ve Söylemin Dönüşümü", **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Aykırı Yazıları**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 2001, s. 110.

⁵ A. e., s. 111.

değerler belirleyici bir rol olmamış, aksine uzun vadede hiçe sayılan, ilkesizce yaklaşılacak birer engel teşkil etmişlerdir. Bu durumda ANAP'ın desteğinin alınmasına karşın, bu uygulamalar her durumda açılan davalar sonucunda Anayasa Mahkeme'si tarafından iptal edilmiştir.⁶ Üstelik, imar uygulamaları karşısında halkın da başvuruda bulunup yürütmeyi durdurma kararı alılabileceği konusunda yasal olarak imkanlarının bulunmasına rağmen, aslında bu konuda etkinliği bulunmamaktaydı.⁷ Kısaca, belediyeçilik anlayışı, devlete yaklaşımı, iş yapmadaki tutumu ve bunlara olanak veren parti anlayışıyla, genel olarak ANAP belediyelerinde sürekli yolsuzluk söylentileri bulunmaktadır. Bu veriler bağlamında, kamu yönetimi ahlakı üzerinde yapılan bir değerlendirme⁸ dikkate alındığında ise, bu dönemdeki yönetim anlayışının genel olarak ahlaklı bir tutum izlemediğinin söylenmesinde bir sakınca bulunmamaktadır. Ayrıca bu dönemin anlayışında ve uygulamalarında çelişkiler⁹ görülmektedir. Bunlardan ilki, yeterli bir düşünce derinliği içinde olmadan yapılan uygulamalardan biri olan Haliç projesine verilen tepkilerden de ortaya çıkmaktadır. "Haliç'in temizlenmesi gibi gerçekleştirilmesi zor görünen bir işi yaptığı için Dalan kamuoyundan destek görürken,"¹⁰ yıkımdan sonra ortaya konulan cılız bitki örtüsünden oluşmuş kullanışlı bir rekreasyon alanı oluşturmadığından dolayı da başarısız olmuştur. İkincisi, Dalan'ın raylı sistem ve tüp geçit projesinin ortaya atılmasına karşın otoyol projesini savunmasıdır. Buradaki çelişki, projeleri desteklemedeki tutarsızlığıdır. Oysa ki savunduğu proje kendi anlayışına uygun olarak sermayenin ihtiyaçlarına öncelik veren, dolayısıyla kent rantının dağılımının adaletsiz olmasına yol açan bir nitelik taşımaktadır. Üçüncüsü, muhafazakar imajı çizen bir partinin mensubu, ayrıca böyle söylemlerin taşıyıcısı olmasına rağmen, Batılılaşma hevesi içinde, "gökdelene karşı olanları İstanbul düşmanı ilan etmiştir."¹¹ Sonuncusu ise, halktan, ezilen kesimden yana söylemleriyle belediye başkanı olmasına karşın, sermayenin ihtiyaçlarına duyarlı hale gelmiştir. Gecekondu aflarında, yeminli özel teknik bürolarla tapu alımında, bu kesime önemli ölçüde mali

⁶ Ruşen Keleş, "Belediyeler Özerkleşti mi?", **Görüş**, Mart, 1989, s. 9.

⁷ İlhan Tekeli, "Belediyeler Kimin?: ANAP Belediyeçilik Modeli-2", **Görüş**, Nisan 1989, s. 7.

⁸ Adalet Alada, **Yerel Yönetim ve Ahlak**, 2. bs., Ankara, TOKİ, İstanbul, IULA EMME, 1994.

⁹ Bu çelişkileri Tekeli belirtmektedir. Bkz., İlhan Tekeli, "Belediyelerde Neler Oluyor?", **Bilim ve Sanat**, No: 68, 1986, s. 19-20.

¹⁰ **A. e.**, s. 19.

¹¹ **A. e.**, s. 19.

yükümlülük verilmiş¹² ve genel olarak alınan vergi arttırarak belediyenin gelirleri arttırılmaya çalışılmıştır. İşte yönetimdeki bu çelişkiler ve ahlak anlayışı ise bundan sonraki dönemin şekillenmesine ve karar süreçlerine etkide bulunacaktır.

2.2. Dönemin Genel Göstergeleri

1989 yılıyla birlikte yapısal uyum politikalarında ekonomide yeni bir değişikliğe gidilmiştir. 24 Ocak kararlarının üçüncü aşamasında, dış finansal serbestlik kararı alınmıştır. Ayrıca sermaye hareketlerindeki serbestlik, kurum ve bireyler arasında iktisadi işlemlerin yabancı paralarla yapılabilmesi, yabancı sermaye akışını hızlandırmıştır.¹³ Küreselleşme olarak adlandırılan bu dönemde, İstanbul'un finans merkezi olması ve global kentler ağında belirgin bir rol alması tartışmaları yapılmıştır.¹⁴ Bu dönemde, yabancı sermaye öncelikli, kent hukukuna aykırı yapılaşmalar görülmüştür.

1991 yılında yapılan genel seçimlerle, DYP ve SHP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Böylelikle ANAP'ın beledi yönetim üzerindeki müdahalesi fiilen kalkmıştır. Buna rağmen, kent hukukunu belirleyici olan yasal çerçeve, kentin gelişimini ve yönetimini yönlendirmiştir.

Dönemin nüfusu, 1990 yılında 7.3 milyon iken, 1995 yılında, 9 milyona yükselmiştir. 1990 yılında Türkiye nüfusunun yüzde 13'ü İstanbul'da yaşamaktadır.¹⁵ Nüfusun artış hızına paralel olarak gecekondular alanlarının yaygınlaştığı görülmüştür. Sermayenin kentten aldığı rantlar karşısında, gecekondular olgusunda da bu bağlamda görülen değişimler hem niceliksel, hem de niteliksel olarak belirginleşmiştir.¹⁶

¹² İlhan Tekeli, "Özal Dönemindeki İmar Affı Yaklaşımı Üzerine", **Bilim ve Sanat**, No: 43, 1985, s. 4.

¹³ Yakup Kepenek, Nurdan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 11. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1994, s. 211.

¹⁴ Bu konuda öncüler, Çağlar Keyder, Ayşe Öncü, İlhan Tekeli olarak söylenebilir.

¹⁵ Belma Üstünişik, "İstanbul ve Yönetimi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 8, No: 1, Ocak 1999, s. 35.

¹⁶ Artık gecekondular ticarileşmiş, fakat piyasa dışında konut edinme süreçleriyle gerçekleştirilir. Böylelikle, kullanılan arsanın bedeli, arazi mafyası ve küçük girişimciler olarak adlandırılan çeşitli

Böylelikle, gecekondü nüfusunun net olarak verilememesine karşın, 1992 yılında valiliğin tespitine göre, İstanbul'da ruhsatlı konut sayısı 850 bin iken, imar aflarıyla yasalaşan konut sayısı 750 bin, gecekondü sayısı ise, 400 bindir.¹⁷ Böylelikle, gecekondü ve imar izni olmadan yapılan kaçak yapılar, nüfus olarak İstanbul'un neredeyse yarısını içinde barındırmaktadır. Bu dönem tartışmalarından bir diğeri de, gecekondulaşmadır.

Dönemin beledi yapısına bakıldığında, belediye başkanının profilinin ortaya konması yerel siyasetin örgütlenmesinde önemli bir veri teşkil edecektir. Sivas doğumlu, İstanbul Tıp Fakültesi'nde 1978 yılında kulak-burun-boğaz operatörü olmuş, üniversitede akademik etkinliği sürerken dekan yardımcılığı, dekanlık ve rektör yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. 17 yaşında CHP'nin Gençlik Kolları'nda atıldığı siyasete, il örgütünde çeşitli görevlerde devam etmiştir. Ayrıca demokratik bir forum işlevini gören Taksim Toplantıları'nın da kuruculuğu ve yöneticiliğini yapmıştır.¹⁸

Bu dönem, bir önceki döneme oranla gerek meclisin oluşumunda ve gerekse karar verici güç olarak belediyelerin üzerinde önemli bir farklılaştırma getirmiştir. Partilere göre dağılımına baktığımızda meclis, "73 SHP, 28 RP, 27 ANAP, 21 CHP, 19 DYP, 7 DSP ve 16 bağımsız üyeden kurulu çoğulcu bir yapıyı yansıtmaktadır."¹⁹ Meslek gruplarına göre ele aldığımızda, önceki döneme olan tepkinin de buna yansıdığı görülebilir. Yine bir önceki dönem gibi girişimci ağırlıklı olmasına rağmen, daha heterojen bir yapı sergilenmektedir. Meclis üyelerinin öğrenim durumuna bakıldığında ise, yüksek öğrenim görenlerle ilköğretim mezunlarının bir arada olduğu, dolayısıyla bu kentteki kutuplaşmanın bir göstergesini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca meclis üyelerinin kökenlerinde de bir değişim söz konusudur. Özellikle, meclis

kesimlere ödenir. Dolayısıyla, yer ve yapı ruhsatı alınmadan, tamamıyla hukuk dışı yollarla, bu süreç tamamlanır. Gecekondü olgusunun, değişim değeri, kullanım değerinin önüne geçmiş olmaktadır. Sema Erder, "Gecekondulaşma ve Etkileri", **Yerel Yönetim ve Kentleşme Paneli, 3 Mart 1999, TMMOB Harita Mühendisleri Odası, 7. Harita Kurultayı**, Ankara, 01-05 Mart 1999, s. 1-9.

¹⁷ Mustafa Sönmez, İstanbul'un **İki Yüzyü: 1980'den 2000'e Değişim**, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 1996, s. 140.

¹⁸ **A. e.**, s. 99.

¹⁹ Adalet Alada, "Cumhuriyet Döneminde İstanbul'un Yönetimi", **İstanbul**, No: 8, 1994, s. 137.

üyelerinin Sivas, Tunceli ve Erzincan olmak üzere, Güney ve Doğu Anadolu kökenli olmasıyla²⁰ da hemşeri ilişkilerine dayalı ilişkileri etkili olmuştur.

Meclisin güç yapısında görülen böyle bir değişim yanında güçlü başkan modelini sunan ve önceki dönemin anlayışını da belirginleştiren yerel yönetim işleyişi aynı tabloyu sunabilmiş midir? Hiç şüphesiz ki mücadeleli bir dönem olacaktır. Çünkü, “Özal, artık belediyelere destek vermekten vazgeçtiğini”²¹ ve anlayışına uygun olmayan projelere destek vermeyeceğini açıklamıştır.²² İşte böyle bir ortamda iki kademeli yönetim modeli artı ve eksileriyle kendini ortaya koymuştur.

2.2.1. 1989 Yerel Seçimleri

26 Mart yerel seçimlerine girerken, ANAP son olarak gerçekleştirdiği projelerle, kendine seçmen desteği aramıştır. Kuruçeşme’deki kömür depolarının yerine park yapılıp, Kadıköy’deki eski hal binasının onarımıyla Haldun Taner Tiyatrosu haline getirilip, hızla açılışları yapılıyordu. Ayrıca PERPA’nın da ardından, CRR Konser Salonunun açılışları büyük gösterilerle yapılmaktaydı.²³ Özellikle de iktidar partisinin adayı olmasıyla birlikte Dalan, milyarlarla ifade edilen propaganda harcamalarını gerek partisinden, gerek de büyük şirketler ve sermaye gruplarından finanse etmektedir. Bununla birlikte bu propaganda harcamalarında kamuoyu yaratmak amacıyla basın dışında, radyo ve televizyonlardan da faydalanılmıştır.²⁴

Bu seçim çalışmaları dışında kamuoyunda da bir takım propaganda faaliyetlerine başlanmıştır. SHP yönetimi, ANAP’ın toplum desteğini kaybettiğini ve yerel seçimlerinde bunu kanıtlaması gerektiği üzerine vurgu yapmıştır.²⁵ Bunun

²⁰ Erder, İncioğlu, **a. g. e.**, s. 546.

²¹ Ali Sirmen’den aktaran Dorsay, **a. g. e.**, s. 92.

²² Bu dönemde, belediyelerin genel bütçe gelirlerinden kesinti yapılmasıyla ilgili bir madde değişikliği verilmiştir. Fakat anayasa Mahkemesi tarafından bu karar iptal edilmiştir. Buna rağmen, İller Banka’sı, kesintiyi sürdürmeye devam etmiştir. **a. e.**, s. 132.

²³ Atilla Dorsay, **İstanbul’da Devr-i Sözen: Bir Yerel Yönetimin Belge Romanı**, İstanbul, DEM Yayınları, 1993, s. 79.

²⁴ Tevfik Çavdar, “Siyasal Yaşamımızda Metalaşma Eğilimi”, **Görüş**, Nisan 1989, s. 4,5.

²⁵ Halim Togan, “Yerel Seçimler ve Solun Kefareti”, **Görüş**, Mart 1989, s. 3.

karşısında Dalan, ünlü gazeteci ve köşe yazarlarına yaptıklarını göstermek için *İstanbul seferleri* düzenlerken, gazetelerde de çıkan büyük ilanlarla da “yaptıklarım yapacaklarımın teminatıdır”, “dünyanın en büyük belediye atımını gerçekleştirdik”, “para para düşünen bir belediye başkanı ister miydiniz” gibi söylemlerle²⁶ de kendine destek aramıştır. Özellikle iktidar partisinden olmanın avantajları üzerine vurgu yapıyor, seçilmezse iktidarın yerel yönetimlere hizmete keseceği konusunda gerek kendisi gerek de Özal, tehdit sayılabilecek söylemlerde bulunuyordu. Örneğin, Özal “ilk televizyon konuşmasında halkı kendi partisinin adaylarına oy vermezse hizmetten yoksun kalmakla tehdit etmiştir.”²⁷ Bunun yanı sıra Dalan’ın seçim afişlerinde yer alan mesajların birinde şu ifadeler bulunmaktaydı:

“Parasız ve yetkisiz belediye başkanlarının hemşerilerine hizmet vermesi mümkün değildir. Bu yüzden hükümetimiz, belediye başkanlarının ve diğer mahalli idare yöneticilerinin gelir kaynaklarını çok büyük ölçüde arttırdı. Onlara planladıkları işleri yapabilecekleri kadar mali imkan ve yetki verdi. Böylece yerleşim merkezlerimizde cumhuriyet tarihimizin en büyük yatırımları, son 5 yılda gerçekleştirildi.

Bu seçimde de oyumuzu hükümetle uyum içinde çalışacak, büyük işler gerçekleştirecek, geniş ufuklu, dürüst, çalışkan adaylara verelim. Hizmetinden memnun olduklarımızı yeniden seçelim, beğenmediklerimizi değiştirelim.”²⁸

Bu ifadeler, aynı zamanda gerek 1980 sonrası siyaset anlayışını, gerekse Dalan döneminin yerel yönetim yapılanmasının mantığı ve gerekçesini ortaya koymakta, kısaca bu dönemi özetlemektedir. Fakat bu seçimde bir başka afişte vurguladığı bir nokta bulunmaktaydı. O da, bu seçimin bir *belediye seçimi*²⁹ olduğu üzerinedir. Bunun sebepleri üzerinde durmak, seçim sonuçlarının gerekçesi açısından

²⁶ Dorsay, a. g. e., s. 79.

²⁷ Ali Sirmen’den aktaran, A. e., s. 82.

²⁸ A. e., s. 80.

²⁹ A. e.

önemli olacaktır. Dolayısıyla, 1986-1988 yılı siyasi panoramasını³⁰ vermek gerekmektedir.

Öncelikle meclisin yapısında -1984 yerel seçimlerinde ana muhalefet partilerinin saflarının değişimi sonucunda meclisteki muhalefetin ülkeyi temsilden uzak bir durumda olmasının yarattığı itici gücüyle de- partiler zemininde iki önemli gelişme görülür. Bunlardan ilki, 1982 Anayasası'nın koyduğu siyasi yasaklar üzerine mecliste yer almayan partilerin, HP, DYP ve MDP'nin yeniden yapılanmaları sonucunda, kadrolarında değişimlerin yaşanmasıdır. Bununla birlikte merkez solda büyüyen SODEP ile Mecliste yüzde 8 'lik³¹ temsil gücüne sahip HP'nin birleşmesi gerçekleşmiştir. Bu durumda HP'nin SODEP'e katılması karşısında Anayasanın 84. maddesi³² gereğince meclisin salt çoğunluğuyla milletvekillerinin üyeliklerinin düşürülmesine karar verilmiştir. Bunun karşısında, birleşme yeni bir parti olan SHP altında tamamlanır. Bunun sonucunda, mecliste HP ve MDP'nin lider değişimine uğraması, istifaların çoğalması ve meclis dışında olan SODEP'in meclise girmesi, mecliste daha da büyük bir karmaşa ve kaosa yol açmıştır. 1986 yılında MDP mecliste kendini feshederek ve bu kez bu partiden meclis içerisinde başka bir partiye geçmiş olmalarına 84. madde gereği engel görülmez. Böylece bunlardan bir bölümü ANAP'a geçerken, diğer bir bölümü de Hür Demokrat Parti adında yeni bir parti kurar. Bununla birlikte meclisin içinde yüzde 30 civarında parti ya da yer değiştirildiği görülmüştür. Ardından, milletvekili ara seçimleri yapılır ve yüzde 32.3 oyla yine birinci parti olmasına rağmen ANAP, oylarını yaklaşık yüzde 25 oranında düşürmüştür. Yerel seçimlerde ikinci sırada olan SODEP, -şimdiki adıyla- SHP, DYP'ye göre yüzde 1'lik farkla üçüncü ve yine yerel seçimlerde üçüncü sırada olan DYP ise bu defa ikinci olmuştur.³³ Ayrıca 12 Eylül askeri rejiminin yasaklı siyasi parti liderleri olan Demirel ve Ecevit fiili olarak siyasete başlamışlardır. Dolayısıyla askeri rejimin partisi olan ve yapay yollarla kurulan ANAP'a karşı muhalif taban hareketlenmeye başlamıştır. Bunun ardından *yasakların iptali* konusunda yaşanan karmaşadan sonra, bunun halkoylamasıyla gerçekleşeceği kararı alınarak, yüzde

³⁰ Bu dönem Tanör'den aktarılacaktır. Bkz., Bülent Tanör, "Siyasi Tarih (1980-1995)", **Bugünkü Türkiye 1980-1995**, Türkiye Tarihi V, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995, s. 63-73.

³¹ A. e., s. 63.

³² Yücel Karlıklı, **Türk Anayasa Metinleri**, İstanbul, DER Yayınları, 2002, s. 137.

³³ Tanör, a. g. e., s. 64-66.

0.2'lik bir farkla yasakların iptali kabul edilmiştir. Bu sonuç, ANAP'ın güven oylamasına dönüşerek ve erken seçim kararı alınmıştır. “Özal iktidara geldiğinden beri, seçim yasasını tam yedi defa değiştirerek, seçim sonuçlarını kendi partisi lehine yönlendirmek için her önlemi alır.”³⁴ Ardından, secim yasasında, çoğunluk partisini kayıran üst baraj uygulamaları, ön seçim yasağı ve propaganda kısıtlamaları konusunda önerdiği değişiklikler kabul edilmiştir. Seçimler bu koşullar altında yapılır ve ortaya çok çarpıcı sonuçlar çıkmıştır. ANAP yüzde 36.31 ile mecliste yüzde 64.89 temsil oranına sahip olurken, yüzde 24.74 oy oranıyla ikinci parti olan SHP'nin ise temsil oranı yüzde 22'de kalmıştır.³⁵

Bu sonuçlar karşısında ANAP, yerel seçimlerin 1988 Ekim ayına alınmasını, “Büyükşehir ve ilçe başkanlarının tek bir liste halinde seçilmesini”³⁶ öngören değişiklikleri meclis tarafından kabul edilmesine karşın, kabul oylarının niteliği dolayısıyla iptal edilir ve halk oylamasına sunulur ve ilk defa bir halk oylaması yüzde 65 oy oranı ile, hayır ile sonuçlanmıştır.³⁷ Gerek Özal'ın bu son eylemiyle aldığı ve ardından Cumhurbaşkanı olma girişimlerinin karşısında alacağı tepkiyi, oy oranlarındaki düşüşü dikkate alan Dalan, kendini bağımsız adaymış gibi göstermeye başlamıştır.³⁸ Dalan seçimlere partisiyle bir çatışma içinde girmiştir. Özellikle bunu “İstanbul halkı, beni partiler üstü aday olarak görmelidir. Ben halkımla bütünleştim. Belediye başkanının adı ve kişiliği önemlidir”³⁹ söylemiyle dile getirmiştir.

Seçimlerden bir gün önce açıklanan çeşitli kurumların anket sonuçlarına göre Dalan'm, KAMAR'a göre yüzde 40, KONDA'ya göre yüzde 45, PİAR'a göre yüzde 37.9 oylarıyla birinci olacağı öngörülürken, sadece YÖNELİM şirketinin saptamasıyla; yüzde 33.5 oy oranıyla SHP ile ANAP'ın yaklaşık oylar alacağı kamuoyuna duyurulmuştur.⁴⁰ Seçimler sonunda yüzde 28.7 oy oranıyla SHP birinci, yüzde 25.7 oranıyla DYP ikinci parti olurken, ANAP ise yüzde 21.8 oranıyla üçüncü sırada yer

³⁴ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, 20. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 223.

³⁵ Tanör, **a. g. e.**, s. 73.

³⁶ İlhan Tekeli, “Belediyeler Kimin?: ANAP Belediyecilik Modeli-2”, **Görüş**, Nisan 1989, s. 6.

³⁷ Tanör, **a. g. e.**, s. 76,77.

³⁸ Dorsay, **a. g. e.**, s. 83.

³⁹ **A. e.**, s. 84.

⁴⁰ **A. e.**, s. 85.

almıştır.⁴¹ ANAP'ın oylarında önceki seçimlere kıyasla yüzde 50 oranında bir düşüş görüldüğünden dolayı bu seçim gerek Dalan ve gerek de ANAP için başarısızlık olarak kabul edilmiştir. Oysa ki Dalan'ın aldığı bu oy, kişisel olarak düşünüldüğünde çok da düşük sayılmamalıdır. Düşen daha çok, partinin oylarıdır. Esasen bu durumu saptamak oldukça güçtür.

Bu sonuçların genel siyasal sonuçları da olacaktır. Özal, Bakanlar Kurulu'nda bir değişiklik yapmıştır, fakat bunun geniş çaplı bir değişiklik olması dolayısıyla, meclis güven oylamasına gidilmiştir. Bunun sonucunda hükümet, meclisteki temsil oranı bağlamında 95 ret oya karşılık 289 oyla güven oyu alır. Zaten yaklaşık iki ay sonra da cumhurbaşkanı olmuştur.⁴²

SHP'nin kazanmasının gerekçelerini sadece ANAP'ın genel oylarının düşüşüne bağlamamak gerekmektedir. Bu bölümün başında da belirtildiği gibi, Dalan'ın büyük altyapı projelerine yönelip, büyük inşaat şirketleriyle kurduğu iyi ilişkiler karşısında, bu büyük projeleri gerçekleştirirken hukuk dışı davranışları dolayısıyla toplumun çeşitli katmanları, yönetimdeki denetim sorununu ileri sürerek yolsuzluk iddialarını gündeme getirilmesidir. Ayrıca, “kamuoyu, medyanın etkisiyle o güne kadar aciz ve güçsüz olarak kabul edilen yerel yönetimlerin, bugüne kadar görülmedik çapta yatırım yapmalarını kuşkuyla”⁴³ başlamıştır. Bu tepkiler sonucunda siyasal alanda bir kutuplaşma ve hareketlenme oluşmaya başlamış, özellikle kent içinde farklı sorunları olan gruplar arasındaki çekişme de artmıştır. Böyle bir ortam sonucunda da SHP, Dalan döneminde ihmal edilen kesime, yerel seçimlerde “İstanbul'un Arka Yüzü”, ve “Önce İnsan” sloganlarının esin kaynağı olan ve muhalif siyasal akımların taban oluşturması için de uygun olan gecekondu alanlarına yönelmiştir.⁴⁴ Dolayısıyla yüksek bir nüfus barındıran gecekondu alanları, SHP'nin oy kaynağı olmuştur. Ayrıca yerel yönetimlerle fazla ilgili olmayan kentli orta

⁴¹ Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den günümüze)**, 3. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s. 281.

⁴² Tanör, **a. g. e.**, s. 77-79.

⁴³ Sema Erder, Nihal İncioğlu, “Yerel Politikanın Yükselişi: İBŞB Deneyimi 1984-2004”, **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Haz. Selim İlkin, Orhan Siler, Murat Güvenç, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 545.

⁴⁴ **A. e.**, s. 545-545.

sınıflara “güvenilir yerleşik parti”⁴⁵ imajını vermesiyle de desteğinin toplumun bu kesiminden de destek alabilmiştir.

Bu yönetim döneminin anlayışı, parti programında da belirtildiği gibi “parti, üretici, kaynak yaratıcı, toplumsal tüketimi özendirici, birlikçi ve bütünlükçü belediyeçilik anlayışına”⁴⁶ dayandırılmaktadır. Bu anlayış 1973-1980 döneminin “toplumcu belediyeçilik” anlayışıyla özdeşleşmektedir. Peki o dönemdeki sosyal demokrat partiler bu anlayışı nasıl ortaya çıkarmıştır? Bu bir uygulamanın ürünü müydü, yoksa sadece bir söylem miydi? Bu dönemde de bu anlayışla yola çıkan SHP, ne kadar bu ilkelere bağlı kalacaktır? Bu soruların cevabını verebilmek için o dönemin kısa bir değerlendirmesini yapmak gerekmektedir.

2.2.2. Sosyal Demokrat Belediyeçilik

1950’li yıllarda “DP’nin devletçiliğinin, kendi yetkisinde bulunan kaynak dağılımı ve gelir bölüşümü mekanizmalarının partiye siyasal destek sağlaması yönünde kullanılması”⁴⁷ ve gecekonduların hukuk dışı alan olarak kabul edilmesine rağmen bu alanlara popülist politikalarla bu alanlara yaklaşılmıştır. İhtiyaçlarının farkında olan⁴⁸ gecekondulular, bu süreçte beklediklerini bulamayınca, kendi ilişki ağlarıyla bunu sağlamaya çalışmışlardır. Dolayısıyla bu dönem, siyasetin patronaj ilişkisine dayalı bir yapıya dönüşmesinin temelini oluşturmuştur. 1960’lı yıllarda iç pazara dayanan ithal ikameci sanayileşme anlayışıyla birlikte sağlıklı bir kentleşmeyi sağlayacak siyasal bir ortam yoktur. İmalat sanayinde gelişim kentlere olan göçü de arttırmıştır. Buna bağlı olarak da gecekonduların sayısında artışlar

⁴⁵ Sema Köksal, Nihal Kara, “1980 Sonrasında Yerel Siyasetin Örgütlenmesi ve Belediyeler”, **Toplum ve Bilim**, İstanbul, No: 48-49, Kış Bahar 1990, s. 126.

⁴⁶ Adalet Alada, “Türk Belediyeçiliği’ne Kronolojik Yaklaşım (1930-1990)”, **Türk Belediyeçiliğinde 60 Yıl Sempozyumu, Uluslararası Sempozyum, Bildiriler, Tartışmalar**, Ankara, 23-24 Kasım, 1990, s. 143.

⁴⁷ Sunar’dan aktaran Gülgün Tosun, Tanju Tosun, “Türkiye’de Kentleşme-Siyasal Yapılanma İlişkisi”, **Amme İdare Dergisi**, C. 28, No: 4, Aralık 1995, s. 55.

⁴⁸ Bu ihtiyaçlar ise, yiyecek, giyecek ve su gibi acil ihtiyaçların yanında, eğitim ve toplumsal basamakları yukarı çıkmasını, toplumsal olarak bir konum elde edilmelerini sağlayacak iş yerlerinin teminidir. Bkz. , Kemal H. Karpat, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 298-299.

görülmüştür. Kente gelen bu göç nüfusu devlete karşı oluşturdukları dayanışmacı ilişkileriyle kendi yaşam alanlarını oluşturmaları sonucunda, giderek enformel ilişkiler içine girmiştir. Kısaca, konut sorununa çözümü gecekonduyla, iş sorununa ise enformel ekonomiyi yaratarak bulmuşlardır.⁴⁹ Bu tablo karşısında kentlerde orta sınıflar ve gecekondulular arasında ikili bir yapı ortaya çıkmaktaydı. Ayrıca “göç olgusunun etkisiyle de siyasal dengeler önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Siyasal düzlemde çok partili hayata geçişin yarattığı yarışmacı ortam sayıları büyük hızla artan bu kesimin dikkate alınmasını da zorunlu hale getirtirken kentlerde ortaya çıkan ikili ve eşitsiz yapıları da çözmeyi hedefleyen bir sola yönelişin aşama aşama ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.”⁵⁰

Gecekondu kesiminin, orta sınıf kentlilerin sahip oldukları hizmet ve yaşama koşullarını talep etmeleri, CHP'nin içinden çıkan ve “Kentsel Solculuk” olarak adlandırılan ve daha radikal bir çizgiye sahip olan bir kesim, gecekondu sorununu, bir toplumsal adaletsizlik konusu olarak ele almıştır. Böylelikle gecekondu olgusunun değişim değeri boyutuna karşın, kullanım değerini ön plana çıkaran programlar önermeye başlamışlardır.⁵¹

1973 yılında ise, üç büyük kent ilk defa sosyal demokratların yönetimine geçmiştir.⁵² Fakat başlangıçta bir programları olmamasına karşın⁵³ dört yıllık yönetim süresince pratik içinde, iktidarın kısıtlamalarına ve baskılarına rağmen, yerelin ihtiyaçları ve taleplerini karşılamak adına pratik içinde gelişen bir toplumcu belediyeçilik olarak adlandırılan bir anlayış ortaya konulmuştur. Ayrıca bu yıllarda;

⁴⁹ Tarık Şengül, “Türkiye’de Kentleşmenin İzlediği Yol Üzerine bir Dönemleme Girişimi”, **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Aykırı Yazıları**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 2001, s. 77.

⁵⁰ **A. e.**, s. 81.

⁵¹ Değişim değerinden kasıt, gecekondu olgunun kent rantı açısından ele alınması, kullanım değeri ise, yaşam mekanı boyutuyla ele alınmasıdır. **A. e.**, s. 82-83.

⁵² İlhan Tekeli, “Yakın Geçmişten Bugüne, Belediye Programlarının Oluşumu”, **Belediyeçilik Yazıları (1976-1991)**, İstanbul, IULA EMME, 1992, s. 98.

⁵³ Yiğit Gülöksüz, İlhan Tekeli, 1973-1980 Dönemi ve 1980 Sonrası Dönem Belediyeçiliği, **Türk Belediyeçiliğinde 60 Yıl Sempozyumu, Uluslararası Sempozyum, Bildiriler, Tartışmalar**, Ankara, 23-24 Kasım, 1990, s. 374.

“Batı ülkelerinde de toplumsal hareketlerle gündeme gelen özgürleşme, demokratikleşme, katılımcı siyasal söylem ve pratik, Türkiye’de de esnekliği olmayan bir merkezi iktidar ve göreli bir siyasal bilinçlenme yaşayan toplumla birlikte merkez-yerel çelişkilerinde yerini bulur. Kent ve belediye olguları “hizmet” dışında yeni kurumsallık boyutu kazan(mış) ve siyasallaş(mıştır).”⁵⁴

Bu dönemde yapılan sorgulamalar öncelikle, merkez ve yerel arasındaki siyasi parti çatışmasından ötürü merkezi yönetimin, yerel yönetim üzerindeki vesayetinin ne ölçüde olması gerektiği üzerineydi. Daha sonra belediye meclisi üyelerinin mesleki yapısı dikkate alındığında, alt ve orta sınıfın yeterince temsil edilmediği, alınan kararların bu kesimler aleyhine olduğu, belediyelerin demokratikleştirilmesi ve halkın katılımının sağlanması üzerine tartışmalar yapılmıştır. Bir diğer sorun ise, merkezi yönetimlerinden yerel yönetimlere aktarılan kaynakların kıt olmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁵ Bu sorunlar karşısında tek başına kalan yerel yöneticiler, kendi kaynaklarını kendileri yaratmaya başlamışlardır. Belediyelerin yetki alanı daraltılmış, kent içi trafik, elektrik dağıtım, planlamayla ve kültür sanat gibi yerel nitelikte hizmetler merkezin yetkileri hale getirilmiştir.⁵⁶ Buna bağlı olarak, insan sağlığını etkileyecek fabrika, imalathane ve atölye gibi kuruluşların çalışma izinlerinin belediyen değil de Sağlık Bakanlığı’ndan alınması karşısında, yetkilerin belediyeye ait olduğunu kabul eden halkın, bu kuruluşlardan zarar gördüğü takdirde başvuracağı ilk merciin ise yine belediye olması sorunuyla karşılaşmıştır.⁵⁷ Belediyeler aldıkları kararlarda da merkezin vesayeti altındaydı. Örneğin, elektrik, su, havagazı, taksi ve dolmuş tarifelerinin mecliste karara bağlanmasına rağmen, bu kararların Enerji Bakanlığı tarafından onaylanması şartından dolayı, otobüs tarifelerinin onaylanmaması sonucunda otobüs idaresinin iş göremez hale gelmesi ise bunu çok iyi yansıtmaktadır.⁵⁸

⁵⁴ Adalet Alada, “Türkiye’de Yerel Yönetim Tarihi Üzerine Notlar”, **Bilim ve Sanat**, Yıl 1, No: 2, Kış 2001, s. 46.

⁵⁵ Gülöksüz, Tekeli, **a. g. e.**, s. 374.

⁵⁶ İlhan Tekeli, “Yerel Yönetimlerin Kendi Sorunlarını Unutmayalım!”, **Bilim ve Sanat**, No: 39, 1984, s. 5.

⁵⁷ Ahmet İsvan, “Siyasette Bir Ömür-Yerel Siyaset”, **Sivil Toplum İçin Kent Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1998, s. 102.

⁵⁸ **A. e.**, s. 101.

Hizmetleri gerçekleştirmede mali açıdan merkezin kısıtlamalarıyla karşılaşan belediye başkanları, TEK'e olan borçlarını ödemeyerek, SSK'ya işçi sigorta primlerini yatırmayarak, *kaynak yaratmaya* çalışmışlar ve bu kaynaklarla *hizmetin üretilmesini* sağlamışlardır. Bunun yanında işçi ücretlerini ödemek konusunda sıkıntıya düşmüşlerdir. Bu mali sıkıntılar karşısında açlık grevi yapan, hatta intihara kalkan belediye başkanları olmuştur.⁵⁹

Yaratılan kaynakların, üretimin tekrar sağlanacağı alanlar üzerine olması, kolektif bir üretim ve tüketimin mekanizmasını da ortaya koymuştur. Örneğin, tüketiciler lehine rant yaratılan alanlardan olan ekmek üretimini kendisi yaparak, ya da konut üretiminde toplu konutlarla öncülük ederek rantın hakça dağılımının sağlanması ilke edinilmiştir. Ayrıca büyük ölçekli kar getiren alanlarda asfalt fabrikaları gibi şirketler kurulmuş ve bu şirketlerle ihalelere girilip kaynak yaratılmıştır. Bir yandan da belediyeye ait taşınmaz mallarda yeniden fiyatlandırmaya gidilerek kira bedelleri yükseltilmiştir.⁶⁰ Bu dönemde görülen bir diğer gelişme ise, belediye birliklerinin kurulmasıdır.

“Belediyeler merkezileşme-yerelleşme tartışmasında, merkezin varlığını zorunlu yapan öğelerin etkisini azaltıcı, bir anlamda merkezi yönetimin koordinasyon sağlama işlevini yerel yönetsel bir yapıya devrederek, alternatif bir örgütlenme gerçekleştirmiş oluyorlardı.”⁶¹

Bu uygulamalar, 1977 yerel seçimlerinde *Toplumcu Belediyecilik* adıyla oluşturulan bir programı ortaya çıkarmıştır ve artık yerel yönetiminin ilkeleri, *demokratik ve özgürlükçü, üretici, tüketimi düzenleyici, birlikçi ve bütünlükçü, kaynak yaratıcı* belediye olarak kabul edilmiştir⁶² Bu ilkeler ANAP'ın belediye yönetim anlayışına sadece “üretici ve kaynak yaratıcı belediye” ilkeleriyle ama, farklı bir

⁵⁹ Gülöksüz, Tekeli, a. g. e., s. 374.

⁶⁰ A. e., s. 375.

⁶¹ Akın Atauz, “Belediyelerimiz için Bütün Yıllar 1984'tür”, **Bilim ve Sanat**, No: 39, 1984, s. 9.

⁶² Tekeli, a. g. e., s. 5.

ideolojik yapılanma içinde yansımıştır. Peki sosyal demokrasi ideolojisinden gelen bir partinin temsilcisi olarak, üstelik bu ilkeler üzerine söylemlerini geliştirerek yeni bir seçim dönemini başlatan Sözen, ne kadar bu ilkelere bağlı kalmıştır? Bağlı kalmadığı durumda ise, toplumsal adalet anlayışıyla SHP'yi tercih eden halk, Sözen başarısız ilan edilecek ve bu anlayışta olduğunu iddia eden diğer partilere tepki oyları verecektir. Öyleyse bu dönem uygulamalarının bu anlayış açısından incelenmesi gerekmektedir.

2.3. Dönemin Uygulamaları

Yerel seçimler öncesinde SHP'nin 1970'lerdeki bu sosyal demokrat belediyeçilik pratiğini anarak yola çıkmasıyla birlikte, genel olarak üretici ve kaynak yaratıcılık konusunda, soyut bir biçimde ise belediyenin şeffaflaşması vurgusuyla propaganda yapmıştır. Bununla birlikte ANAP'ın ekonomi politikasına karşı, yerel yönetimleri gelişmiş maddi imkanlara kavuşturmak ve gelir dağılımını çalışanlar lehine çevirmek adına kamu yararı kavramının söylemleştirilmesi dışında, alternatif ve siyasi bir yönetim programı gündeme getirmemişlerdir. Oysa ki Ankara SHP adayı olan Karayalçın, yerel sakinlerin kullandığı tüm hizmetleri yerelleştirmeye dayalı yerel hükümet iddiasıyla yola çıkmıştır.⁶³

SHP'nin propaganda faaliyetlerine yeni bir programla girmemiş olmasının, üstelik 1980 öncesi ekonomi politikaların bağlamında pratikten doğan toplumcu belediyeçiliğin anlayışının ilkelerinin, 1980 sonraki düzene adapte edilmesi hususunda çalışmaları olmadığının bir göstergesi de, yerel yönetim programlarının olmayışı ve 1985 ve 1987 yıllarında hazırlanan parti programının içinde yer alan hükümlerdir.

1985 yılında hazırlanan parti programında ayrı bir başlık olarak tanımlanmayan yerel yönetimler, 1987 yılında yayınlanan Uygulama Politikaları

⁶³ Tanıl Bora, "Yerel Yönetim, Sosyal Demokrasi ve Sosyalistler", **Birikim**, No: 3, Temmuz 1989, s. 45.

belgesinde “Ekonomi Politikalar” ve “Yerleşme Düzeni” üst başlıkları altında konut, ulaşım gibi temel sorunlara değinilmiştir.⁶⁴ Parti programında varolan aşağıda belirtilen görüşlerle, dayanaksız bir yerel yönetim anlayışı ortaya konulmuş olacaktır.

“SHP kamu hizmetinin niteliğinin merkezden örgütlenmeyi kaçınılmaz hale getirmediği ve önemli bir etkinlik kayıplarının söz konusu olmadığı durumlarda yerel yönetimlerin güçlendirilerek iş bölümündeki görevlerinin arttırılmasını, kendi demokratikleşme anlayışının bir uzantısı sayar.”⁶⁵

Bu tanımlamada kavram karmaşası ve bir belirsizlik söz konusudur. Öncelikle, merkez-yerel örgütlenmesinde, yerelin merkezden bağımsız bir yapılanma sergileyeceği, dolayısıyla da denetimsiz kalacağına da anlamı ortaya çıkmaktadır. Merkezden örgütlenmeyi gerektiren durumlar ise belirtilmemiştir. Ayrıca etkinlik kayıplarının ne ifade ettiği de ortaya konmamıştır. Üstelik yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ise bu kayıplara bağlanmıştır.

Merkezden örgütlenmenin gerekli görüldüğü durumlarda yapılması ifadesi, SHP'nin parti içi örgütlülüğünde patronaj ilişkilerine dayalı bir yapı ortaya koymasının⁶⁶ da açılımını yapmakta ve delegelerin kendilerini kaynak dağıtan noktalara taşımada partiyi bir iletim mekanizması olarak kullanılmasının kaynağını oluşturmaktadır. Bu ilişkiler bu dönemde, yerel siyasetin önemli bir parçasını oluşturacaktır.

Programda belirtilmeyen başka noktalar da bulunmaktadır. Örneğin tek düze olmayan, çoğulcu bir demokratik yönetim özlemi çekilirken, “en az bunun kadar önemli olan husus, ulusal bütüne ilişkin daha üst düzeydeki amaçların korunması”⁶⁷ olarak halka karşı devleti savunur bir duruma düşmüştür. Ülkenin kalkınmasında ve demokratikleşmesinde ise, kentleşmeye önem verildiği söylenerek kentleşmeyle ne

⁶⁴ Bora, a. g. e., s. 45.

⁶⁵ Fehmi Kaya, **SHP’de Örgüt-Belediye İlişkileri**, y.y., 1992, s. 3.

⁶⁶ Aydın Cıngı, **SHP İstanbul Bütünün Aynası**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, (1993), s. 3-5.

⁶⁷ A. e., s. 4.

ifade edildiği belirtilmemekle birlikte, demokratikleşmenin ana gerekçesi olarak sunulmaktadır.

Böyle bir yerel yönetim anlayışı bağlamında SHP, güçlü bir parti örgütünün olmayışıyla birlikte, İstanbul'da ücretsiz toplu taşıma, elektrik ve yoksul ailelere süt verileceği konusunda⁶⁸ yaptığı kampanyalar ve bir önceki dönemden kalan sosyal demokrat yönetim anlayışına uygun olarak projelerin tamamlanması dışında büyük adımlar atılmamıştır.

Buraya kadar parti içi örgütlenmesinin anlatılması, İBB yönetimi uygulamalarındaki aksaklıkların ve anlayışın ortaya konmasına katkıda bulunacaktır. "...yağmaya, talana ve Dalan'a hayır!.." ⁶⁹ "tek çare doktor"⁷⁰ söylemiyle belediye başkanlığını kazanan Sözen, Dalan'dan görevi alırken sergilenen tutum ve yaşanan olaylarla birlikte, büyük bir öfke ve inatla⁷¹ ve yönetimi 2.4 trilyonluk bir borçla devralmanın sıkıntısı içinde⁷² uygulamalara başlamıştır.⁷³ Önce Dalan'ın gerçekleştirdiği hukuksuz işleri hukuki hale çevirmeye çalışmış ve kendi söylemiyle rüşvet, imar yolsuzluğu, özel araba kullanımındaki laubalilik ve belediyelerin belgelerinin kayıp olduğuna dair hazırlanan dosyalarla⁷⁴ Dalan dönemine karşı duruşuyla hareket etmiştir.

Bu karşı duruş, İSKİ yolsuzluğunun gündeme gelmesiyle tamamıyla sona ermiştir. Yolsuzluk dosyaları incelendiğinde, yüz elli sanayi kuruluşundan atık su bedeli alınmadığı ya da düşük alındığı, dokuz büyük firmadan ise, bu bedelin hiç alınmadığı ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak yönetim döneminin üçüncü yılıyla birlikte açılan soruşturmalara başlayan bu süreç, önce çalışma ekibi, sonra da genel müdürünün görevden alınmasıyla birlikte, geride SHP ve yönetimine olan

⁶⁸ Bora, a. g. e., s. 45.

⁶⁹ Oktay Ekinci, **İstanbul'u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 34-35.

⁷⁰ Doğan Hasol, "Zavallı İstanbul", **Yağma Var!**, İstanbul, YEM Yayınları, 1997, s. 113.

⁷¹ Dorsay, a. g. e., s. 91-95.

⁷² Sirmen'de aktaran a. e., s. 92.

⁷³ Önce İnsan olarak adlandırılan bu dönemin yönetimi, aynı adlı bir program adı altında, hayat pahalılığını önleme, ulaşım, nazım imar çalışmaları ve kültür sanat etkinlikleri başlıklarından oluşmaktadır. **İBB 1991 Tanıtım ve Çalışma Raporu**, İBB Yayını, İstanbul, 1992.

⁷⁴ Küçük'ten aktaran a. e., s. 119.

güvensizliğe bırakmıştır.⁷⁵ Bununla beraber bir başka yolsuzluk sayılabilecek İSKİ de dahil olmak üzere yönetim birimlerinde, dublör işçi çalıştırmalarıdır. Buna göre, kendisi o işte çalışmayıp, yerine başka birini çalıştırıp, dışarıda başka işlerin yapılmasıdır. Partililer arası patronaj ilişkilerinin kullanılmasıyla, o dönemde, karaborsa İETT abonman bileti, vapur jetonu ve kaçak sigara satışlarının arttığı ortaya atılmıştır.⁷⁶ Bu ilişkilerin kullanılmasıyla, işçi alımı artmış ve yönetim kadrosunun niteliğiyle de İstanbul, kamuoyunda “personelkent” olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde çoğunluğunun çöpçüler olduğu işçi grevi karşısında, maaşların 4.5 milyon olarak belirlenmesi ise, tepkilere yol açmıştır. İlçe belediyelerinde ise, iki yılda yüzde elli maaş zammı verilmiştir. Dalan zamanında, çöp işleri özel müteahhit şirketlere ihaleyle verilmiş ve belediye kadrosu daraltılmıştır. Bu dönemde şirketlere iş yaptırmak yerine, personel sayısı artırılmış ve işler belediye bünyesinde yapılmıştır. İşçilerin sosyal haklarının verilmesi açısından olumlu gelişmeler olmasına rağmen, kendi yandaşlarından oluşan yönetim kadrosuna, belediyenin giderlerinden büyük bir kısım ayrılarak, gelirlerin toplumdaki gelir adaletsizliğini artırıcı boyutlarda yüksek miktarlarda sağlanmasıdır.⁷⁷

Dalan dönemine bir karşı duruşla başlayan bu dönemde, bazı noktalarda da bu karşı duruşu anlamsızlaştıracak uygulamalar görülmüştür. Dalan’ın Kuruçeşme’de kömür depolarını kaldırarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın otel projesi gerçekleştirmeyerek⁷⁸ burada yapılan parkın, kavak ağacının polen saçtığı tehlikesiyle kesilmesinin öngörülmesidir. Oysa ki buradaki amaç, kesilen ağaçların yerine Numune Hastanesi’nin yapılmasıdır. Çırağan Sarayı’nın girişini kapatan bir ağacın kesilmesini protesto edip, yerine tekrar ağaç diktiren ve bununla kendini yeşil dostu ilan eden Sözen, bu olayda önceliklerini yeşile rağmen ortaya koymuştur. Bir diğer gelişme de, Dalan’ın Haliç çevresinde, Vatan Caddesi ve Emirgan’da diktirdiği

⁷⁵ Cahit Deniz, **Belgelerle Dalan’dan Sözen’e Bir Soygunun Öyküsü ve Katledilen Çevre: İSKİ Dosyası**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1993, s. 132-156.

⁷⁶ Dorsay, **a. g. e.**, s. 394.

⁷⁷ **A. e.**, s. 353-389.

⁷⁸ Buradaki asıl sebep, bakanla olan siyasi ilişkilerdeki gerginlik ve buna bağlı olarak Dalan’ın Özal’la ilişkilerinin zayıflamasıdır. Dalan’ın turizmi öncelik alan yaklaşımı yanında böyle bir karar alması, şaşırtıcı olması yanında, siyasi ilişkileri açısından da yorumlanmalıdır. Fakat, Dalan’ın yaptığı her olumlu uygulamaya da şüpheli yaklaşmamak gerekmektedir. yapılması gereken, yönetim anlayışının ve buna bağlı olarak çelişkilerin ortaya konulmasıdır.

lalelerin mevsimsel koşullara uymadığı ve maliyetinin yüksel olduğu gerekçesiyle kaldırılmasıdır. Bu durum da, Dalan’a karşı bir politik duruşu ifade etmektedir.⁷⁹

2.3.1. Hukuk Dışı Yapılan Alanlara Karşı Yapılanlar

Sözen, “turizm merkezi de olsa herkes normal imar kuralına uyacak; kimseye yüksek yoğunlukta özel haklar tanınmayacak”⁸⁰ anlayışıyla, turizme olan bakış açısını da ortaya koymuştur. 1987 yılında imar yasasının 8. ve 9. maddelerinde yapılan değişikliklerle bakanlık yetkisinin bu alanlara da dahil olduğunu belirten “sadece bakanlık onaylı” planları kabul eden, ayrıca bu alanların gelişimi amacıyla ulaşım ile ilgili kent üstü ölçekte yapılan yatırımlara ilişkin alınan kararlarda İstanbul’daki on turizm merkezinin de bakanlık onayına bağlı olduğu kararı alınmıştır. Buna karşın Sözen açtığı davalarda, dört kez yürütmeyi durdurma kararı sonucunda, bu düzenleme 1991 yılında iptal edilir⁸¹ ve ayrıca, Boğaz sahilinde belirlenen on turizm merkezi de 1993 yılında iptal edilmiştir.⁸² Bu tarihte yerel yönetimden yana bir hükümet değişikliğinin olması da bu sonuçların alınmasına katkıda bulunmuştur denilebilir.

2.3.1.1. Park Otel ve Gökkafes

Park Otel’in yapılması kararı ilk olarak 1978 yılında alınır. 1890 yılında İtalyan Sefaret’i olarak planlanan bu bina 1979 yılında kapatılarak, mülkiyet durumunda da iki kere değişiklik yaşanmıştır. Park Otel’le ilgili ilk proje, otelin restorasyonu ve ek binalar yapılmasını içeren bir projeydi. 1986 yılında İBB meclisi tarafından onaylanan planla otelin korunmasına karar verilmiştir. Fakat 1988 yılında otelin tamamıyla değiştirilmesi konusunda bir değişiklik yapılır.⁸³ İnşaat alanını

⁷⁹ A. e., s.122,166.

⁸⁰ Ekinci, a. g. e., s. 101.

⁸¹ A. e., s. 101.

⁸² A. e., s. 131.

⁸³ Bu değişimin gerekçesi ise, ilk alınan plan kararının okunamadığı gerekçesiyle, emsalin yükseltilmesi kararı alınır. Bkz., Nurettin Sözen, İlhan Tekeli, “Müdahale Daha Çok Merkezden

genişletmek amacıyla da, çevresindeki yapıların kamulaştırması yolu izlenmiştir.⁸⁴ Kamulaştırmanın yapılabilmesi için, kamu yararını sağlayacak bir durumun olması gerekmektedir. Üstelik böyle alanlarda imar mevzuatının 18. Maddesi uyarınca⁸⁵, arsa düzenlemesi yapılmalıdır. Buna göre, kamusal amaçlı kullanımlar için arsa sahiplerinden arsanın yüzde 35’lik bir kısmının, belirlenen bedel karşılığından alınması mümkündür. Fakat buradaki durum daha da farklıdır.⁸⁶ Kamusal amaçlı bir kullanım olmadığından dolayı, arsa sahiplerinin onayı gerekmektedir. Yre sakinleri ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin de açtığı davalarla başlayan ilk tepkiler Sözen Dönemiyle devam etmiştir. Açılan davalar sonucunda yürütmeyi durdurma kararı alınmasına karşın, zemin altında sekiz katın kazılması karşısında inşaatın okeceği gerekçesiyle devam edilmesinde bir sakınca görülmemiştir. Bunun akabinde açılan davalar ise sonuçsuz kalır ve yapı 1991 yılına kadar yükselir. Bu tarihte yre sakininin üzerine 15. kattan düşen moloz sonucunda hayatını kaybetmesi sonucunda, sadece, güvenlik ve inşaat önlemlerinin yetersizliğinden dolayı tekrar yürütmeyi durdurma kararı alınmıştır. Fakat bu gerekçenin karşılığında alınan önlemler sonucunda, yapı hızla tamamlanmaya çalışılır.

1991 yılında turizm alanlarındaki yetkinin tekrar İBB’ye geçmesi üzerine incelen projenin meclis tarafından reddedilmesinden yaklaşık bir yıl sonra, çok ilginç bir gelişme yaşanmıştır. Mecliste inşaat yksekliliğinin alçaltılması ve inşaat alanına dahil edilen yolun, tekrar ayrılması konusundaki değişiklikler sonunda, plan bu kez meclis tarafından onaylanmıştır. Sosyal demokrat yaklaşım böylelikle bu sorunu mülkiyet hakkı bağlamında zmştr. Böylelikle sorun, sadece bir yer seçimi sorunu olarak kalacaktır. Ayrıca bu zm yoluyla, Dalan karşısında alınan tavırla, sahip olduğu söylenen sosyal demokrat anlayış çakışmıştır. Görülüyor ki, Sözen’de değişen koşullara ayak uyduran bir anlayış ortaya çıkmıştır. Kısaca ilkeli bir tutum izlemediği söylenebilir.

Geliyor?”, **İstanbul**, No: 2, 1993, s. 92.

⁸⁴ Remzi Gökdağ, **Park Otel “Olayı”**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, s. 9-16.

⁸⁵ **İmar Kanunu ile İlgili Mevzuat**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 16-17.

⁸⁶ Bir turizm amaçlı yapının inşa edilmesi için, ulaşım fonksiyonları dikkate alınmayarak, cadde ve sokakları birbirine bağlayan bir sokak ortadan kaldırılmıştır. şener zler, “İstanbul’un %65’i Park Otel”, **İstanbul**, No: 11, 1994, s. 77.

1/ 5000 ölçekli imar planına dayanmadan yapılan projeye, otuz üç kata kadar yükselen Park Otel'in⁸⁷, şehircilik ve planlama ilkeleri, kamu yararı ve mevzuata aykırı yüksek yapılaşması gerekçesiyle, fazla katların yıkılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir.⁸⁸ 1994 yerel seçimleri öncesinde İBB tarafından ilk etapta fiziksel çevreyi olumsuz etkileyen katların bir kısmı yıkılmıştır.⁸⁹ Öyle ki bu durum, yerleşim koşullarında yarattığı önemli bir değişiklikle, alınan kararın -küçük ayrıntılar bağlamında ele alındığında- doğruluğunu da ortaya çıkarır. Böylelikle, daha önce güneş gören bazı yapılara tekrar güneşin girmesi sağlanır. Öyle ki, Japonya'da böyle durumlarda güneşi engellenen konut sahiplerine, ısınma maliyetini arttırdığı için güneş hakkının ihlali kapsamında yüksek tazminatlar ödenirken⁹⁰, Türkiye'de Park Otel örneğinde olduğu gibi bir hukuk mücadelesi verilir.

Turizm alanları uygulaması sonucunda kent hukuku açısından değerlendirilen bir diğer konu ise kamuoyunda Gökkafe olarak adlandırılan Süzer Plaza'nın yapılaşma süreciyle ilgilidir. Burada resmi olarak hukuk dışı görülen durum ise, yapı kat adedinin izne tabi olmamasıdır. Dolayısıyla en büyük hukuksuzluğun, Turizmi Teşvik Yasası'nın çıkmasıyla, Boğaziçi ve İmar Yasala'ıyla çelişen bir siyasal yapılanmanın varlığıdır.

1979 yılında Anıtlar Kurulu tarafından doğal sit alanı olarak ilan edilen Dolmabahçe Stadı'nın arkasındaki bu bölgenin de 1982 yılında çıkan yasayla turizm bölgesi ilan edilmesiyle birlikte⁹¹, Dalan'ın da ortağı olduğu söylenen⁹² Süzer Şirketler Grubu, turizmi destekleme amaçlı bir otel izni almıştır. Böylelikle 1980 Nazım Planına göre yeşil alan olan bu yer, turizmi teşvik amacıyla imara açılmıştır.

Kamuoyunda yoğun tepkiler alan Gökkafe ile ilgili hukuki süreçler oldukça karmaşıktır. Fakat burada vurgulanması gereken konu, İBB meclisinin

⁸⁷ Sökmen, **a. g. e.**, s. 298.

⁸⁸ Doğan Hasol, "Park Otel Ne Olacak?", **Yağma Var!**, İstanbul, YEM Yayınları, 1997, s. 176.

⁸⁹ Sökmen, **a. g. e.**, s. 299.

⁹⁰ Hasol, **a. g. e.**, s. 175.

⁹¹ Sökmen, **a. g. e.**, s. 300.

⁹² Dalan, Süzer Şirketine danışmanlık yapmak için yönetim kuruluna girmesinin gereği olarak bir miktar hisse satın aldığı belirtilmiştir. Bkz., Abdullah Uraz, Son Havadis, 29 Ocak 1985, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., s. 111-112.

yapılaşma kararlarındaki rolüdür. 1989 yerel seçimlerden sonra yaklaşık iki ay sonra Sözen Gökkafe'si mühürlemesine⁹³ rağmen İBB meclisi bu projeyi sekiz katlı ve Turistik Otel olarak İBB meclisinde onaylamıştır. Fakat Süzer, turizm merkezi olduğu gerekçesiyle, daha yüksek bir yoğunluk istemiyle meclisin aldığı bu karar iptal ettirmiştir. Bu kez, 1990 yılında yapılan değişiklikle, Beyoğlu belediye meclisi kararının olumsuz olmasına karşın, İBB meclisi tarafından onaylanmıştır.⁹⁴ Üstelik yapılaşmada serbestlik ve fonksiyonunda ise, otel ve ticaret merkezi olarak çeşitlilik sağlanmıştır.⁹⁵ Bu kararların Sözen'e rağmen alındığı kabul edilirse, meclisin partilere göre dağılımını açısından bu durum değerlendirilmelidir. Mecliste, SHP'liler ezici bir çoğunluğa sahiptir. Dolayısıyla genel olarak düşünüldüğünde, vaat edilen toplumsal belediyeciliğinin gereklerinin yapılması, meclis kararı açısından bir sorun taşımayacaktır. Ayrıca, SHP'nin belediye hizmetleri ile ilgili olarak temel anlayışının homojen bir yapı sergilediği kabul edilirse, Sözen'in alacağı kamu yararına ilişkin kararların da, meclis tarafından kabul edileceği sonucu ortaya çıkacaktır. Bu örnekte görüldüğü gibi, proje Sözen'in başkanlığındaki meclis tarafından onaylanmıştır. Dolayısıyla bu dönemden Sözen dönemi olarak bahsetmek anlamsız olacaktır ve Dalan dönemindeki gibi güçlü bir başkan modeli görülmeyecektir.

Bu gelişmelere kamuoyunda Mimarlar Odası ve Cumhuriyet gazetesinin çok eleştirel yaklaşmasından dolayı Süzer, yapıyla ve kendisiyle ilgili hakaret düzeyinde suçlamalarda bulduklarını gerekçe göstererek, tazminat davası⁹⁶ açmıştır. Böylelikle "hukuk tarihinde belki de ilk kez, bir kentin değerlerini korumak için çaba gösterenlerin "tazminat tehdidi" ile karşılaştıkları"⁹⁷ bir dava olmuş olur.

Gökkafe's en son alınan karara uygun olarak, sekiz katlı yeni bir projenin onaylanmasına kadar mühürlenmiş, fakat yüzde 18'i turizme ayrılmış haliyle, sekiz

⁹³ Ekinci, a. g. e., s. 104.

⁹⁴ **Tarihi ve Doğal Çevrenin Korunması Davalarında Bilirkişi Raporları: Gökkafe's, Park Otel, Taşkılla**, İstanbul, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2000, s. 19, 20.

⁹⁵ A. e., s. 20.

⁹⁶ Süzer, yapacağı iş merkezinin üç katını başka bir firmaya satacakken, firma sahibinin satın almaktan vazgeçmesi üzerine, kendi adına gördüğü kaybı karşılamak amacıyla tazminat davası açtığı söylenmektedir. Bkz., Ekinci, a. g. e., s. 184.

⁹⁷ A. e., s. 184.

katı da aşmaya başlamıştır.⁹⁸ Böylelikle bu meselenin devamı bir sonraki yönetim dönemine tartışmalı olarak geçmiştir.

2.3.1.2. İkitelli ve Perpa

Dalan'ın Haliç çevresinde başlattığı yıkımlarda, işyerleri ve sanayi ve tarihi yarımadaadaki diğer sanayi alanlarının yer sorununun çözümüne ilişkin, İkitelli'de yapılacak yeni sanayi bölgesi için, 1986 yılında temel atılmıştır.⁹⁹ Fakat, İkitelli Küçük Organize Sanayi Bölgesi olarak adlandırılan bu alanın inşası, onaylı bir plan olmadan ve ruhsatsız olarak başlatılmıştır.¹⁰⁰ Bu dönemde ise, kamulaştırma işlemleri başlamış ve DPT'den ödenek sağlanmıştır. Planları yapılmış ve sanayi kuruluşlarının tapusu da verilerek¹⁰¹ bu sorun hukuk dışı olan bir yerin hukuka uygun hale getirilmesi açısından çözülmüştür.

Esasen, İkitelli'deki sanayi bölgesi için oldukça karmaşık gelişmeler yaşanmıştır. Sözen, bu arazideki kamulaştırmalar bitirilmeden kooperatiflerin inşasının sanayi bölgesi yapılaşmasına uymadan başlaması dolayısıyla, -merkezi idarenin desteğini almak amacıyla, buranın küçük organize sanayi bölgesi olmasını kararlaştırmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve DPT'nin onayından geçmiştir. Fakat bu projenin kısa sürede gerçekleşmesi için, Bakanlığın vereceği ödenek dışında kaynak yaratmanın yolları aranmıştır. Küçük sanayi alanları için üstyapı kredisi, organize sanayi bölgeleri içinde altyapı kredisi verildiğinden ve buradaki kooperatiflerin de talebiyle, İkitelli Organize Küçük Sanayi bölgesi olarak kabul edilmiştir.¹⁰²

Bu yapılaşma beraberinde, gecekondulaşmayı da getirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde, sanayi sitesi çevresinde olan Milli Savunma Bakanlığı'na ait arsa, belediye

⁹⁸ A. e., s. 187.

⁹⁹ Dorsay, a. g. e., s. 118,

¹⁰⁰ Sökmen, a. g. e., s. 300-301.

¹⁰¹ Dorsay, a. g. e., s.118.

¹⁰² A. e., s. 425-427.

tarafından toplu konut yapılmak amacıyla yüksek fiyatlarla alınmıştır. Toplu Konut İdaresi'yle işbirliği halinde, iki yüz elli bin nüfusun barınabileceği bir büyüklükte ve üç bin civarında bir konut yoğunluğunda, toplu konut projelerine başlanmıştır.¹⁰³ İki Etap'tan oluşan bu projenin birincisi tamamlanmış, ikincisi ise ön proje niteliğinde kalmıştır.¹⁰⁴ Dolayısıyla bu alanda, yeni gecekondu oluşumunun engellenmesi bir ölçüde mümkün olabilmıştır.

Perpa'da ise, bir önceki dönemden kalan ve yine İkitelli'de yaşanıldığı gibi, bir mülkiyet ve planlama sorunları bulunmaktaydı. 1986 yılında binanın inşasına başlanırken, bu alanın özel mülkiyetin sınırlarına girmesi dolayısıyla İBB'ye açılan dava, bu dönemde belediyenin tazminat ödemesiyle¹⁰⁵ sonuçlanmıştır. Böylelikle sorun da çözülmüştür.¹⁰⁶ Fakat hukuki kazanıma karşın, bu süre zarfında, kentsel rantın düştüğünü Dalan şöyle anlatmaktadır:

“Kimimiz Perpa'yı yaptık, kimimiz işletmeye açamadık. Perpa dünya çapında hızla bitirilen bir bina. Sözen gelir gelmez binayı kanunsuz ilan edip fiyatları yarıya düşürdü. Altını bakıra çevirdi. Neymiş, bina kaymış. Dev gibi bina, kayar tabii. Biz bu sorunu kısa sürede çözerdik.”

Perpa, “dünyanın en büyük kapalı alana sahip binası”¹⁰⁷ olarak bahsedilirken, sekiz bin metre karesinin özel mülkiyete girmesine rağmen inşasına başlandığı için Sözen tarafından “dünyanın en büyük gecekondusu”¹⁰⁸ olarak anılmıştır. Dolayısıyla genel bir ayırım olsa da, Sözen hukuki kazanımlara öncelik veren bir eylem içindeyken, Dalan rant kazanımlarını temel bir kriter olarak belirlemiştir. Bu öncelikler yönetim anlayışları ve farklılıkları ortaya çıkarmaktadır.

¹⁰³ Sözen, Tekeli, **a. g. e.**, s. 96.

¹⁰⁴ **1989-1994 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Projeler**, İBB, Projeler Daire Başkanlığı, Şubat 1994, s. 4.

¹⁰⁵ O zamanki değer yaklaşık en azından beş katı fazlasıyla ödenmiştir. Bkz., Sözen, Tekeli, **a. g. e.**, s. 91.

¹⁰⁶ Dorsay, **a. g. e.**, s. 194.

¹⁰⁷ **A. e.**, s.118.

¹⁰⁸ Sözen, Tekeli, **a. g. e.**, s. 91.

2.3.1.3. Yapılaşma ve İmar Planları

Dalan döneminin tartışmalı konularından biri de Boğaziçi'ndeki yapılaşmalardır. Bu dönemde 1980 Nazım İmar Planına aykırı olarak 1988 yılında STFA tarafından yapılan 1/5000 ölçekli Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Revizyon İmar Planı¹⁰⁹ İBB meclisi tarafından onaylanmıştır.¹¹⁰ Üstelik planların üzerinde, “bu planlar başkanlığın talimatları doğrultusunda düzenlenmiştir”¹¹¹ ibaresinin bulunmasına rağmen Koruma Kurulu'nun kararı alınmadığı gerekçesiyle 1993 yılında iptal edilmiştir. Bu arada, üzerindeki tartışmalardan da ötürü plan, yapımcı firmaya düzeltilmesi amacıyla gönderilmiştir.¹¹² Planın, iptal edilinceye kadar geçen sürede, yedi yüz hektarlık bir alanda en az altı yüz bin konutlu, üç milyon nüfuslu¹¹³ bir gelişme alanı yaratılmış olur.

Dalan döneminde öngörünüm bölgesinde yapılmaya başlanan ruhsatsız yapıların bir çoğunun ruhsatı, bu dönemde iptal edilmiş ve yıkımına karar verilmiştir. ANAP'lı yöneticiler tarafından kurulmuş Uyum Kooperatifi ve Mesan'a ait villalardan on beş tanesi yıkılmıştır. Fakat villa sahiplerinin açtığı dava sonucu yıkımı durdurma kararı alınmıştır. Bu kararın kaldırılmasından sonra yıkımlara devam edileceği söylene de¹¹⁴ binalar çoktan yapılmış olur.

Bu süreçle birlikte kamuoyunda Sözen'in, *talan* hitabıyla karşı çıktığı Dalan'la aynı davrandığı yönünde tartışmalar başlamıştır. Fakat, bu alanlar kent hukuku dışında yapılandırıldığı için, Sözen'in anlayışıyla çelişmediği söylenebilir. Bir başka nokta ise, Sözen'in bu anlayışı, kent hukuku dışı gelişen bir başka alan olan gecekondu alanlarıyla ilgili aynı anlayışı sergileyememesidir. İşte bu önemli bir

¹⁰⁹ İmar planlarının ihtiyacı karşılamadığı durumlarda, planın bir bölümünün ya da tamamının yenilenmesi sonucu yapılan planlardır. Oysa buradaki durum ihtiyaçtan kaynaklı bir durum değildir. Bkz., Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1993, s. 151.

¹¹⁰ Yücel Gürsel, **Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan**, İstanbul, E Yayınları, 1990, s. 92-93.

¹¹¹ Sökmen, **a. g. e.**, s. 295.

¹¹² **A. e.**, s. 295.

¹¹³ Gürsel, **a. g. e.**, s. 93.

¹¹⁴ Dorsay, **a. g. e.**, s. 118.

veriyi ortaya çıkarmaktadır. Öncelikte yıkılması öngörülen bu alanlar, Sözen için Dalan'ı ve onun anlayışını simgelemektedir. Diğer taraftan, yıkılmaması gereken gecekonduların alanlarında ise, 1950'lerdeki gibi bir bakış açısına sahip olmuştur. Sözen için gecekondulaşma doğal bir süreç içerisinde gelişmiş ve bu alanlardaki talep de gecekonduların mafyasını yaratmıştır.¹¹⁵ Böyle bir bakış açısı, bu sorunun çözümünde merkezi yönetimin etkinliğinin ne olması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, belediyelerin bir yaptırım gücünün olamayacağı savunulmuş ve yapılaşmanın önü alınamamıştır. Bu tartışmalı bir konudur ve kabul edilmesi gereken önemli bir nokta vardır. Göç olgusu, ulusal ekonomi politikalarından kaynaklandığından dolayı yine bu yöndeki müdahaleler bağlamında ele alınmalı ve sorunun çözümü için önlemler alınmalı ve planlar üretilmelidir. Fakat bu durumda yerel yönetimlerde de bir denetim mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir.

Boğaziçi'ndeki yıkım¹¹⁶ girişiminden sonra, İstanbul'un yapılaşmasında Dalan döneminin planlarının kabul edildiği görülmüştür. Dolayısıyla Sözen'in etkinliğinin ne olduğu sorgulanmalıdır. Bu durumda ıslah imar planlarını onaylamasında yetkili olan ilçe belediyeleriyle olan ilişkiler ortaya konulmalıdır.

2.3.2. İlçe Belediyelerinin Etkinliği

Bir önceki dönemde İstanbul, ilçe belediyeleri de dahil olmak üzere, aynı siyasi partinin yönetimindeydi. Üstelik çoğulcu ve katılımcı olmayan bir ortamda merkezden gelen müdahaleyle Dalan'ın tek başına yetki vereceği bir siyasal ortam yaratılmıştı. Bu dönemde de, Adalar Belediyesinin başkanının ANAP'lı olması¹¹⁷

¹¹⁵ Sözen, Tekeli, a. g. e., s. 94.

¹¹⁶ Bu dönemde, Boğaziçi'ndeki yıkımlar dışında başka yıkımlar da yaşanmıştır. Yönetim anlayışını ortaya koymak adına, ruhsatsız olduğu gerekçesiyle, Levent Kırcı Tiyatrosu'nun yıkılması ise, belirleyici bir örnektir. Gecekonduların yasallaştırılması karşısında, kültürel amaçlı bir yapının yıkılması ise, Sözen'in yetkilerini ne kadar rasyonel kullandığının ve hukuk dışı alanlara karşı oluşunun, öncelikle Dalan karşısındaki bir politik duruş olduğunun da bir göstergesi olarak sayılabilir. Dorsay, a. g. e., s. 188-190.

¹¹⁷ Ekinci, a. g. e., s. 102.

dışında on sekiz ilçe belediye başkanı SHP'dendir.¹¹⁸ Buna rağmen ilçe belediyeleriyle olan ilişkiler çatışmalıdır.

İlçe belediyelerinden öncelikle Adalar Belediyesi'yle olan ilişkiler ele alınmalıdır. Çünkü bu aynı zamanda merkez-yerel ilişkisinin de bir göstergesi olacaktır. Dalan zamanında Mimar Sinan Üniversitesi döner sermayesine yaptırılan imar planı, Sözen döneminde uygun görülmemiştir. Bunun üzerine Adalar belediyesindeki imar planı yetkileri, merkezi iktidarın desteğiyle Bakanlığın yetkileri altına alınmıştır. Bunun üzerine İBB'nin açtığı davayla, 1991 yılındaki merkezi iktidar değişikliği sayesinde yetkiler tekrar İBB'ye geçmiştir. Fakat Bakanlığın hazırladığı 1/25 bin ölçekli çevre düzeni planında da büyük arazilerin imara açılması öngörülmüştür. Bunun üzerine tekrar İBB tarafından dava açılır ve dava daha sonuçlanmadan, Bakanlık, İstanbul bu alanların içinde değil kararını alır. Bu arada Adalar ve Büyükşehir Belediyesi, arsa sahipleri ve üniversite arasında bir çatışma yaşanmıştır.¹¹⁹

1980 İmar Planında yeşil alan olarak tanımlanan alanlarla ilgili olarak bu dönemde İBB'yle ilçe belediyeleri arasında ayrılıklar yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 1987 yılında Bakırköy ilçesi sınırları içindeki Yenibosna semtinde, yüz dönümlük arazinin yeşil alandan konut alanına çevrilmesi kararıdır. Oysaki bu arazi hazineye aittir ve kamusal kullanımlar olmadıkça özel mülkiyete geçmesinin koşulları da oldukça ağırdır. Buna bulunan çözüm ise, İhlas Holding'in, kendisine ait Bursa'daki arsanın bu alanla takas edilmesiydi. Böylelikle takas, üzerine ek ödeme de yapılarak gerçekleştirilmiştir. Yeni yönetim döneminde ise, bu plan iptal edilmiştir. Fakat, iptal edilen plan üzerindeki notlarda, bazı durumlarda bakanlığın yetkisinin kullanılması şartının belirtilmesi üzerine, plan re'sen yürürlüğe konulmuştur. Üstelik yapılaşma hakkı yüzde elli artmıştır. Buna karşın imar yasasının, merkezi yönetime parsel ölçeğinde karar verme yetkisini sağlayan maddesinin iptal edilmesiyle birlikte plan da iptal edilmiştir. Bu süre zarfında Bakırköy Belediye başkanı tarafından ruhsat verilmiştir. Ardından belediye başkanı parti değiştirip milletvekili olur ve yerine

¹¹⁸ Fikri Gökçeer, "1989 ve 1994 Yerel Seçimlerinin Belediye Başkanlıkları Açısından Değerlendirilmesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 3, No: 6, Kasım 1994, s. 32.

¹¹⁹ Ekinci, **a. g. e.**, s. 102-103.

gelen başkan ise övgüyle açılışı yapar.¹²⁰ Böylelikle göreve gelinen ilk yılda, boğazdaki kaçak yapılara karşı sergilenen mücadele, yerini sermayenin serbestçe dolaşımına bırakmıştır.

Bu dönemde ilçe belediyeleriyle Büyükşehir belediyesi arasında imar yetkileri çatışması olmuştur. Böylelikle, 3030 sayılı yasanın eksik yönleri, uygulamada çıkan aksaklıklarla ortaya çıkar. İlçe ve büyükşehir belediyeleri arasında görüş farklılıkları yaşanır. Dolayısıyla ıslah imar planları, ilçe belediyelerinin büyükşehir yetki alanından sıyrılmasının bir yolu olarak görülür. Böylelikle Sözen, Küçükçekmece, Sarıyer, Ümraniye ve Beykoz ilçe belediye başkanlarıyla sorunlar yaşamıştır. Bu belediyelerin imar planına aykırı, kentin bütünlüğünü bozan plan kararları almalarından dolayı, iki yıl sonra bu belediyeye önemli ölçüde hizmet desteği azalmıştır.¹²¹ Bunlardan bir kaçıyla olan ilişkilerin anlatılması bu dönemin yönetim anlayışını ortaya koymada yeterli olacaktır.

Küçükçekmece Belediye Başkanı -eski TMMOB yöneticisi ve inşaat mühendisi olarak umut bağlanan başkanlardan olmasına rağmen- ilçesinde gecekondulu alanı olmamasına rağmen, ıslah imar planlarıyla yeşil alanları imara açmıştır.¹²² Sözen planın onaylanmasını reddederek, bu iki belediye fiilen birbirinden ayrılmış olur. Esasen buradaki ayrılık, aynı partiden olmalarına karşın, yerel yönetim anlayışından kaynaklanmaktadır. Oysa ki bu karar, usule aykırı olarak verilmemiştir. Partinin sosyal demokrat anlayışını zedelediği ve ayrıca imar yolsuzluğu iddiasıyla partiden ihraç edilmiştir.¹²³

Sarıyer Belediyesi'nde de benzer durumla karşılaşmıştır. Belediye alanı, Boğaz'ın Gerigörünüm Bölgesinde olduğu için, Sözen'in aldığı kaçak yapıları yıkım kararı, belediye başkanının yoksul kesimin direnişini karşısında duracak belediyenin güvenlik güçlerinin olmadığı savunuyla, bu karar uygulanmamıştır. Ayrıca sahilde yapılaşan birkaç binanın yıkım kararı da uygulanmamıştır. Belediye başkanının aynı

¹²⁰ A. e., s. 105-109.

¹²¹ Dorsay, a. g. e., s. 497.

¹²² Ekinci, a. g. e., s. 128.

¹²³ Dorsay, a. g. e., s.

zamanda Sarıyer Spor Kulübü'nün de başkanı olması ve bu kulübün yönetimindeki işadamlarıyla olan patronaj ilişkileri bağlamında imar planına aykırı yapılaşmaya yol açan gelişmelerin yaşanması gerekçeleriyle Sözen, mali desteğin çekilmesine karar vermiştir.¹²⁴

Beykoz'da, 1988 yılında onaylanan 1/25 bin ölçekli çevre düzeni planıyla, nazım ve uygulama imar planı yapılmadan parsel ölçeğinde imar durumu verilmesiyle daha farklı bir yapılaşma ortaya çıkmıştır. Bu planla beraber, imar yasağı olan doğal sit alanlarında da yapılaşma görülmüştür.¹²⁵ Ümraniye'de ise, su havzalarında görülen kaçak yapılaşmaya İBB'nin yıkım kararı alması karşısında belediye başkanının, tapu vermesi ve kanalizasyon sorununu İSKİ'den bağımsız olarak künk döşeyerek, su havzalarını kirletmeye yol açıcı kararlar aldığı görülür.¹²⁶

İBB'nin bir başka sorun yaşadığı belediye, Şişli belediyesidir. Öncelikle Maslak'ta planlara aykırı olarak yapılan sanayi tesislerine karşı, Sözen'in "kişi yararına, parsel bazında mevzi imar planı değişikliği yapılamayacak" şeklindeki kararına karşı, yapılar için özel izinler verilmiştir.¹²⁷ İkinci olarak belediyenin Feriköy semt pazarını sokaktan kaldırıp kapalı bir mekan yapılması kararı, pazarcılar tarafından da destek görmemiş ve bu karşı duruşların himayeci ilişkiler çerçevesinde olduğu da söylenmiştir.¹²⁸ Üçüncü olarak da mülkiyeti İBB, kullanımı ise Şişli Belediyesine ait olan Maya Ticaret Merkezinin kullanım hakkının İBB tarafından verilmemesi üzerinedir.¹²⁹ Böylelikle, İBB döneminde imar planıyla ilgili kararlarda yönetim parçalı hale gelmiş olur. Dolayısıyla Sözen'in yönetim anlayışının değerlendirmesi için büyük ölçekli uygulamalarının ele alınması gerekmektedir.

2.4. Ulaşım ve Diğer Kentsel Hizmetler

¹²⁴ A. e., s. 497-498.

¹²⁵ Ekinci, a. g. e., s. 133-134.

¹²⁶ Dorsay, a. g. e., s. 498-499.

¹²⁷ A. e., s. 499.

¹²⁸ Adil Korkut'tan aktaran a. e., s. 499.

¹²⁹ A. e., s. 501.

Bu dönemde ulaşım alanında yapılanları üç grupta toplayabiliriz. Bunlardan ilki, Dalan'ın başlattığı tramvay projesinin tamamlamasıdır. 1992 yılında tramvay hattının Sirkeci-Aksaray bölümü belediyenin kendi bütçesiyle tamamlanmıştır.¹³⁰ Fakat, hızlı tramvayın metroya göre yapıldığı gerekçesiyle, hem harcamaların yüksek olduğu, hem de frenlerinin tutmadığı yönünde eleştiriler alınır. Hatta tramvay hattında kazalar meydana gelir¹³¹ve çalışmasında ilk aylarda sorunlar yaşanır. 1994 yılında da Topkapı-Zeytinburnu hattı açılır.¹³²

Ulaşım ile ilgili olarak en önemli projelerden biri olan metro projesine Ulaştırma Bakanlığı tarafından yapılan fizibilite çalışmasıyla başlanır. İki etap halinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılırken, bu projeye ilgili olarak iki ayrı ihale yapılmıştır. Taksim-Şişli olan ilk bölümünü yapımı Garanti-Koza, ENKA ve Doğu ortak girişimiyle gerçekleşir. 1995 yılında hizmete girmesi amaçlanmıştır.¹³³ İkinci etap olan Şişli-4. Levent hattının ihalesini Tekfen'in kazanmasına rağmen, üç ay dolmadan ihaleyi fes etmiş ve ihalede rakipleri olan Nuro, Gama, Kiska'ya birlikte yapma teklifinde bulunmuştur. Ortaklık kurulmasıyla çalışmalar tekrar başlamıştır. Fakat kredisiz, sadece belediyenin kendi bütçesinden harcama yapıldığı için, taraflar çalışmanın bedelini alamayacakları gerekçesiyle çalışmalar aksamıştır. Belediye -yetki alanı dahilinde bulunmamasına rağmen- metronun geçtiği çevrede oturan vatandaşlardan vergi ve binaların değer artışının yüzde yirmisinin alınacağı kararı alınmıştır.¹³⁴ Fakat çalışmalar aksayarak devam etmiştir.

Ulaşım ile ilgili olarak yapılan bir diğer çalışma ise Galata Köprüsü'yle ilgilidir. Yeni köprünün yapımı ilk defa 1982 yılında gündeme gelmiştir. O tarihte Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM) ile belediye bir protokol imzalamış ve hazırlanan proje Anıtlar Yüksek Kurulun tarafından onaylanmıştır. 1984 yılında yapımı, ihaleye katılan dokuz firmadan STFA_YHYSEN Konsorsiyumuna otuz ayda bitirilmesi üzere verilmiştir. Alman kredisizle yapılacak olan köprünün yapım yetkisi KGM'ne verilir ve 1986 yılında yapımına başlanmış, fakat bu dönemde

¹³⁰ A. e., s. 300, 304.

¹³¹ Bir kişinin hayatını tramvaydaki teknik hatadan dolayı kaybettiği belirtilir. Bkz., A. e., s. 308-309.

¹³² Kevser Üstündağ, "İstanbul Toplu Taşıma Sisteminde Metro", İstanbul, No: 35, 2000, s. 29.

¹³³ Dorsay, a. g. e., s. 442.

¹³⁴ A. e., s. 446.

projenin Eminönü meydanıyla uyumlu olmadığı gerekçesiyle projenin değiştirilmesini öngörülmüştür. İki yıl sonra meydan düzenlemeleriyle ilgili olarak ek bir protokol yapılır. Yapımcı şirketler, kredinin zamanında gelmemesi üzerine sürenin uzamasından dolayı ek maliyet artışını alamadıklarından dolayı da, işi bırakmışlardır. Galata köprüsünde yangın çıkar ve köprü kullanılamaz hale gelir. Yaklaşık bir ay sonra da yeni köprü açılmıştır. Fakat köprü, uzun bir sürede ve yüksek maliyetle yapıldığı; meydanla uyumsuz ve teknik açıdan kullanışsız olduğu gerekçesiyle eleştirilir.¹³⁵ Eski köprü de kültürel amaçlı kullanılmak üzere, Ayvansaray'a çekilmiştir.

Karayolu uygulamalarının başında Dalan zamanında hazırlanan, Be-Sam projesi olarak anılan Tarihi Yarımada Koruma Planı bu dönemde 1990 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Böylelikle Dalan'ın anlayışı kabul edilmiş olunur.¹³⁶ Bu planın 3. köprüyü de içermesine rağmen, İBB, 1992 yılında kendi bünyesinde kurulan nazım plan bürosunun hazırladığı senaryo paftayla, köprünün yapılması kabul edilmiştir.¹³⁷

Sözen'in turizme bağlı olarak ulaşım politikası vurgulanmalıdır. Dalan döneminin turizm anlayışında öncelik iş merkezleri oluşturmakken, Sözen'in anlayışı ise yerel halkın öncelikleriyle belirlenmektedir. Bunun en güzel örneği tarihi yarımada da yaptığı çalışmalardır. Tarihi yarımada da Nuri Osmaniyeye ve İstiklal Caddesi gibi bazı caddeler yayalaştırılır. İstiklal caddesi dünyada içinden tramvay geçen tek yaya caddesi olur.¹³⁸ Turizme dayalı ulaşım politikalarından biri de Topkapı Sarayı'nın bahçesine turların girmesinin yasaklanmasıdır. Fakat otopark sorunu yaşanır. Üstelik turistlerin bu bölgeye yürürken zorluk çektikleri gerekçesiyle İBB yönetimi suçlanmıştır.¹³⁹ Oysaki bu kararda öncelik yerel halktır ve tarihi dokuların tahribini önlemek açısından da uzun vadede turizm adına da karar verilmiş olunur.

¹³⁵ A. e., s. 199-231.

¹³⁶ İkinci, a. g. e., s. 135.

¹³⁷ A. e., s. 193-195.

¹³⁸ Doğan Hasol, "Zavallı İstanbul", **Yağma Var!**, İstanbul, YEM Yayınları, 1997, s. 114.

¹³⁹ Dorsay, a. g. e., 319-352.

Bu dönemde bir çok yol çift yönlü hale getirilir ve kent içi trafik düzenlemelerinde sorunlar yaşanmıştır. Bir yandan da altyapı çalışmaları devam etmiş ve 1991 yılında ise doğalgaz döşemeleri yapılacağından dolayı, kent bir yıkıntı haline dönüşmüştür. Bazı sokakların ve caddelerin adı değiştirilmiştir. Örneğin Dalan döneminde Kuruçeşme'deki eski kömür depolarının yerine yapılan ve peyzaj mimarının adı verilen parkın yeni adı Günel Akdoğan ve Cemil Topuzlu parkı olur.¹⁴⁰ Böylelikle bir anlayışa karşı olunduğu simgesel bir yolla belirtmiş olunur.

Bu dönemde, kültür sanat etkinliklerine öncelik verilmiştir. Öncelikle, Belediye Radyo Televizyonu (BRT), kurulmuştur.¹⁴¹ Dış İlişkiler Müdürlüğü, kent Orkestrası Müdürlüğü, Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlükleri kurulmuş ve aktif görev almıştır. İstanbul Kültür Sanat A.Ş. kurulmuştur.¹⁴² Bugünün kültür ve sanat etkinliklerinin tümü, bu dönemde oluşturulmuştur denilebilir. Fakat bu dönemin, bu açıdan olumsuzlukları da vardır. Dalan tarafından açılan ve bu dönemde açılan CRR'nin yapısal kullanımında ve yönetim kadrosunda yapılan değişimler, kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır.¹⁴³

¹⁴⁰ Hasol, a. g. e., s. 114.

¹⁴¹ 80 Aralık 1992 yılında kurulan BRT; 10 Nisan 1994 yılında çıkarılan Özel Radyo ve Televizyon Yasasıyla kapatılır. Erdoğan Döneminde ise, BRT'nin tüm teknik donanımı, kiralanır. Bununla beraber de, Kanal 7 kurulur. Mehmet Bölük, *El Tayyip*, 2. bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2003, s. 111-113.

¹⁴² **İBB 1991 Tanıtım ve Çalışma Raporu**, İBB Yayını, İstanbul, 1991. s. 120-130.

¹⁴³ Dorsay, a. g. e., s. 486.

BÖLÜM 3:

1994-1997 DÖNEMİ UYGULAMALARI

3.1. Yeni Bir Dönem¹ Başlarken

Yeni bir dönemin başlama koşullarının belirleyicisi, kısa vadede bakıldığında bir önceki dönemin uygulamalarına duyulan tepki değil, aynı zamanda uzun vadeli düşünülerek de, o dönemi belirleyecek olan anlayışın süreç içindeki örgütlenişi ve kendini iktidara hazırlayışıdır. Böyle bir tanımlama, 1994 yerel seçimlerinde RP'nin Ankara ve İstanbul gibi Büyükşehirler yanında, bir çok il ve ilçe belediyelerini kazanmalarında RP'nin yükselişine işaret etmektedir. Çünkü bu kazanımların dayanak noktası bir önceki dönemin uygulamalarından da öte parti örgütlenmesidir. Fakat, yerel halkın ihtiyaçlarının karşılandığı, söylem ve eylem tutarlılığının olduğu bir yönetimin yerini bir başka yönetime bırakmayacağı düşüncesini kabul edilirse, yeni bir dönemin başlama koşulları da ortaya çıkmış olmaktadır. O halde, önce bu kabul üzerine yeni bir dönemin ortaya çıkışı açıklanırsa, RP'ne ve onun örgütlenme biçimine ilişkin veriler de ortaya çıkacaktır.

Sözen dönemi, Dalan'ın uygulamalarına ve anlayışına duyulan bir karşı duruşla başlamıştı. Geçmiş dönemin uygulamalarına tepki gösteren alt ve orta sınıfın ve özellikle gecekondü bölgelerinde yaşayanların desteğiyle ve sosyal demokrat söylemlerle seçilen Sözen, bu kesime verdiği vaatleri yerine getirememesiyle büyük oranda oy kaybetmiştir. Buna, Beykoz ilçesindeki bir muhtarla yapılan mülakatta, söylenenleri örneklenebilir.

“Beykoz belediyesi bir ay daha çalışmış olsa, A'daki çamurlu sokakları asfaltlayıp su ihtiyacını gidermiş olsaydı SHP kesinlikle seçimleri kaybetmezdi. Hem vatandaşlar, hem

¹ Yeni bir dönemin nitelendirilmesinden kasıt, bir önceki dönemin ideolojik yapılanmasından oldukça farklı bir yönetim anlayışının varlığıdır.

de muhtar olarak ben, belediyeyi sürekli uyarmamıza rağmen yalnızca oyaladılar ve kendilerine beslenen umutları yıktılar. Seçimlerden bir hafta önce geldiler ve sadece iki ara sokağı asfaltladılar. İlginçtir, orada sadece Aleviler (SHP'nin önemli oy potansiyeli) yaşıyordu; bu kötü bir izlenim yarattı.”²

Bu dizeler aynı zamanda SHP'nin bir daha seçilmemesinin sebeplerini ortaya koyarken, diğer partiler için de, bir sonraki seçimde büyük bir oy potansiyeli kazandırmıştır. SHP'nin gecekondulara karşı bir tutum içinde olmamasına, hatta onu bir doğal süreç olarak görerek gecekondulara karşı olumlu yaklaşmasına rağmen, vaatlerini gerçekleştirememiştir.³ Üstelik bu alanlara hizmet götürmede önceliği himayeci bir anlayış oluşturmaktadır. Dolayısıyla SHP, radikal bir çıkış yapmasına rağmen, sosyal demokrat söylemlerini yönetime yansıtamamıştır.

Sözen, gecekonduların sakinlerinden tepki almasına rağmen, “İstanbul'a göçü ve yeni gecekonduların yapımını yüreklendirmekle eleştirilmiştir.”⁴ Hızlı tramvayın tamamlanması, metronun inşasına başlanması, tarihi yarımadanın yayalaştırılması, kültür ve sanat etkinliklerindeki yenilikler gibi olumlu uygulamalarını medyayla ve halkla olan ilişkilerinin zayıflığından ötürü yeteri kadar anlatamamıştır. Ayrıca bazı uygulamalarında, örneğin yeşilin korunmasına öncelik verilmesinin söylenmesine karşın; diğer taraftan bir çok yerde, özellikle yol çalışmalarında ağaç kırımlarının yapılmasında olduğu gibi, tutarsızlık görülmüştür.

Sözen döneminin bir diğer önemli verisi ise, yönetim kadrosunda da himayeci tutum içerisinde olunmasıdır. Kökene bağlı ilişkilerle⁵, bu kişilere özellikle

² Heidi Wedel, **Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s. 91.

³ Beykoz örneğinde olduğu gibi, bu vaatler tam olarak gerçekleşmemiştir. Çünkü, gecekonduların talepleri kent yaşamı standartlarına ulaşmak bağlamında gelişmiş ve bu yönde SHP seçilmiştir. Bu dönemde, ANAP zamanında getirilen su boruları döşenebilmiş, fakat su bağlanamamıştır. Dolayısıyla 1994 seçimlerinde ise 1984 seçimlerinde buraya çeşme getiren ANAP'lı belediye başkan adayı da seçilmez. Yeni bir umut kapısı olarak görülen RP, burada da başkanlığı elde etmiştir. Bkz., a. e., s. 92-93.

⁴ “Ben gelene gelme diyemem ki” sözü de bunu doğrular niteliktedir. Ayrıca, gecekonduların bölgelerine bedava süt ve ekmeğe dağıtmıştır. Bkz., Doğan Hasol, “Yerel Seçim Curcunası”, **Yağma Var!**, İstanbul, YEM Yayınları, 1997, s. 93.

⁵ SHP'nin o dönemdeki delege yapısına bakıldığında, çoğunluğunu Sivas, Erzincan ve Tunceli doğumlular oluşturmaktadır. Bkz., Aydın Cıngı, **SHP İstanbul Bütünün Aynası**, İstanbul, Boğaziçi

1991 yılındaki koalisyon hükümetine ortak olunmasıyla birlikte kaldırımların ve parkların yeniden düzenlenmesi, kamu binalarının yeniden boyanması görevleri verilerek bir nevi yolsuzluk yapılmıştır. Bu tür ilişkilere dayalı yönetimin sosyal demokrat anlayışın eşitlik ilkesine ters düşmesine rağmen, parti içinde bu durum ANAP'ın yaptıkları karşısında normalleştirilmiştir.⁶ Bu tür himayeci ilişkilerin de ötesinde SHP'nin oy kaybedişindeki en önemli etken ise, yolsuzluğa karşı mücadele eden bir yönetimde İSKİ yolsuzluğunun yaşanmasıdır.

“...vaat ettiği belediyciliği uygulamak bir yana, belediyciliğin; finansmanı dış krediyle sağlanan büyük projelerin idaresinin ön plana geçtiği projeci anlayışla ve belediyenin üretebileceği mal ve hizmetlerin özelden temin etmenin önem kazanmış olmasıyla “kent işletmeciliği”ne dönüştürülmesi de sosyal demokrat kadroları tıpkı merkez sağdakiler gibi kentsel rantlardan pay alma yoluna sevk ederek yozlaştırmıştır.”⁷

Buraya kadar yapılmak istenen, bir yönetimin başarısını ölçmek değildir. Amaç, bir sonraki dönemi hazırlayan koşulları ortaya koymaktır. Sözen dönemi, yaptıklarıyla olumlu bir imaj ortaya koymamıştır. Dönemin siyasal ve ekonomik yapılanması da dikkate alındığında, merkezi yönetimin desteğinin olmadığı, 24 Ocak ekonomik paketinin yansımalarının ekonomik krizlerle yaşandığı bir ortam mevcuttur. Kısaca bu dönem, Dalan'ın yaptıklarını ortaya çıkarma uğraşı içinde ve söylemlerini uygulamaya çalışmanın getirdiği panikle, uygulamaların kent mekanına da yansıdığı gibi plansızlık ve tutarsızlıkla geçmiştir. Bir çok şeyi yapmaya çalışırken ortaya çıkan karmaşaya rağmen, uzun vadeli kararlar alınmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Bununla ilgili olarak en önemli gelişme ise 1980 yılında yapılan imar planından sonra planlama konusunda atılan adımdır. İmar plan bürosu oluşturarak meslek odalarının, akademisyenlerin de katılımıyla yeni bir imar planı yapılması

Yayınları, (1993), s. 10. Büyükşehir belediyesi yönetiminde de bu kökenden gelen çalışanların çoğunlukta olduğu kamuoyunda çok konuşulmuştur.

⁶ A. e., s. 3.

⁷ Ali Ekber Doğan, “1990’lar Ankara’ında Belediyeçilik: Sosyal Demokrat Vaatlerden Neo-liberal Rövanşçılığa”, **Praksis**, No: 12, Güz 2004, s. 116.

sağlanmıştır. Genel olarak, kamu yararı anlayışına bağlı olmaya çalışılmıştır denilebilir.

1994 yerel seçimlerinde RP'nin belediye başkanlıklarını kazanmasının parti örgütlenmesinin de ötesinde İstanbul'a özgü bir takım nedenleri bulunmaktadır. Bunların en başında İBB adayının siyasi geçmişiyle birlikte gelen ve yukarıda da açıklandığı gibi, bir önceki dönemin uygulamaları ve anlayışına dayalı boşlukları temel alan propaganda faaliyetleri ve söylemleridir. Bunun için öncelikle seçim dönemine ilişkin çalışmaları ve RP'nin adayını İBB başkanı yapan süreç ortaya konmalıdır.

3.1.1. Dönemin Genel Göstergeleri

1994 yılına kadar, aşırı spekülasyon sermaye girişinin yarattığı olumsuzluklara rağmen, başvuru alan uygulamalar ve ekonomik paket, krizi artırıcı etki yaratmıştır. Bununla beraber 5 Nisan kararlarının getirdiği yeni ekonomik paketle, ekonomik dengeleri düzeltmek adına yapay yollara gidilmiş, böylelikle toplumsal açıdan ücretlerin düşmesi, işsizliğin artması ve enflasyonun artması gibi olumsuzluklar yaratmıştır. Bununla beraber yasal düzenlemeyle, Özeleştirme Yasası kabul edilmiştir.⁸

1994 yılında yapılan yerel seçimlerin sonucunda CHP ve SHP birleşme kararı almıştır. 1995 yılında ise CHP ve DYP koalisyonuyla, Anayasa'nın on altı maddesinde değişiklik yapılmıştır.⁹ 1995 yılında yapılan erken genel seçimleriyle RP en yüksek oy almış, fakat 1996 yılında hükümeti kurmuştur. Ardından, 28 Şubat örtülü bir askeri müdahalesiyle başlayan süreçle beraber, Erbakan hazırlanan 20 maddeyi imzalar.¹⁰ Fakat buna karşı protesto gösterileri nedeniyle, 16 Ocak 1998

⁸ Yakup Kepenek, Nurdan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 11. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1994, s. 484-486.

⁹ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, 20. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 268.

¹⁰ A. e., s. 282-286.

yılında da RP kapatılır.¹¹ Bu gelişmeler, İstanbul yönetimine yansımalarıyla da açıkça görülmüştür. Yönetim kadrosunun tarikat liderleriyle olan ilişkisi mekansal olarak da algılanmaktadır. Tarikat ve camilerin artışı, buna bir örnek olarak verilebilir.¹² Buna paralel olarak da, Taksim'e Cami yapılması uğraşları¹³ da belirtilmelidir.

Bu dönemin İBB başkanı, Recep Tayyip Erdoğan'dır. Karadeniz kökenli, 1954 yılı İstanbul Kasımpaşa doğumludur. İmam Hatip lisesini okurken, Türk Milli Talebe Birliği'nde (MTTP)'nin Ortaöğretim Öğrenci Başkanlığı yapmıştır. Liseyi bitirdikten sonra, dışarıdan düz lise diploması alarak, Marmara Üniversitesi İktisat ve Ticaret Fakültesini 1980 yılında bitirmiştir.¹⁴ On altı yıl boyunca, önce Camialtın'nda sonra da İETT'de profesyonel olarak futbol oynamıştır.¹⁵ Siyaset hayatına, MSP gençlik kollarıyla başlayıp, RP'de aktif olarak devam etmiştir. İlk olarak RP Beyoğlu İlçe başkanlığı, ardından da, İl Genel başkanlığı yapmıştır. 1986, 1987 genel, 1989 yerel seçimlerinde Beyoğlu belediye başkanlığına adaylığını koymuştur. 1991 yılında kazandığı milletvekilliği, partisinin tercih oylarıyla engellenmiştir.¹⁶

Bu dönemin belediye meclisi yapısı incelendiğinde, meclis üyelerinin partilere göre dağılımı, 87 RP, 64 ANAP, 22 SHP, 20 DSP ve 4 DYP'den oluşmaktadır. Meclis üyeleri kökenlerine göre değerlendirildiğinde, önceki döneme göre Karadeniz doğumlular biraz daha artmakla birlikte, yaklaşık aynı tablo ortaya çıkar. Üniversite mezunlarının oranı yaklaşık yüzde elli artmış ve meclisin üçte ikisini oluşturmaktadır. Meslek dağılımında ise, yine önceki meclis yapısında olduğu

¹¹ Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze**, 3. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2004, s. 342-344.

¹² 1984 yılında, 1471 olan cami sayısı, 1987 yılında 1505'i, 1994 yılında ise, 1956'yı bulmuştur. Mustafa Sönmez, **İstanbul'un İki Yüzyü: 1980'den 2000'e Değişim**", Ankara, Arkadaş Yayınevi, 1996, s. 168.

¹³ 1977 yılından beri gündemde olan bu proje, 1993 yılında Koruma Kurulu'nun kararıyla İptal edilir. Bu dönemde ise, 20 Ocak'ta Beyoğlu belediye meclisinde onaylanır. Bu durum, kamuoyunda tepkilerle birlikte, 28 Şubat kararlarının alınmasına da yol açmıştır. Bkz., Oktay Ekinci, **Bütün Yönleriyle Taksim Camisi Belgeseli**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, (1997).

¹⁴ Bu bölüm üniversiteye ilk girdiğinde, İstanbul üniversitesi'ne bağlı İktisadi ve Ticari Bilimler akademisidir.

¹⁵ Ruşen Çakır, Fehmi Çalmuk, **Recep Tayyip Erdoğan: Bir Dönüşüm Öyküsü**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s. 21-25.

¹⁶ Turan Yılmaz, **Tayyip: Kasımpaşa'dan Siyasetin Ön Saflarına**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2001, s. 55-64.

gibi fakat artan oranda inşaat, imalat, ticaret ve serbest meslek gruplarının ağırlığı bulunmaktadır.¹⁷

3.1.2. 1994 Yerel Seçimleri

Yerel yönetim seçimlerinde kazanan partinin destekleyici unsurlarından biri diğer partilerin adayları ve seçim propagandalarıdır. Dolayısıyla seçimin kime karşı kazanıldığıнын bilinmesi gerekmektedir. Üstelik bu dönemde kitle iletişim araçlarındaki artış ve çeşitli propaganda tekniklerinin kullanılması sonucunda çok çekişmeli bir seçim yaşanmıştır. Hatta yapılan bir araştırmada, bu seçimlerde siyasi partilerin tercih edilmesinde kitle iletişim araçlarının rolünün oldukça yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁸ İBB başkanlığı seçimlerinin bu açıdan ele alınabilmesi için öncelikle rakip adaylar belirtilmelidir.

1990'lı yıllarda SHP'nin, ulusal kalkınmacı anlayış yerine yeni dünya düzeni çerçevesinde bir yapılanmayı tercih etmesinin yerel yönetimlere yansımaları, Sözen'in adaylığına izin verilmeyerek, bu anlayışa uygun yeni bir imaj yaratma amacıyla politik ve idari deneyimi olmayan popüler biri olan Zülfü Livaneli'nin adaylığı gösterilmiştir.¹⁹ Dolayısıyla sadece halk değil, aynı zamanda partisi de Sözen'in adaylığını istememiştir. DYP'nin aday başkanlığından sonra ikinci kez İBB adaylığını koyan Dalan²⁰ ve ANAP'ın aday ise, Dünya Bankası'nda hizmet vermiş eski bir teknokrat olan İlhan Kesici'dir.²¹ Adaylar dikkate alındığında, hepsinin de

¹⁷ Sema Erder, Nihal İncioğlu, "Yerel politikanın Yükselişi: İBŞB Deneyimi 1984-2004", **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Haz. Selim İlkin, Orhan Siler, Murat Güvenç, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 541.

¹⁸ Bu araştırma, 17-19 Mart 1994 tarihinde, Ankara'nın sekiz merkez ilçesinden, her ilçenin nüfusu oranında tespit edilen ve yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek kriterleri açısından seçilen toplam 1996 kişilik bir örneklem kümesiyle, yüzyüze görüşülerek yapılmıştır. Araştırma sonucunda ise, seçim yapılırken kitle iletişim araçlarından etkilenme oranı ise, yüzde 75 olarak ortaya çıkmıştır ve Kitle iletişim araçlarından en etkisi televizyonken, en az etkili oranı ise dergilerdir. Bkz., Nurettin Güz, "Siyasal Tercihleri Belirlemede Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Mart 1994 Yerel Seçimleri Ankara Örneği", **Amme İdare Dergisi**, C. 28, No: 1, Mart 1995, s. 113-128.

¹⁹ Çağlar Keyder, "Arka Plan", **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**, Haz. Çağlar Keyder, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s. 26.

²⁰ ANAP'tan ayrıldıktan sonra DMP'yi kurmasına rağmen bu konuda başarılı olmamış ve bu kez DYP'ye geçmiştir.

²¹ Keyder, a. g. e., s. 26.

halk tarafından sempatik olarak karşılandığı seçim sonuçlarına ve hatta kamuoyu yoklamalarına da yansımıştır.²²

Yerel seçimler süresince kamuoyu yoklamalarıyla ilgili yapılan bir araştırma²³, seçim kampanyaları süresince tercihlerin ne kadar da değişken olduğunu anlamak ve yerel seçimlerine olan katkısını ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Üç gazetenin kendi yaptırdıkları kamuoyu yoklamaları, üç büyükşehir bazında ve 20 Ocak'tan başlamak üzere dört dönem içinde incelenmiştir.

Birinci dönemde oy oranları iki ayrı şirket için de, ANAP, DYP, RP ve SHP olarak fakat farklı oranlarda sıralanırken, ikinci dönemde ise SHP ikinci partiye yükselmiştir. İlk dönemde SHP adayını geç belirlediğinden ötürü yüzde 10 civarında tercih edilmişken ikinci dönemde tercih oranını iki katına çıkarmıştır. Dolayısıyla adayların niteliğinin, tercihleri belirleyen önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı söylenebilir. RP ise, tercih oranını iki katından daha fazla arttırmıştır. Üçüncü dönemde, SHP birinci, RP ise sonuncu olarak tercih edilmiştir. RP'nin 18 Mart'a kadar gelen süre içinde neden böyle bir düşüş yaşadığı ise, 18 Şubat tarihinde Refah'ta şok, Vay Tayyip ağa vay başlıklarıyla yayınlanan, Recep Tayyip Erdoğan'ın kaçak gecekondu yaptığı haberi ile 20 Şubat tarihinde de yayınlanan Necmettin Erbakan'ın Mısır gazetesine verdiği demeçle ilgili olarak Atatürk'e karşı söylemlerde bulunduğu haberine bağlanmalıdır.²⁴

Dördüncü dönem olan son hafta kamuoyu yoklamalarında ise, üç araştırma şirketinin gazetelerde yayınlanan sonuçlarının genel bir değerlendirmesine göre, SHP, ANAP ve RP sıralaması ortaya konmuştur. Fakat seçimler bunun tam tersi olarak, RP'nin belediye başkanlığını kazanmasıyla sonuçlanmıştır.²⁵ Oy oranlarını ise sırasıyla, yüzde 25.81, yüzde 22.09 ve yüzde 20.012 olarak²⁶ birbirlerine oldukça yakındır. Böylelikle İBB başkanı Erdoğan olur. Kamuoyu yoklamalarının geldiği

²² Kitle İletişim araçları siyasi ve ekonomik kurumlar olduklarından dolayı, kamuoyu yoklamaları ne kadar gerçeği yansıttığı tartışılmadan örnek olarak gösterilecektir.

²³ F. Mutlu Binark, Süleyman İrvan, "1994 Yerel Seçimleri ve Kamuoyu Yoklamaları: Temsiller ve Koro", **Amme İdare Dergisi**, C. 27, No. 3, Eylül 1994, s. 101-116.

²⁴ **A. e.**, s. 112.

²⁵ 27 Mart seçimleri çöplüklerde bulunan oy pusulası torbalarıyla olaylı bir şekilde yaşanması soru işaretlerini RP üzerine toplamıştır. Bkz., Oktay Ekinci, **İstanbul'un "İslambol" On Yılı: Mart 1994-Mart 2004, İstanbul**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2004, s. 13.

²⁶ **A. e.**, s. 12

aşamanın tam tersinin gerçekleşmesi ise çok da şaşırtıcı olmamalıdır. Çünkü bu son aşamaya kadar sonuçlar devingendir. Ayrıca, kitle iletişim araçları RP'nin yükselişini engellemek adına onu olumsuzlayan bir tutum içinde olarak, amacının tam aksine tepki oylarının RP'ye dönmesini sağlamıştır. Bir yandan da RP'nin, seçim kampanyasında diğer partilerden farklı olarak yeni dünya düzeninin kent projesini değil de adil düzen ve yeni bir dünya söylemleriyle kurulu bir kent projesini²⁷ savunmasının da seçim sonuçlarına katkısı olduğu söylenebilir.

24 Mart seçimlerinde RP, Türkiye genelinde yüzde 19.1 oy oranıyla²⁸, DYP ve ANAP'tan sonra üçüncü sırada yer almasına rağmen, İstanbul ve Ankara dışında 4 büyükşehir, 22 il, 95 ilçe, 204 belde olmak üzere toplam, 327 belediye başkanlığını kazanmıştır.²⁹ Böylelikle RP, toplam 205 belediye başkanlığı daha kazanarak³⁰, bu seçimlerin galibi olmuştur.

İstanbul'da yeni kurulan ilçe belediyeleri olan Bağcılar, Bayrampaşa, Esenler, Güngören, Tuzla, RP'li, Avcılar, Bahçelievler ve Maltepe, ANAP'lı belediye başkanı aday seçilmiştir. Bakırköy, Eminönü, Fatih ve Şişli belediye yönetimleri SHP'den ANAP'a geçerken; Beykoz, Beyoğlu, Eyüp, Gaziosmanpaşa, Kağıthane, Kartal, Pendik, Sarıyer, Ümraniye ve Üsküdar ise, RP'ye geçmiştir.³¹ Bu dağılım mekansal yansıma göre değerlendirildiğinde, ilçelerden bir araya gelmiş bütünlükçü parçalar oluşmaktadır. Dolayısıyla seçim bölgeleri ilçe sınırlarını aşmış, böylelikle İstanbul'un geneli için bir seçim çalışması yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Bu sonuçlar dikkate alındığında, belediye başkanlıklarını kazanmalarındaki önemli bir faktörün belediye başkanlığı adayından da önce, RP içindeki örgütlenme yapısıdır. Fakat İBB başkanlığının kazanılması özelinde RP'nin örgütlenmesinin,

²⁷ Ayfer Batu, "Eski Mahallelerin Sahibi Kim?: Küresel Bir Çağda Tarihi Yeniden Yazmak", **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**, s. 53.

²⁸ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 20. bs. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 265.

²⁹ Fikri Gökçe, "1989 ve 1994 Yerel Seçimlerinin Belediye Başkanlıkları Açısından Değerlendirilmesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 3, No: 6, Kasım 1994, s. 31.

³⁰ **A. e.**, s. 42.

³¹ Murat C.Yalçın, A.Erdem Erbaş, "1980 Sonrası İstanbul'un Kentsel Büyüme Kademelenmesi", **Sosyal Demokrat Değişim**, No: 11, 1999, s. 49.

belediye başkanının siyasi kimliğiyle bağlantılı olarak ele alınması, daha anlamlı olacaktır.

3.1.3. RP'nin Örgütlenmesi

RP'nin, 1983 yılında kurulmasına rağmen, kökleri 1967 yılında AP içindeki oluşumla başlamıştır. RP'nin kurucusunun 1969 Genel seçimlerinde AP tarafından adaylığı kabul edilmeyince, 1970 yılında Milli Nizam Partisi (MNP) kurulur. Kuruluş beyannamesinde ise, partinin “Osmanlıcı (İstanbul’un Fethi, Viyana Kuşatması), milli bağımsızlıkçı (Kurtuluş Savaşı), İslamcı (Hak’ka bağlılık)”³² ilkeler bağlamında oluştuğu ortaya konulmuştur. Bu tanımlamalar dikkate alındığında ise, RP'nin yerel seçimlerde de bu anlayışta oldukları ve özellikle İstanbul’u kazanmalarının yine bu anlamda önemli olduğu ayrıca ele alınacaktır.

12 Mart askeri darbesiyle birlikte MNP'nin kapatılmasına rağmen, bir yıl sonra Milli Selamet (MSP) adı altında, fakat yeni bir kadroyla ve yine Erbakan önderliğinde kurulmuş ve 42 il ve 300'e yakın ilçede örgütlenmesini tamamlamıştır. 1973 Genel seçimlerinde aldığı yüzde 11.8 oy oranıyla, mecliste 48 milletvekili koltuğuna sahip olmasının yanında, 1974 yılında CHP ile koalisyon hükümetinin kurulmasıyla birlikte, Başbakan Yardımcılığı ve beş tane bakanlık görevi verilmiştir. Fakat MSP, bir yandan CHP'nin yapmak istedikleri karşısında engeller oluştururken diğer yandan da parti yönetiminde egemen olan Nakşi kökenlilerle, parti disiplinine aykırı davranan Nurcu kökenli milletvekillerine karşı güven kaybına uğradığından dolayı hükümet düşmüştür. 1975 yılında kurulan 1. MC hükümetinde yer alır. 1977 yılında erken seçimle kurulan ve oylarını biraz daha düşürerek yüzde 8.6 oranıyla, 2. MC hükümetinde de yer alır. 12 Eylül askeri darbesiyle MSP de yasaklı partiler arasına girer ve Erbakan’a gelen siyaset yapma yasağı dolayısıyla RP kendisi tarafında kurulmamıştır. Milli görüş geleneği bu partinin çatısı altında, fakat ekonomiye vurgu yaparak devam etmiştir.³³

³² Ruşen Çakır, *Ne Şeriat ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak*, 2. bs. İstanbul, 1994, s. 20.

³³ A. e., s. 22-25.

RP'nin kurulduğundan bu yana oy dağılımının gerek, Türkiye genelinde gerekse, İstanbul özelinde incelenmesi, 24 Mart yerel seçimlerindeki hem kazanımlarının değerlendirilmesi hem de örgütlenmenin yapısı ve gelişimi hakkında bilgi vermesi açısından ortaya konulmalıdır. 1984 yerel seçimlerinde yüzde 4.4 oy oranı, 1986 milletvekili ara seçimlerinde yüzde 5 oy oranı, 1987 Genel seçimlerinde yüzde 7.16 oy oranı, 1989 yerel seçimlerinde yüzde 9.8 oy oranı, 1991 Genel seçimlerinde yüzde 16.4'e çıkmaktadır.³⁴ Bu süreçte görüldüğü gibi, RP oy oranlarını istikrarlı bir şekilde arttırmıştır. Dolayısıyla hiç oy kaybetmediği, aksine kazandığı için de kemikleşmiş bir seçmen kitlesine sahiptir denilebilir.

İstanbul genelinde ise RP, 1987 yılında yüzde 6.9, 1991 yılında ise yüzde 16.7 oy oranıyla³⁵ yaklaşık yüzde yüzeli artış oranı göstermiştir. Bu oran artışının Türkiye geneline göre oldukça yüksek olmasının sebebi ise, İstanbul özelinde sorgulanmalıdır. Çünkü RP'nin radikal anlamdaki gelenekçi İslamcılar, yeni gelenekçi İslamcılardan oluşan iki kanadının dışında tepkisel oylardan oluşan bir üçüncü kanadın varlığının da kabulünün³⁶ göstergesi ise İstanbul'da gerek 1989-1994 dönemi belediyeçiliği ve 1994 yerel seçimlerinde diğer partilerin söylemlerine duyulan tepkidir. Fakat bu tepki oylarının RP içerisinde nüfuz edilmesi ise, hem parti içi ve tabanının örgütlenme biçimine, hem de adayların propaganda taktiklerine bağlanmalıdır.

İstanbul örneğinde parti örgütlenme biçimi ele alındığında, İBB başkanı adayının propaganda çalışmaları, siyasi etkinliğinden ötürü RP'nin seçim dönemine ilişkin çalışmalarıyla çakışmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmalar Erdoğan'ın siyasi geçmişi bağlamında, 1994 yerel seçimlerine kadar İl Teşkilatı çerçevesince ve bu seçim dönemi süresince yapılan propaganda faaliyetleri bağlamında ele alınmış olunacaktır.

³⁴ Çakır, a. g. e., s. 26.

³⁵ **Türkiye'nin Siyasal Haritası (1985-1995)**, Ankara, TBMM Basımevi, 1997, s. 68.

³⁶ Serdar Şen, **Refah Partisi'nin Teori ve Pratiği: Refah Partisi "Adil Düzen ve Kapitalizm"**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995, s. 33. Fakat bu üçlü ayrımın üçüncü kanadı Çakır tarafından 1980 sonrası harekete katılanlar olarak genel bir kategori içinde sınıflandırılmaktadır. Bkz., Çakır, a. g. e., s. 52.

3.1.3.1. İl Teşkilatı Çalışmaları

Erdoğan'ın siyasi geçmişi, önce o dönemin milliyetçi muhafazakar gençliğin toplandığı MTTB ortaöğretim öğrenci başkanlığıyla başlamıştır. Ardından MSP'nin kurulmasıyla birlikte de parti içinde aktif bir rol alır ve önce Beyoğlu'nda, sonra da İstanbul Gençlik Kolları Başkanlığı yapar.³⁷ RP'nin kurulmasıyla birlikte, Beyoğlu İlçe Başkanı olarak seçilmesinden kısa bir süre sonra İl Başkanlığı'nda etkin olarak görev almış³⁸ ve partinin merkez yönetim kurulu üyesi olmuştur. Dolayısıyla örgütlenme çalışmaları Beyoğlu ilçesinden başlamış ve İstanbul bütününe yayılma olanağı oluşmuştur.

1986 yılı ara ve 1987 yılı genel seçimlerinde milletvekilliğe adaylığını koymasına rağmen, RP barajı aşamadığı için kazanamamıştır. Ardından ise, 1989 yılında Beyoğlu İlçe Belediye Başkanlığı adaylığıyla yerel yönetim üzerine çalışmalara başlamış olur. Fakat yüzde 0.1'e yakın farkla seçimi kaybetmesine rağmen³⁹ o dönem geliştirilen propaganda teknikleriyle -örneğin Kadın Kolları uygulaması da ilk kez bu dönemde uygulanmıştır- 1994 yerel seçimlerine giden yolun kapısı açılmış olur. Buna, 1989 yılındaki yerel seçimlerde çalışma yaptığı Sultanbeyli ve Arnavutköy belediye başkanlıklarının kazanılması da eklenmelidir.⁴⁰

1989 yerel seçimlerinde Beyoğlu'nda ilk defa Milli Görüşçüler çok yüksek bir oy oranıyla seçimi kaybederken, seçim kuruluna yapılan itirazlar sırasında yaşanan olaylar sonucunda Erdoğan, hakime hakaret suçundan ilk mahkumiyetini.⁴¹

³⁷ Çakır, Çalmuk, **a. g. e.**, s. 21, 25.

³⁸ **A. e.**, s. 45-46.

³⁹ Yılmaz, **a. g. e.**, s. 59-61.

⁴⁰ Bu uygulamanın yaratıcısının RTE olduğunun tartışması yapılmasına rağmen, ilk olarak bu parti tarafından uygulanmış ve başarılı olduğu görülünce diğer partiler de bu yöntemi kullanmışlardır. Bkz., Yılmaz, **a. g. e.**, s. 59.

⁴¹ Çakır, Çalmuk, **a. g. e.**, s. 54. Ayrıca detaylar için bkz., Yılmaz, **a. g. e.**, s. 61-62

ardından bir yıl sonra kaçak gecekondusu nedeniyle Orman Kanunu'na muhalefet suçundan ikinci mahkumiyetini almıştır.⁴²

1991 yılında Genel Seçimlerde milletvekilliğine tekrar adaylığını koymasına ve kazanmasına rağmen, ilk kez bu seçimde imkan tanınan tercih oylarıyla mazbatasından alınmıştır. Yaşanan bu olay Erdoğan açısından parti genel başkanıyla ilişkilerinde gerginlik yaratmıştır. Fakat seçimler ilk defa meclise RP milletvekillerinin girmesini sağlayarak, partinin örgütlenmesine yeni bir açılım getirmiştir.⁴³

1991 genel seçimlerine kadar seçim çalışmalarında elde edilen pratik bilgiler, 1992 yılında İstanbul İl Teşkilatı çalışma programına dönüşmüştür. Bu programda, partinin 1991 yılında ortaya attığı Adil Düzen⁴⁴ (AD) kavramı üzerine kurulmuş bir anlayışın temel alınarak yerel yönetim programında tanıtılmasına ilişkin prensipler sıralanmıştır. Bu prensiplerin hepsi, doğru iletişim kurma, karşısındakini etkileme ve inandırıcı olma becerilerini kazandırmaya yönelik bir takım teknikleri içermektedir. Dolayısıyla bilgiyi sunuş biçimi önemsenmiştir.

Raporda, bu sunumları gerçekleştiren Kadınlar, Mahalli İdareler ve Gençlik Komisyonları dışında araştırma, çevre, insan hakları gibi altı adet daha komisyonun kurulacağı belirtilmiştir. Bu komisyonlar yeteri kadar etkin olmasa da yapılan bu pratiklerle AD gibi içeriği çok dolu olmayan fakat umut üzerine kurulu bir kavramın içeriğinin doldurulması ve bütünsel bir proje haline getirilmesini sağlayan bir araç görevi görmüştür.⁴⁵

⁴² Yılmaz, **a. g. e.**, s. 62. Ayrıca 1997 yılında Siir'te okuduğu şiirle, halkın din ve ırk farklılığı gözeterek, kin düşmanlığına tahrik etme suçundan yargılanarak, üçüncü mahkumiyetiyle, 1998 yılında görevinden alınacaktır.

⁴³ Çakır, Çalmuk, **a. g. e.**, s. 54-56.

⁴⁴ Bu kavram, ekonomik açıdan eşitsizlikleri yok etmek adına ortaya atılmış ve bir kitapçıkla detaylı olarak anlatılarak parti programı haline getirilmiştir. Fakat bu program eklektik, karmaşık ve ütöpik olarak eleştirilirken, kabile sosyalizmi olarak da adlandırılmıştır. Bkz., Çakır, **a. g. e.**, s. 131-149. Ayrıca bu kavramın, ortaya atıldığı dönemin ekonomik ve siyasal gelişmeleri açısından olumlu bir tablo çizmemesi karşısında, ütopya boşluğunu doldurmaya çalıştığı ve dolayısıyla da RP'nin oylarını arttırdığı da söylenebilir. Bkz., Şen, **a. g. e.**, s. 85.

⁴⁵ Şen, **a. g. e.**, s. 85-86.

Temel prensip ve hedeflerde ise, yine seçim çalışmalarına yönelik olarak belirlenmiştir. İlçelerdeki örgütlenmeden başlayıp, seçim günü çalışmalarındaki örgütlenmeye kadar, her aşama için çalışma birimleri ayrıntılarıyla belirtilmiş ve görevde bulunacak kişilerin eğitim ve uzmanlığına öncelik verilmiştir. 1991 seçimlerinde oluşturulan Seçim İrtibat Bürolarının (SİB) ise önemi vurgulanmış⁴⁶ ve bu büroların yeterli bilgi ve teknik donanımlarının sağlanması için yapılması gerekenler sıralanmıştır. Halkla birincil ilişkilerin sağlanabilmesi için Seçim İrtibat Bürolarının sayılarının artırılması ve İslami çevreler dışında kalan bütün toplumsal katmanlara ulaşmak gerekliliği vurgulanmıştır. 1993 tarihinde hazırlanan yeni raporda ise tamamıyla yerel seçimlere yönelik hazırlık çalışmaları detaylandırılmıştır.⁴⁷

1992 raporunda hedeflenenlerin gerçekleştirilmesinde kadroların oluşturulması ve eğitilmesi hedefine, İstanbul Eğitim ve Kültür Derneği'ne bağlı olarak kurulmuş Mahalli İdareler Enstitüsündeki (MİE) çalışmalarla ulaşılmıştır.⁴⁸ Raporda belirtilen Mahalli İdareler Komisyonu, MİE olarak kendini oluşturmuş denilebilir. Çünkü bu enstitüde, İstanbul'un imar uygulamaları, sorunları, tarihi ve kültürel çevreyi korumayla ilgili alınan bir çok teknik ders yanında, sanat tarihi, moral ve ahlak gibi genel kültüre dayalı dersler de verilmiştir. Bu geniş çapta alınan eğitimle oluşturulan kadrolar, gerek seçim çalışmalarına ve gerekse uzun vadede İstanbul belediyelerinde çalıştırılmak üzere de eğitilmişlerdir.

1994 yerel seçimlerine gelinceye kadar ara dönemde kazanılan belediye başkanlıklarının uygulamaları da İl Teşkilatı çalışmalarının bir altlığı olarak sayılmalıdır. Çünkü RP'nin hedefleri arasında oylarını koruyarak oy kazanma ilkesi bulunmaktadır. Dolayısıyla, teşkilat hem bu belediyelerdeki yönetimi denetlemeye çalışmıştır⁴⁹, hem de seçim çalışmaları için kendine örnek almıştır. Fakat bu ara

⁴⁶ 1992 yılında ilçe statüsüne giren ya da belediye başkanlığı boşalan yerleşim yerlerinde yerel seçimler yapılır. Güngören, Bağcılar, Tuzla ve Bahçelievlerde İl Teşkilatı, raporda belirtilen hedeflenenler öncülüğünde seçim çalışmalarına katılmıştır. SİB'lerin aktif olarak kullanılması sonucunda seçimin kazanıldığı düşünülmektedir. Bkz., Yılmaz, a. g. e., s. 65-66.

⁴⁷ Şen, a. g. e., s. 89-93.

⁴⁸ A. e., s. 97-98.

⁴⁹ Esasen bu denetleme, belediyenin imajıyla ilgili olarak özetlenebilir. Çünkü ara seçimlerden bir buçuk yıl sonra 27 Mart yerel seçimleri olacağı için, bu dönemde oy kaybetmemek adına ortak bir çerçeve çizilerek, Üç Ç olarak adlandırılan "çöp, çamur ve çukur" sorunlarının çözümü ele alınmıştır.

dönemde RP'nin bu olumlu imajını zedeleyebilecek tek bir olay yaşanmıştır. Kağıthane belediye başkanlığının RP tarafından kazanılmasından sonra 340 işçinin sözleşmeli ve fazla olduğu gerekçesiyle işten çıkarılmasıyla birlikte işçilerin on beş ay boyunca örgütlü bir şekilde direnişi, kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmıştır. İşten çıkarılan işçilerin yüzden doksanınin sosyal demokrat, yüzde onunun ise sağ eğilimli olmalarından dolayı⁵⁰ bu eylemler aynı zamanda AD'ye, hükümete ve özelleştirmeye karşı genel bir duruşu da içermiştir. Direniş, işçilerin lehine sonuçlanmasa da, diğer RP'li belediyelerin işçi çıkarma girişimlerinin önünü almıştır. Bu olumsuz imajı silmek adına da Bağcılar belediyesinde maaşların az olması gerekçesiyle memurlara iki ay ikramiye bile verilmiştir.⁵¹

Kağıthane direnişine rağmen, 1994 yerel seçimlerinde belediye yönetimi değişmez. Bunda, yerel halkın örgütlenmesinin katkısı bulunmaktadır. Çünkü RP'nin ilk halk meclisleri uygulaması bu dönemde görülmüştür. Bu uygulamadaki amaç, halkın seçtiklerini denetlemesidir. Ayrıca bu proje, 1989 yılında hazırlanan Se-De (Seçtiklerini Denetleme) projesinin devamıdır.⁵² Her ne kadar katılımcı bir mekanizma imajı kurulsun da, Halk meclislerini karar alan, uygulayan ve denetleyen bir birim olarak değil de, RP'nin ve uygulamalarının meşruiyet kazandığı yerler olarak kabul edilmesi gerekmektedir.⁵³

3.1.3.2. Propaganda Taktikleri

RP'nde İl Teşkilatı çalışmaları seçimlere endeksli yapıldığından dolayı, diğer partilere oranla, adaylar daha önce açıklanmış ve seçim çalışmaları başlamıştır. Erdoğan bu seçimleri kazanmayı, İstanbul'u fethetmek gibi iddialı bir söylemle dile getirdiğinden dolayı, RP'yi kitleleştirme adına İslami çevre dışındaki katmanlara

Ayrıca, evlere kömür ve çeşitli gıda maddelerinin dağıtılmasıyla, sosyal yardımlaşmayı ortaya çıkaran bir yönetim anlayışıyla da olumlu bir imaj çizilmiş ve bu dönemin anlayışı sosyal belediyeçilik olarak belirginleşmiştir. Bkz., Çakır, a. g. e., s. 183-185.

⁵⁰ Cengiz Yıldırım, Yaşar Turgay, **Adil Düzen: Yerel Yönetimler ve Kağıthane Direnişinin Öyküsü**, İstanbul, FTY Yayınları, 1994, s. 34.

⁵¹ Çakır, a. g. e., s. 182.

⁵² Se-De projesi için Bkz., a. e., s. 192-194.

⁵³ Şen, a. g. e., s. 100.

ulaşmaya bağlamıştır.⁵⁴ Bu durum ise propaganda faaliyetlerini diğer partilere nazaran daha da ön plana çıkarmıştır. Partinin değişim söylemleriyle de diğer partilerle olan rekabet artmıştır.

Yenileşme söylemlerinin uygulamaya geçtiği önemli bir çalışma ise, parti genel merkezinde “teşkilat hastalıkları ve tedavi yolları” adlı bir dersin⁵⁵ verilmesidir. Bu hastalıklar, kişisel ve dışarıdan etkilenme yoluyla gerçekleşeceği ve onların neler olacağı ayrıntılandırılarak, o konuda tedavi yolları belirtilmiştir. Bu çalışma, teşkilatın yetiştirilmesini, parti içi birliğin sağlanmasını ve kişisel verimliliğin artırılması adına motivasyonu sağlayıcı bir amaç benimsenmiştir. Ayrıca propaganda taktikleriyle ilgili olarak altı adet kriter sunulmuştur. Bu kriterlerle halk tarafından olumlu bir imaj oluşturulmaya çalışılmıştır. Çünkü, güler yüzlü olmak, yere tükürmemek, yargılayıcı olmamak, selamı hiç eksik etmemek konusunda emredici bir üslup kullanılmıştır. Ayrıca, sarhoş ve başı açık da olsa, RP’nin kabul edilmesinin sağlanması için korkutucu davranmama zorunluluğu belirtilmiştir. Dolayısıyla amaç, her kesimin oyunu kazanmak ve seçmen kazanmak için iyi ilişkiler kurmak, ikna edici olmaktır. Ayrıca 1993 yılında 371 bin kayıtlı üyenin yaklaşık yüzde yirmisinin seçim kampanyasında çalışmaya başlamasıyla bu oran gittikçe artmıştır.⁵⁶ Medya desteği alamamanın telafisinin de ancak bu yolla sağlanacağı savunulmuş ve kampanyada çalışan sayı da 65 bine yükselmiştir.⁵⁷

RP’nin, böyle yoğun bir çalışma yapmasının yanında rakiplerinin de gerileyiş içinde olması, onu daha da ön plana çıkardığı söylenebilir. Dolayısıyla RP’nin kazanabileceği ihtimalinin güçlenmesiyle birlikte, gerek kitle iletişim araçlarında ve gerekse diğer partilerde RP’ye karşı bir tutum içine girilmiştir. Medyada, seçimler yaklaşırken Erdoğan’ın mahkumiyetlerinin açıklanması karşısında bir karalama kampanyasına başlanmıştır. Bu tepkiler ve RTE’nin

⁵⁴ 1990’lı yıllarda, RTE’nin önderliğinde, yerel seçimlerde geniş bir parti taraftarı oluşturmak amacıyla şekillenen, RP içinde yenilikçi bir hareket doğmuştur. Böylelikle ideolojik omurgalı kadro partisi (Tanıl Bora’dan Çakır tarafından alınmıştır), yine ideolojik omurgalı, fakat bir kitle partisine dönüştürülecektir. Dolayısıyla, 1994 seçimlerinde RTE tarafından kabukta değişim yok, özde olabilir ifadesiyle belirtilmiştir. Bkz., Çakır, a. g. e., s. 76-82. ve Çakır, Çalmuk, a. g. e., s. 99.

⁵⁵ Çakır, Çalmuk, a. g. e., s. 99.

⁵⁶ Çakır, a. g. e., s. 187.

⁵⁷ Şen, a. g. e., s. 84.

Sultanbeyli’de altı katlı kaçak bir yapı inşa etmesi karşısında gecekondu halkının ruh halini iyi bir şekilde çözümlendiğini gösteren “Türkiye hukuk sorunlarının yoğun yaşandığı bir ülke. Önce idam ederler, sonra devlet töreni yaparlar. Benim için önemli olan ölüm ötesinde Rabbimin vereceği karar ve halkımın vicdanındaki karardır. Ben halkın vicdanında beraat ettiğime inanıyorum.”⁵⁸ cevabı, RP oylarına dönüşmüştür. Ayrıca Erdoğan, yaptırdığı yapı hukuken gecekondu olmasına rağmen, konforu nedeniyle gecekonducular nezdinde saygınlığını da korumuştur.⁵⁹

Seçim çalışmalarında gençlik ve kadın kollarının eğitimini aldıkları taktikler, başarıyla sergilenmiştir. Öyle ki “RP’lilerin seçmenlerini ne yapıp edip sandığa götürdükleri görüşü yaygındır.”⁶⁰ Seçim çalışmasını yapanlar görünümeleri itibariyle de çizilen yeni bir imajla, kamusal alanda ortaya atılan kabus öykülerinin⁶¹ gerçek olabileceği konusundaki görüşler ve endişeler aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bunun için ünlü bir firmaya tesettür defilesi yaptırılarak⁶², geleneksel bir yapıdan ayrıldıklarının ve çağın koşullarına uyduklarının mesajı verilmiştir.

RP’nin İstanbul’daki seçim kampanyalarındaki çalışmaları dikkate alındığında, diğer kentlere oranla çok daha önemsendiği söylenebilir. Bunun ilk sebebi, “İstanbul benim için peygamberimizin metiyyesine mahzar olmuş bir şehirdir. Hizmetlerin en güzelinin verilmesi gereken bir Belde-i Tayyibe’dir”⁶³ denilerek kutsal bir vazifeye bağlanmasıdır. Diğer sebebi ise “kazanacak mısınız” sorusuna verilen “inşallah” cevabının arkasından ve İstanbul’un önemini ortaya koyan şöyle bir açıklamayla ortaya koymuştur.

⁵⁸ Çakır, Çalmuk, a. g. e., s. 61.

⁵⁹ Tanıl Bora, “Fatih’in İstanbul’u: Siyasal İslam’ın “Alternatif Küresel Şehir” Hayalleri”, **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**, Haz. Çağlar Keyder, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s. 67.

⁶⁰ Çakır, a. g. e., s. 71.

⁶¹ Bu ifadeyle, RP’nin kazanmasının halkın yaşam alanı üzerinde bir baskı yapacağı ve şeriat düzeninin geleceği anlatılmaktadır. İlginçtir ki, böyle köklü bir değişimin yaşanmasının yerel yönetiminin yasaları bağlamında gerçekleşemeyeceğinin bilinmesine rağmen, örgütlenme biçiminden kaynaklı olarak halkı, böyle bir kültüre dikte etmeye çalıştıkları fark edilmiştir. Kabus Öyküleri için Bkz., Yael-Navaro Yaşın, “Kültür Kehanetleri: Yerelliğin Toplumsal İnşası”, **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s. 83-96.

⁶² Yılmaz, a. g. e., s. 81.

⁶³ A. e., s. 77.

“Çünkü İstanbul’u yakalamak Türkiye’yi yakalamaktır. Biliyorsunuz ki İstanbul bütün Türkiye’yi içinde barındırır ve Türkiye’nin kültür, sanat, ticaret vs. merkezidir. Ayrıca, İstanbul’u yakalamak dünyayı ve dünyaya nizam veren dinamizmi yakalamaktır. Çünkü İstanbul bir dünya şehridir. Bu gelecek açısından da sağlıklı bir gelişmedir.”⁶⁴

Erdoğan’ın projelerinin AD ile bağlantılı olarak yolsuzluklara karşı geliştirilen söylemlerin dışında, ideolojik bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Taksim’de camiye de içine alan bir İslam Kültür Kompleksiyle İstanbul’un bir Avrupa şehri yaratmak, Ayasofya’nın ibadete açılması, genelevlerin kapatılması⁶⁵ ve içkili yerlerin yasakçı bir tutumla düzenlenmesi vb. uygulama yetkisi belediyelere ait olmayan radikal projeler öne sürülmüştür. Bu projelerin gerçekleşmeyeceği ön kabulüyle ortaya atılmasına rağmen⁶⁶, toplumsal yapıya müdahale edici bir amaç sergilendiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla dikkate alınması gereken, sorunları ve ona bağlı olarak üretilen çözümleri ortaya koyan anlayışın ne olduğudur. Bunun çözülmesi ise, yönetim anlayışının nasıl olduğuna dair genel bir tablo sunacaktır.

3.2. Dönemin Uygulamaları

İBB başkanlığı seçimlerinin kazanılmasının RP için anlamı İstanbul’un ikinci fethidir. Bunun açılımı ise iki manaya karşılık gelmektedir. Bunlardan ilki, yönetimi ele geçirmek açısından kullanılmış; ikincisi ise, fethin sözlük anlamından hareketle karanlığı aydınlığa açmak olarak açıklanmıştır.⁶⁷ Bu tanımlama, İstanbul’un 1930’lardan 1994 yılına kadar şer güçlerin elinde olduğunun ifadesinin⁶⁸ eklenmesiyle netleşmiştir. Dolayısıyla uygulamaların bu anlayışla gerçekleşeceği ortaya çıkmaktadır.

⁶⁴ Çakır, a. g. e., s. 188.

⁶⁵ Yılmaz, a. g. e., s. 81.

⁶⁶ Esasen, seçim söylemlerinin bir özelliği, o günün koşullarında gerçekleşmeyecek projelerle ilgili olabilmesidir. Çünkü önemli olan, belediye başkanı adayının vizyon sahibi olabilmesi ve buna bağlı olarak uzun vadede karar verme yetisine sahip olabilmesidir.

⁶⁷ Çakır, Çalmuk, a. g. e., s. 63.

⁶⁸ İkinci, a. g. e., s. 13.

Seçimlerin kazanılmasıyla birlikte seçim bürosunda Taksim'e bir İslam Kültür Merkezi yapılması, genelevlerin kapatılması projeleri tekrar vurgulanırken, ilk uygulamalarının da oluşturulan kriz masalarında acil eylem planıyla insan ve para yönetimine göre kararlar alınacağı ve çocuk sayısına göre su faturası ödemelerinde indirimler yapılacağı belirtilmiştir.⁶⁹

RP'li belediye başkanları, genel başkanları öncülüğünde Eyüp Sultan Cami'nde Cuma namazı kılarak 1 Nisan günü görevi devralır.⁷⁰ 15 Nisan günü yapılan ilk meclis toplantısının açılış konuşmasında halkın seçtiklerini denetlemesi için her türlü şartların hazırlanacağına belirtilmesine rağmen⁷¹, basın içeri alınmamasıyla⁷² katılımcılık engellenmiş, ayrıca açılış, saygı duruşunda İstiklal Marşı'yla değil de, fatiha suresi okunarak yapılmıştır. Buna bağlı olarak Erdoğan, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın hakkında açtığı soruşturmada, kendisi tarafından yapılanların doğruluğunu ve şimdiye kadar yapılanların ise yanlışlığının savunmasını yapmıştır.⁷³ Bundan anlaşıldığı üzere, yerel yönetimin bir amaca erişmede bir basamak olduğu ve devletin ideolojik yapılanmasının değişiminin hedeflendiği bir anlayış ortaya çıkmıştır.

Bir diğer gelişme, meclis başkan vekilinin seçilmesinde yaşanmıştır. 197 kişilik bir mecliste 104 oyla 1. başkan vekilliğine ANAP'lı, 2. başkan vekilliğine ise 108 oyla SHP'li meclis üyesi seçilmiştir. Meclis üyelerinin partilere göre dağılımı dikkate alındığında, RP'lilerin çoğunlukta olsa dahi, RP'li bir başkan vekili seçilememiştir. Bunun üzerine Erdoğan seçim sonuçlarını veto eder, ancak aylar sonra yargıdan döner. Komisyonların da aynı muhalefet içinden seçileceği kaygısına kapılarak, tepkilere rağmen toplantı ertelenmiştir.⁷⁴

⁶⁹ "Taksim'e Cami Yapacağız", Milliyet: Seçim Haber, 29.03.1994, s. 23.

⁷⁰ Çakır, a. g. e., s. 190.

⁷¹ Oktay Ekinci, **Şeriatın Kravathı Başkanı**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1998, s. 11.

⁷² O sırada basınla tartışmalar yaşanmıştır. Erdoğan tarafından, bunun kendi üslubu olduğu ve halkın kendisini seçtiğinden dolayı tek başına karar alma hakkının olacağı söylenmiştir. Bkz., **Cumhuriyet**, 19.04.1994, s. 3. Dolayısıyla seçim propagandalarında da belirtildiği üzere, kutsal bir vazife yerine getirileceğinden, böyle davranma hakkı da beraberinde gelmektedir. Bundan sonra yapılacaklar, bu kutsallık kisvesi altında gerçekleşecektir.

⁷³ Yılmaz, a. g. e., s. 84-85.

⁷⁴ Ekinci, a. g. e., s. 12-14.

Meclisin toplanmasına kadar geçen süre içerisinde kent sorunlarına bulunan çözümlerden ilki su sorununa aittir. Bu sorunun çözümü ise hocaların önderliğinde yağmur duasıyla gerçekleşeceği kabul edilmiştir. Bir başka açıklama da, Erbakan'la birlikte 24 Martın yerel yönetim bayramı olarak kutlanacağını ilan edilmesi üzerinedir.⁷⁵ Böylelikle toplumun belleğinde yer alabilme ve toplumu yönlendirme girişimleri başlamış bulunmaktadır.

Meclis çalışmalarıyla ilgili alınan bir diğer önemli karar, Sözen zamanında kabul edilen “TMMOB’ye bağlı mimar ve mühendis odalarının “imar sürecine katılımının” ön adımı olan “ortak mesleki denetim” uygulaması⁷⁶ üzerine kabul edilen protokolün, Erdoğan tarafından feshedilerek yürürlükten kaldırılmasıdır. Aynı kuruluşların başkanlığına MÜSİAD gibi tarafını tuttuğu kuruluşların getirilmesi için çaba harcanmıştır. Özellikle 1996 ve 1998 yılının oda seçimlerinde belediye araçları, oy vereceklerin taşınması amacıyla kullanılmıştır.⁷⁷

3.2.1. Yasaklar ve Müdahaleler

RP yönetime görüldüğü üzere, yasaklarla başlamıştır. İlk önce basının sonra da kendi anlayışına uymayan ve kelaynak olarak nitelendirdiği TMMOB’nin meclise girmesi engellenmiştir. Hatta başkan vekillerinin vetosu bile yasaklı anlayışın bir ürünü olarak kabul edilebilir. Ardından gelen yasak ise, içki konusunda olmuştur. Başta Beyoğlu olmak üzere kültürel bir anlam taşıyan bir çok yerde⁷⁸ sokakta bulunan içki masaları yasaklanmış ve bu mekanların içini göstermeyen siyah perde kullanma zorunluluğu getirilmiştir. Fakat kamuoyunda verilen tepki üzerine bir yıl içinde bu kararlar esnetilmiştir.⁷⁹ Belediyelere ait sosyal tesisler olan Turing’lere ve belediyenin resmi resepsiyonlarında getirilen yasaklar ise uygulanmıştır.

⁷⁵ Oktay Ekinci, **İstanbul’un “İslambol” On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, s. 15-16.

⁷⁶ Ekinci, **Şeriatın Kravatlı Başkanı**, s. 14.

⁷⁷ Ekinci, **İstanbul’un “İslambol” On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, s. 15.

⁷⁸ Ortaköy meydanındaki içkili lokantaları kapatma girişimleri, İBB’nin bu konuda yetkisi olmadığından ötürü sonuçsuz kalmıştır. Bkz., Yılmaz, **a. g. e.**, s. 89.

⁷⁹ Ekinci, **İstanbul’un “İslambol” On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, İstanbul, s. 20.

Yasak olarak kabul edilebilen bir tutum, yılbaşı kutlamalarının İslama uygun olmadığı ve laiklerin kutladığı gerekçesiyle karşı olduğunun belirtilmesidir. Bir diğer tutum ise, balenin toplumun ahlaki değerlerine ters düştüğü düşünülerek, belediye bünyesinde baleye yer verilmeyeceğinin açıklanmasıdır.⁸⁰ Erdoğan bale aynı zamanda, “...şu anda kültür emperyalizminin en önemli dallarından bir tanesi, insanı belden aşağısıyla meşgul etmektedir.”⁸¹

Belediye tarafından tatil yapma amaçlı olarak inşa edilen yazlık tesisler yıktırılmış, turistik amaçlı da kullanılabilen Florya Turist Kampı, denizin kirliliği gerekçesiyle kapatılmıştır. Burada kadınlara bir yüzme havuzu yapılacağı belirtilerek sadece kadınlar tarafından kullanılan bir mekan yaratılmaya çalışılmış, fakat gerçekleştirilememiştir. Bir başka girişim ise belediye personeline sosyal tesis yapılma gerekçesiyle, Adalardaki tarihi Yörükali Plajı'nın kapatılması üzerinedir. Bu karar, Adalar belediyesinin başvurusu üzerine yargıdan geri dönmüştür.⁸²

Yazlık tesislerde konulan yasaklar, kamusal olan bu mekanlarda, kendi İslami inancına uygun olmayan bir görüntü ve yaşam biçiminin yok edilmesi üzerinedir. Dolayısıyla, belediyeye ait reklam panolarında, bu tür mekanları simgeleyen fotoğraflara yer verilmez.⁸³ Bu düşünceye paralel olarak da laikliği çağrıştıracak her türlü simge de yok edilmeye çalışılmıştır. Erdoğan'ın 11.07.1994 tarihinde yayınlanan “kültürel değerlerimizin simgesi durumunda olan yerleşik cadde, sokak, park ve meydan isimlerinin değiştirilmesi” üzerine 347 sayılı tebliğiyle kendi kültür anlayışını, topluma empoze etmeye çalışan bir anlayışı da beraberinde getirmiştir⁸⁴. Fatih ilçesinde Bizans'a ait anıtlardan olan Kıztaşı'nın bulunduğu ve adı İstanbul'un fethiyle yapılan bir mescidin adından isminden türeyen, Atatürk tarafından da Sarıgülzel olarak kabul edilen caddenin adı, Nakşibendi Şeyhi Mehmet Zahit Kotku olarak değiştirilmiştir. Fakat ANAP'lı Fatih belediyesi başkanının

⁸⁰ Yılmaz, a. g. e., s. 89.

⁸¹ Temmuz 1994 ATV haberlerinden aktaran Çakır, Çalmuk, a. g. e., s. 116.

⁸² Yılmaz, a. g. e., s. 91-92.

⁸³ A. e., s. 91.

⁸⁴ Ekinci, **Şeriatın Kravatlı Başkanı**, s. 193.

yargıya başvurması ve kamuoyunda çok tepki almasının da desteğiyle karar iptal edilir.⁸⁵

Bir başka isim değiştirme kararı ise, Uğur Mumcu Mahallesi'nin adının⁸⁶ değiştirilmesi üzerindedir. 1993 yılında Yakacık'ta bir toplu konut bölgesine verilen bu ad sebebiyle, belediye hizmetleri verilmeyen, yollar yapılmaz, otobüs hattı verilmeyen ve daha da önemlisi su bağlantısı sağlanamayarak insan sağlığını tehdit edilmiş olunur. Bunun üzerine, oluşturulan mahalle heyetinin İSKİ genel müdürüne talepleri karşısında mahallenin isminin değiştirilemezse su verileyeceğinin belirtilmiştir. Buna verilen tepkileri engellemek için, yasal abone bedeli dışında büyük miktarda bir maddi bedel talep edilmiştir. Bu olayların kamuoyuna yansımalarıyla birlikte, bu sorun vali tarafından çözülmüştür.⁸⁷

Seçim projelerinden olan genelevlerin yasaklanması üzerine yapılan çalışmaları ise medyatik düzeyde kalmıştır. Öncelikle, Erdoğan'ın hiçbir ayırım yapılmadan her yere gitmeliyiz anlayışı, genelevlere gidip propaganda çalışmalarının yapılmasıyla partisinde gelenekçi kanat tarafından sorgulanmıştır.⁸⁸ Seçim öncesinde, buradaki çalışanları kurtarmak adına yaptığı çalışmalar, gerçekleşmeyecek bir proje niteliğinde ve sadece bir imaj olarak kalmıştır. Radikal kararlar olarak tepkiyle gündemde kalmaya çalışmak da bir propaganda taktiği olarak kullanılmıştır. Bunun da ötesinde Erdoğan'ın, "kapatacağını söylediği Karaköy'deki genelevlerin yerine "Balkanların en büyük elektrik ve elektronik merkezini kurma" iddiasını dile getirirken, sanayi toplumu ilmiyalinden, postendüstriyalizmin nuruna geçiş aşamasında"⁸⁹ olduğu açıklaması yapılmıştır. Dolayısıyla, İstanbul'u serbest piyasa ekonomisinin kurallarıyla yönetilmesi bağlamında da ilahi bir anlayış ortaya koymuştur.

⁸⁵ Ayrıca bu karar mecliste, 1995 yılının 10 Kasım günü kabul edilmiştir. İkinci, **İstanbul'un "İslambol" On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, s. 19.

⁸⁶ Yerleşim yerlerinde adların değiştirilmesi girişimlerinin yanında, sokak ve kurum adları verilmesinde yasaklı bir isim ortaya atılmıştır. Türk halkının yüzde altmışının aptal olduğunu söylemesi gerekçe gösterilerek Aziz Nesin adı ve soyadı yasaklanmıştır. Ayrıca bu ismin yasaklı olması sebebiyle bir istisna olduğu da belirtilmiştir. Bkz., Yılmaz, **a. g. e.**, s. 82-83.

⁸⁷ Mehmet Bölük, **El Tayyip**, 2. bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2003, s. 100.

⁸⁸ Çakır, Çalmuk, **a. g. e.**, s. 66-67.

⁸⁹ Bora, **a. g. e.**, s. 73.

3.2.2. Kültür Varlıklarını Koruma Anlayışı Üzerine

Erdoğan'ın propaganda söylemlerinde verdiği mesajlardan birisi, kentin bugünkü tarihine saygılı bir şekilde davranılacağı üzerinedir.⁹⁰ Oysaki, ideolojik anlamda bunun karşılığı, uygulama esnasında görülecektir. Dolayısıyla ilk etapta bunun yansımaları kurumsal düzenlemelerde görülecektir.

Öncelikle, Kültür İşleri Daire Başkanlığı'nca organize edilen etkinlikler düzenlenmiştir. Bazı programlar elenir, bir yandan İslamcı etkinlikler ön plana çıkarılırken, diğer yandan Cumhuriyeti sorgulayan programlar gösterilir. Hatta bu etkinlikler bağlamında, Cumhuriyet gazetesinin ne kadar Atatürkçü olduğuna dair bir etkinlik bile yapılmıştır.⁹¹

Faaliyet raporlarında ise tarih anlayışı, Ayasofya resminin üzerinde, Türk-İslam eserlerinin 1923-1994 tarihleri arasında şer güçlere karşı direndiği üzerine bir yazının bulunmuş olmasıyla ortaya çıkmıştır. Kökleri MNP'ye dayanan bu partinin ilkelerinin temelinde, Osmanlıcılık anlayışı bulunmaktadır ve Cumhuriyet döneminin istisnası Menderes dönemi olarak ortaya konularak, 1950'lerin devamı olduklarının altı çizilmiştir.⁹² Buna göre, Ayasofya'dan başlamak üzere birçok tarihi yapıda yetki sahibi olmak adına kurumsal düzenleme talepleri, REFAHYOL hükümetinde 1996-1997 döneminde, belediye yasası adı altında gündeme getirilmiştir.⁹³

Bu yasa tasarısı, 3030 sayılı yasaya eklenecek bir maddeyle, Kültür Bakanlığı mülkiyetindeki ve kullanımındaki tarihi yapıların, İBB'nin mülkiyeti ve kullanımına geçmesini öngörmüştür. Fakat sonradan, 2863 sayılı Koruma Yasası'nda

⁹⁰ Ekinci, *Şeriatın Kravatlı Başkanı*, s. 17.

⁹¹ A. e., s. 18.

⁹² Ekinci, *İstanbul'un "İslambol" On Yılı: Mart 1994-Mart 2004*, s. 17.

⁹³ Ekinci, *Şeriatın Kravatlı Başkanı*, s. 67.

da, Koruma Kurullarını oluşturan yedi kişiden beşinin, İBB başkanı tarafından oluşturulması üzerine bir değişiklik sunulmuştur.⁹⁴

Bu yasa tasarısının hazırlanmasından önce, ilk hazırlıkları Dalan döneminde yapılan ve Sözen döneminde de onaylanan Tarihi Yarımada Koruma Planı göreve gelinir gelinmez iptal edilir. Buna karşı Koruma Kurulu tarafından yeni bir koruma planı yapılıncaya kadar geçiş dönemi yapılaşma kuralları belirlenir ve 1995 yılında Suriçi, sit alanı olarak ilan edilmiştir.⁹⁵ Bu kararlara rağmen yasa tasarısıyla İBB'nin sit alanlarını belirleme yetkisini üzerine alma girişimi nedeniyle, iptal davaları açılmıştır. Fakat yasa tasarısında, yukarıda da belirtildiği üzere, bu konuda bir yetki paylaşılması konusunda uzlaşmıştır. Ayrıca bu yasa taslağında, İBB'nin bünyesi altında, siyasal örgütlenmeyi sağlayacak mahalle komiteleri olarak adlandırılan, ayrı bir tüzel kişilik kurulması öngörülmüştür. Esasen amaç, partinin mahalle örgütlerinin bir kamu kurumu haline getirilerek, merkezden aktarılan gelirden de faydalanılması olarak öne sürülmüştür.⁹⁶ Dolayısıyla, kamu yararı anlayışı, yerini parti yararına bırakmıştır. Buradaki himayeci ilişkiler, Sözen dönemindeki himayeci ilişkilerle kapsam ve içerik bakımından karşılaştırılamayacak boyuttadır.

İstanbul, gerek peygamberlerce müjdelenmiş oluşuyla ve gerekse Batılılaşma süreciyle yıpranmaya başlamış ve şer güçlerin eline geçmiş bir İslam kenti olarak kutsal kabul edilmiştir. Dolayısıyla İstanbul İslami açıdan, Osmanlıcılığın ve aynı zamanda adaletin, çoğulculuğun simgesi olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda belediyeçilik uygulamalarında, İstanbul'un fethinden sonra yapılanlar örnek gösterilmiştir. Ayosofya'nın o tarihte de camiye dönüştürülmesi, bu dönemde de varolan bir düşüncenin dayanak noktasını oluşturmuştur. Hedeflenen gerçekleşeceği takdirde İstanbul, İslamın doğuya açılan kapısı ve merkezi olacaktır. böylelikle İslam hegomanik bir güç haline gelecektir.⁹⁷ Bununla bağlantılı olarak da Erdoğan hac dönüşü, "Mekke ve İstanbul'un kardeş kent olması geleceğe yönelik en ciddi manevi adımdır"⁹⁸ diyerek, bu projeyi tamamlamıştır.

⁹⁴ A. e., s. 67-69.

⁹⁵ A. e., s. 173.

⁹⁶ A. e., s. 20-21.

⁹⁷ Bora, a. g. e., s. 60-64.

⁹⁸ Meydan gazetesinden aktaran Çakır, Çalmuk, a. g. e., s. 119.

Osmanlı'da gerçekleşen ve örnek alınan bir diğer proje ise, İstanbul'un göç sorununun çözümü için vize uygulamasının yapılacağı söylenmesidir. Kamuoyunda çok tartışılan bu konu, daha sonra farklı bir şekilde ifade edilmiştir. Buna getirilen açıklama ise, vize uygulamasının uluslararası pasaportla yapılan seyahatlerdeki vize olmadığı, oturma izni ve aynı zamanda taşınma izni belgesi niteliği taşıdığıdır. Dolayısıyla göç, hem kontrol altına alınacak, hem de göçün sebeplerini tespit edip, bu sebepleri ortadan kaldırıcı tedbirler alınmış olunacaktır. Bunun pratikteki uygulamasında, geriye göç etmek isteyenlere eşyaların taşınması ve bunun bedelinin ödenmesi konusunda yetkili birimin belediye zabıtasının olması dışında belediye bünyesinde başka somut bir dayanak gösterilmemiştir. Bu sürece katkısı olacak öncelikli birim ise, muhtarlık olmuştur. Burada göç edecek ailelerin nereye ne amaçla gideceği ve gittikleri yerde nasıl bir durumla karşılaşacağı konusunda bir nakil belgesi hazırlanmıştır. Bu bağlamda dört yüze yakın ailenin geldikleri yerlere gönderildiği söylenmiştir.⁹⁹ Projenin detaylandırılmaması ve İstanbul'a göçün nedenlerinin sosyal araştırmalar sonucunda da ortaya atıldığı bir durumda ulusal politikaların devre dışı bırakılması, ütöpik bir proje olarak yorumlanmalıdır. Bundan önceki dönemde ise, göç anlayışı bunun tam tersi olarak, ulusal müdahalelere bırakılmıştır.

Koruma anlayışının Osmanlılık bağlamında ele alındığı¹⁰⁰ bu dönemde, Bizans'tan kalan surların onarılmasıyla ilgili olarak yaklaşımlar, tarihi yapıları korumada önceliğin ne olacağını da ortaya koymuştur. Surlarla ilgili öne sürülen yaklaşımlar tartışmalıdır. Önce, “onlar benim ibadethanelerime ne kadar saygı gösterilirse ben de onların surlarına o kadar saygı gösteririm”¹⁰¹ sözüyle birlikte, surların Bizans'ın simgesi olduğundan ötürü yıkılarak temizlenmesi gerektiği ortaya konmuştur. İslamcı entelektüeller bunu, vandalist bir anlayış sergilenmesi dolayısıyla eleştirmektedirler. UNESCO'nun dünya mirası listesinde bulunması ve İstanbul'u bir

⁹⁹ Recep Tayip Erdoğan, **Bu Şarkı Burada Bitmez**, Haz., İbrahim Ethem Deveci, İstanbul, Nesil Yayınları, 2001, s. 196-20.

¹⁰⁰ Fatih Döneminde surlar, tarihe geçen bir duyarlılıkla korunma altına alınmıştır. Bkz. Ekinci, **Şeriatın Kravatlı Başkanı**, s. 171. Bu anlayışa bağlı olarak surların o dönemde kentin koruma ve savunmasını yaptığı konusunda önemi de vurgulanmalıdır.

¹⁰¹ Milliyet 27.12.1994 tarihli haberden aktaran Bora, **a. g. e.**, s. 65.

dünya kenti olarak ilan edilmesinin bir gerekçesi olması nedeniyle, Erdoğan bu konudaki fikirlerini “bu surlar tarihi bir vakaya işaret ediyor ve korumakla yükümlüyüz. Ama önce İslam eserlerini imar edip meydana çıkarmamız lazım. Bundan sonra surları onarmamız mümkün”¹⁰² diyerek yumuşatmıştır. Buna rağmen, yıkım gerekçesi “surların büyük bölümü mezbelelik. Orada her türlü kanun dışı iş yapılıyor. At, eşek mezbahasına bile dönüşmüş durumda. Bu mezbeleliği yıkıp yerine yeşil alan yapılırsa fena mı olur?”¹⁰³ denilerek açıklanmıştır. Bu açıklama Tarlabası Operasyonundaki temizleme anlayışıyla özdeşleşmektedir.

Tarlabası yıkımlarını ve tarihi yarımadaadaki diğer yıkımları çağrıştıran Dalan dönemindeki uygulamalara benzeyen uygulamalar yapılmıştır. Gedikpaşa’daki Osmanlı dönemine ait yapı kalıntıları yıkılarak yerine kat otoparkı¹⁰⁴ yapılmıştır. Bu alan için Arkeoloji Müzesi tarafından toprak altı kültürel mirasla dolu raporlar verilmesi ve birlikte inşanın durdurulma kararı alınmasına rağmen, çalışmalara devam edilmiştir.¹⁰⁵

Belediyeye ait köşklerin kullanımına ilişkin koruma yasasına uygun olmayan yeni kullanımlar getirilmiş ve Erdoğan’ın kendi dönemini “İstanbul’un Osmanlı kimliğinin restorasyonu” olarak adlandırdığı bir anlayış ortaya konmuştur. Sözen döneminin son zamanlarında Turing’e bağlı köşklerin işletmesi üzerine sözleşmenin yenilenmemesi nedeniyle ve ardından da restorasyon gerekçesiyle belediyenin kullanma yetkisine girmiştir.¹⁰⁶ 1. derece eski eser statüsünde olan bu köşklere ve Çamlıca Tepesinde yer alan¹⁰⁷, koruma kurulu onayı bulunmayan ve tarihi kimliği, mimarisine uygun olmayan uygulamalar yapılmıştır. Bazılarına ise, mescit ve umumi hela ek yapılarıyla müdahale edilmiştir. Bu onaysız projelerin gerçekleştirilmesi nedeniyle Erdoğan’la ilgili soruşturma açılmasına rağmen, böyle bir durumda ihalelerin nasıl yapılabildiği konusunda bir araştırma yapılmamıştır.¹⁰⁸

¹⁰² Hürriyet 08.01.1995 tarihli haberden aktaran **a. e.**, s. 65.

¹⁰³ İkinci, **Şeriatın Kravathı Başkanı**, s. 57.

¹⁰⁴ Bu dönemin ulaşımına ilgili olarak en belirgin özelliği, kavşak düzenlemeleri ve katlı kavşak yoğunluğudur. Buna bağlı olarak da otopark ve kat otopark yapımına öncelik verilmiştir. Bkz., Erdoğan, **a. g. e.**, s. 81-83.

¹⁰⁵ İkinci, **İstanbul’un “İslambol” On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, s. 29-30.

¹⁰⁶ Bölük, **a. g. e.**, s. 101.

¹⁰⁷ Bu köşkler, Hidiv Kasrı, Malta Köşkü, Pembe, Sarı ve Beyaz Köşklendir.

¹⁰⁸ İkinci, **İstanbul’un “İslambol” On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, s. 27.

Fakat bu projelerin, plansız olarak bir tarikat şeyhine yaptırıldığı ortaya çıktıktan sonra açılan soruşturmayla yargıya intikal edilmiştir.¹⁰⁹

Tarihi yapılarla ilgili buna benzer bir tartışma da, 1972 yılında eski eser olarak tescil edilen Rami Kışlası'dır. İlk olarak 1985 yılında, Haliç yıkımları sırasında kaldırılan kuru gıda toptancıları, yeni bir yer gösterilene kadar geçici bir süre kalacakları yer olarak kullanılmıştır. Bayrampaşa'da yeni sitelerin tamamlanmasına rağmen, burada kalmaya devam edilmiştir. Dolayısıyla, işyerleriyle ilgili olarak mekansal kararlar, Koruma Kurulu'nun izni olmadan Eyüp Belediyesi tarafından işgaliye bedeli alınarak, plan tadilatlarıyla gerçekleştirilmiştir. Erdoğan döneminde hızlanan bu tahribat sonucunda, Bakanlığın bu yasadışı uygulamaları yürütmeyi durdurma kararı almasına rağmen, pratikte bir değişim görülmemiştir.¹¹⁰

Erdoğan döneminin, belediye yönetiminin önceliklerinden olan tarihe saygı anlayışının bir başka örneği de eski Galata köprüsüyle ilgili olarak bir düzenlemenin yapılmasıdır. Sözen döneminde yapılan projeye göre köprü, eski kullanımına uygun kültürel amaçlı olarak kullanılması öngörülürken; bu dönemde Haliç işlevsiz olarak kendi haline bırakılmıştır.¹¹¹ Buradaki anlayış da, içkiyle ilişkili her şeye karşı olduğunun bir ifadesidir.

3.2.3. Tabiat Varlıklarını Koruma Anlayışı ve Yapılaşma

Bu dönemde, Sözen döneminde dört yılda, çeşitli meslek gruplarının ve akademisyenlerin katılımıyla hazırlanan ve yerel seçimlerden bir ay önce kabul edilen nazım planı iptal edilerek dokuz ayda yeni bir plan hazırlanmıştır. Planla ilgili bir çok açıdan tartışmalar yapılmıştır. Örneğin bu kadar kısa bir sürede hazırlanması ve Sözen döneminde hazırlanan planla büyük oranda ortaklık taşıdığı gerekçesiyle kopya olduğu söylenirken, önceki planın neden iptal edildiğinin anlamsızlığı da

¹⁰⁹ Ayrıca bu tarikat şeyhi, Cinci Ali lakaplı Ali Kalkancı'dır. Bkz., Bölük, a. g. e., s. 101.

¹¹⁰ Ekinci, *Şeriatın Kravathı Başkanı*, s. 168-170.

¹¹¹ Ekinci, *İstanbul'un "İslambol" On Yılı: Mart 1994-Mart 2004*, s. 20-21.

ortaya konulmuştur.¹¹² Dolayısıyla, bu iki planın İstanbul'un gelişimiyle ilgili nasıl bir yapılaşmaya olanak verdiği üzerine bir karşılaştırması yapılmalıdır.

Ortak noktalar; Tarihi yarımada ve Beyoğlu'nun korunması, Kurtköy'e havaalanı, Ümraniye'ye otogar yapılması, Harem'deki limanın Silivri'ye taşınması ve Tuzla yakınlarında fuar alanının oluşturulmasıdır. Kısmen de olsa benzer noktalar; Sözen'in iş merkezlerinin taşınması için önerdiği Ferhatpaşa bu planda önerilmemiş, Kadıköy-Sarayburnu arasında yapılması öngörülen tüp geçit, bu planda yer gösterilmeden kabul edilmiştir. Farklılıklardan biri, önceki planın 2010 yılı için projeksiyon nüfusu on sekiz milyon olarak tahmin edilirken, bu planın ise on iki milyon olarak hedeflemesidir. İkincisinde ise, temelde bir anlayış farklılığı ortaya konulmuştur. Bununla, önceki planda su havzaları ve orman alanların korunması kararı alınmışken, bu planda kuzey ormanlarının korunması hedeflenmiş, ama su havzalarına da yapılaşma hakkı sağlanmıştır.¹¹³

Planın askıya alındığı süre zarfında başta Mimarlar Odası olmak üzere, çeşitli meslek odası, dernekler ve bazı yurttaşlar tarafından planla ilgili itirazlarda bulunulmuştur. En büyük tepki ise, su havzalarının yapılaşmaya açılması kararı üzerine olmuştur. Planın ek yapılaşma getirmesiyle, hedeflediği nüfus projeksiyonunu da aşmış olacağı; sanayi ve konut alanlarının yetki dışı alanlara yönlendirilmesi öngörüldüğü için tutarsız olarak da nitelendirilmiştir.¹¹⁴ Ayrıca buna paralel olarak İSKİ Yönetmeliği'nde de değişiklikler yapılmıştır.

Erdoğan'ın seçim propagandasında, su havzalarında ilk bin metrelik kısmın yeşil alan haline getirip yapılaşmaya izin verilmemesinin belirtilmesine rağmen, REFAHYOL hükümetiyle birlikte üç yüz ve bin metreler arasında su havzalarının korunacağı gerekçesiyle yapılaşmaya açılmıştır. Yönetmeliğin getirdiği yapılaşma olanağıyla, beş milyonluk bir ek nüfus yaratılmasıyla, su havzalarının kirlenme tehdidinin artmasının ötesinde, bununla ilk defa yerel yönetim yetki alanı içinde de imar affi da getirilmiş bulunmaktadır. Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne de aykırı

¹¹² Remzi Gökdağ, "2010 planı kopya mı?", *Yeni Yüzyıl*, 18.10.1995, s. 3.

¹¹³ *A. e.*, s. 3.

¹¹⁴ İkinci, *Şeriatın Kravathı Başkanı*, s. 168-170.

bir yapılaşma getirmesine rağmen, imar hakları yükseltilmesi ve geçici ek maddelerle de mevcut kaçak yapıların yıkılmasına olanak veren yönetmeliğin geçici maddesi olan 3. maddesi değiştirilmiştir. Buna bağlı olarak da imar planlarının hazırlanması yetkisi ilgili belediyelere verilirken, mevcut ıslah imar planları da yürürlükten kaldırılmamıştır.¹¹⁵

Bir yandan su havzaları yapılaşmaya açılırken, diğer yandan yeni içme suyu kaynaklarının yaratılmasıyla ilgili projeler başlatılmıştır. Istranca Dereleri Projesiyle, barajların ıslahıyla, üç kademedan oluşan projenin birinci kademesiyle üç baraj kullanıma geçmiştir. Su havzalarının ise kullanıma açılarak korunması hedeflenmiş olmaktadır. Ayrıca atık su projeleriyle de bazı kolektörler kullanıma açılmış, yapılaşmaya açılan havzaların korunması için de Ömerli Havzasını Kurtarma Projesi olarak adlandırılan atık su kolektörleri inşaatına başlanmıştır.¹¹⁶ Görüldüğü gibi, imara açılarak yaratılan olumsuzluklar, böyle koruma önlemleriyle aşılmaya çalışılmıştır.

İSKİ yönetmeliğiyle beraber Doğal Sit alanlarındaki ve Boğaziçi'ndeki yapılaşma, bağış olarak adlandırılan ücretler¹¹⁷ sebebiyle tetiklenmiştir. Beykoz, Sultanbeyli, Arnavutköy ve Çamlıca'da, yoğun olarak dev tarikat külliyesi inşa edilmiştir.¹¹⁸ Bununla ilgili olarak önemli bir gelişme yaşanmıştır. Beykoz ilçesine bağlı Elmalı Barajı Havzasında bulunan Çavuşbaşı Orman alanında da buna benzer bir yapılaşma görülmüştür ve yirmi bin nüfusuyla,¹¹⁹ tepkilere ve açılan davalara rağmen belediye ilan edilmiştir.¹²⁰

¹¹⁵ A. e., s. 105-115.

¹¹⁶ Erdoğan, a. g. e., s. 86-89.

¹¹⁷ Yönetmeliğe uygun olmayan yapılaşmalar için ceza kesilirken, bunun bir miktarı da bağış hesabı olarak kullanıldığı söylenmektedir. Fakat makbuzlardan elde edilen gelir doğrudan İBB'ye gitmektedir. Bkz., Ekinci, **Şeriatın Kravatlı Başkanı**, s. 152, 168-170. Bu bağışların İBB'ye gelmesinin kurumsal olarak açıklaması ise, İBB'ye bağlı olarak vakıfların kurulmasıdır. Bu dönemde de altı adet daha kurulan vakıflar, alınan ihaleler, aynı zamanda RP'nin örgütlenmesinin tabana yayılması açısından bir araç niteliği de görmektedir. Bkz., Bölük, a. g. e., s. 170-175.

¹¹⁸ Ekinci, **İstanbul'un "İslambol" On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, s. 21.

¹¹⁹ Bu tepkiler, RP'li Sultanbeyli belediye başkanından da gelmiştir. Bkz., Ekinci, **Şeriatın Kravatlı Başkanı**, s. 168-170.

¹²⁰ Ekinci, **İstanbul'un "İslambol" On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, s. 21.

Bu dönemde orman alanlarıyla ilgili yapılaşma, Koç Üniversitesiyle gündeme gelmiştir. Sarıyer Belediye meclisinin onayladığı planlar, İBB meclisinde imar planına aykırı bulunarak iptal ettirilmiştir. Dolayısıyla, Sarıyer belediyesinden alınan “bahçe duvarı” ruhsatıyla ve Bayındırlık Bakanlığı’na yapılan imar planı değişikliğine dayanarak inşasına imar ve koruma yasalarına aykırı başlanmıştır.¹²¹ Fakat, Anayasa Mahkemesi’nin orman alanlarındaki gecekondulaşmayı önleyeceği ve orman özelliğinin devam edeceği için de kamu yararı olduğu savunusuyla iptali reddedilmiştir.¹²²

Konut alanlarındaki yapılaşmayla ilgili olarak ise, Beylikdüzü’nde Jetkonut projesiyle yaşanmıştır. GAP’tan sonra Türkiye’nin en büyük projesi olarak adlandırılan Jetkent sitelerinin jeolojik sakıncalı alanda, iki katlı ve bahçeli ev düzeninde olan yapılaşma hakkı olmasına rağmen, gökdelen konutlar yapılmıştır. Bu, 1994 yılında iptal edilen imar planının ardından Gürpınar Belediyesi tarafından yapılan değişiklikle mümkün olabilmıştır.¹²³

Bu dönemdeki iş alanlarıyla ilgili çalışmalar, Dalan dönemindeki projelerin devamı niteliğindedir. Öncelikle, Be-Sam projesinin bir parçası olan Piyalepaşa Bulvarı ve Şişli bağlantısında gökdelen ve iş merkezleri yapılaşmasını olanak veren bir proje ortaya konulmuştur. Şişli’deki İETT garajında gerçekleştirilmesi öngörülen projenin Sözen tarafından durdurulmasına rağmen, bu dönemde yapılaşma ilkelerine aykırı olarak yüksek yoğunluklu bir kültür ve ticaret merkezi olarak inşasına, kat karşılığı inşaat sözleşmesiyle de belediyeye pay verilmesi karşılığında başlanmıştır. Dolayısıyla yeşil alan olması gereken yer, böyle bir kullanıma olanak verilmesiyle engellenmiş olunur. Buna benzer bir uygulama da, yeşil alan olarak görülen Altunizade Koruluğu’da İSKİ tesislerinin yapılması kararıyla görülmüştür.¹²⁴

¹²¹ Ekinci, **Şeriatın Kravatlı Başkanı**, s. 147-150.

¹²² Ali İhsan Saner, “Vakıf Üniversiteleri: Yağma mı? Yağmaya Karşı Önlem mi?”, **Devletin Rantı Deniz...**, İletişim Yayınları, 2000, s. 55.

¹²³ Ekinci, **İstanbul’un “İslambol” On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, s. 126-127.

¹²⁴ **A. e.**, s. 31-32.

Erdoğan'ın seçim propagandasındaki “İstanbul'un minareleri, gökdelenlerin gölgesinde eğilmeyecek”¹²⁵ söylemlerine karşın, sermaye güçlerinin tercihlerine öncelik tanıyan uygulamalarından bir diğeri de, Levent'teki yapılaşmalarla ilgilidir. İSKİ ÇED Kurulu tarafından, İmar planına aykırı olarak bir yapılaşmanın olmasının da ötesinde ahlaki açıdan eleştirilen Metro-City'nin inşasına, izin verilmiştir. Diğer taraftan, Park Otel'in inşasına tekrar başlanmış ve Gökkafe ise yükselmeye devam etmiştir.¹²⁶

3.3. Belediyeye Bağlı Kuruluşlar

Erdoğan, 1994 yılında çıkarılan özelleştirme yasasına istinaden, yerel seçimlerden sonra Belediye İktisadi Teşekkülleri'nin (BİT) hayati yönden önem taşımayanların özelleştirilebileceğinin söylenmesine rağmen¹²⁷, hiç biri özelleştirilmemiş, hatta beş adet yeni BİT kurulmuştur. Burada vurgulanması gereken nokta, söylemlerin gerçekleşmemesi değil, özelleştirmeciliğe nasıl yaklaşıldığıdır.

Bu dönemde BİT'lerin uygulamalarının kamuoyunda yolsuzluk ve usulsüzlük olarak değerlendirilmesi, “biz TTK'ye göre kurulmuş ticaret şirketiyiz, işi dilediğimiz şartlarla, dilediğimiz kişi ve ya kuruluşlara veririz”¹²⁸ savunusuyla örtülmüştür. BİT'lerin işlevselliği, önceki dönemlere nazaran artmıştır. Çünkü projelerin gerçekleştirilmesi ihale yoluyla yerli ve yabancı şirketlere değil, BİT'lere verilmiştir. Belediye bünyesinde olduğu gibi buradaki kadro da yandaşlarından oluşmakta ve alınan her ihalenin karşılığı ek gelire karşılık gelmektedir. Dolayısıyla merkezi hükümet tarafından belediyelerin araç ve personel alımına getirilen kısıtlamalar, BİT'lerle aşılmıştır.

¹²⁵ Ekinci, **Şeriatın Kravatlı Başkanı**, s. 27.

¹²⁶ **A. e.**, s. 27-28.

¹²⁷ Bölük, **a. g. e.**, s. 127-128.

¹²⁸ **A. e.**, s. 130.

Bu dönemde BİT'ler dışında yandaş şirketlere de ihaleler verilmiştir. Bunlardan en çok ihale verilen şirket ise, Albayraklar Turizm Seyahat İnşaat AŞ.'dir. Metro ihalesinde yaşananlar, bu şirketle olan ilişkiler bağlamında önemlidir. Sözen döneminde başlanan metronun ihalesi yapılmış, fakat ihale zarflarının açılması bu döneme kalmıştır. En uygun teklifin değeri yüksek olduğu gerekçesiyle pazarlık yapılmadan iptal edilmiştir. Ardından yapılan yeni ihaleyle, ucuza yapılması düşünülerek iş parçalara bölünmüş ve dört şirkete verilmiştir. Fakat Alman firmasıyla sözleşme imzalanmamış ve yedi ay sonra ihale iptal edilmiştir. Yapılan son ihale ise, bu kez vagonların uzun sürede temin edileceği gerekçesiyle ikiye bölünmüş ve en uygun fiyatı söyleyen Yapı Merkezi ihale dışı bırakılmıştır. Böylelikle ihale tekrar yapılmış ve bu kez fiyatları aşağıya çeken içinde Albayraklar da olduğu yandaş şirketlerden oluşan konsorsiyum, metronun ihalesini almıştır. Ayrıca çöp ihalelerinin de bir çoğu da Albayraklar'a verilmiştir.¹²⁹

Bir başka etkin şirket Kalyon İnşaat'tır. Plastik boru üretimi, hava taşımacılığı ve gıda sektöründe faaliyet gösteren bu şirketle ilgili olarak İGDAŞ'la sorun yaşanmıştır. Doğalgaz şebeke hatları konusunda deneyimi olmayan bu şirket, içme suyu isale hatları, konut inşaatları ve doğalgaz şebeke inşaatlarında görev almıştır. Fakat doğalgaz şebeke inşaatları konusunda deneyimi olmamasıyla işler, dört katı bir zamanda bitirilmiştir. Gecikme bedeli alınmadığı için, doğal gaz faturalarıyla halka ödetilmiştir. Bununla beraber, doğalgazda tekel konumunda olan İGDAŞ ise, ücret belirlemede konusunda da yolsuzluk söylemlerine karışmıştır.¹³⁰

Yerel hizmetlerin BİT'ler tarafından görülmesinin toplumsal sonuçları ağır olmuştur. AD söylemleri ve yoksuldan yana söylemleriyle başkanlığı kazanmasına rağmen, yaklaşık dört buçuk yılda yaptığı zamlar dikkate alınarak İstanbul'un en zancı belediye başkanı ilan edilmiştir. Su fiyatları yüzde 1500, iETT biletleri yüzde 1900, deniz otobüsleri yüzde 2900 artmış ve en yüksek artış ise yüzde 3300 olarak doğalgazda görülmüştür. Bunun yanında işçi ücretleri ise, sadece yüzde 350

¹²⁹ A. e., s. 141-145.

¹³⁰ A. e., s. 132, 154-155.

artırılmıştır.¹³¹ Görüldüğü üzere, bu dönemde kamu kaynakları Erdoğan ve yandaşları tarafından kullanılmış ve kamu hizmeti yerini toplumsal sömürüye bırakmıştır.

Bu dönemde yapılan zamlara verilebilecek toplumsal tepki, dayanışmacı ilişkilerle de emilmeye çalışılmıştır. Seçim propaganda çalışmalarındaki örgütlenme biçimi, bu dönemde kurumsallaşarak devam etmiştir. Bu kurumsallaşma, hem belediye bünyesindeki Beyaz Masa ile, hem de belediyeye bağlı vakıflar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bunun ilk örneği, ilçe belediyelerinde kurulan Ramazan çadırlarıyla görülmüştür. Ardından sağlık, eğitim, beslenme gibi çeşitli alanlarla yardımın kapsamı genişlemiştir. Kırsal yaşantıdaki ve kentlerdeki gecekondu dayanışmasını andıran bu dayanışmacı anlayışla, toplumsal sorunların geçici olarak çözülmesine karşın, hayatta kalabilmenin ve toplumsallaşmanın önü açılmış olmaktadır. Ayrıca bu faaliyetlerin belediye bünyesinde sürmesiyle, diğer partilerin ve sivil toplum örgütlerinin gündemini de, yoksullukla mücadele ve sosyal politikalar oluşturmuştur.¹³²

Bu anlamda Sosyal belediyecilik olarak adlandırılan bu dönemin yönetim anlayışı, bir bakıma da kamudan elde edilen haksız kazanımlarının bir bölümünün, oy güvencesi adına tekrar kamuya aktarılmasıdır.

¹³¹ A. e., s. 132, 154-155.

¹³² Erder, İncioğlu, a. g. e., s. 548-549.

SONUÇ

1984-1997 yılları arasında, İBB yönetim uygulamalarını üç farklı ideolojik anlayış ve buna bağlı olarak üç farklı dönem içinde, yönetim uygulamaları arasındaki ilişkiler açısından ele alınan bu çalışma, 1980'li yıllarda şekillenen ekonomik ve siyasal yapının, kent yönetimi anlayışının ana belirleyicisi olduğu üzerinedir. Buna bağlı olarak bu çalışma, kent yönetimi modelinin değerlendirilmesi açısından da bir veri teşkil edecektir.

İBB yönetimi ilk uygulaması Dalan'a birlikte başlamıştır. Bu dönemde, yerel iktidarın, merkezi yönetim iktidarıyla çakışmasının avantajları ortaya çıkmıştır. Uygulamalarında merkezi idarenin desteğini alan Dalan, geniş yetki alanında, İstanbul'la ilgili uzun vadeli kararlar alınmıştır. ANAP'ın ara rejim dönemiyle birlikte taban örgütlenmesine dayanmayarak kurulması, yerel yönetim uygulamalarına da yansımıştır. Büyükşehir belediye meclisinde, ezici bir çoğunluğa sahip olmasına rağmen, meclis onayı olmadan bir çok projeyi uygulamıştır. Bu konuda aldığı tek destek Başbakan Turgut Özal'dan gelmiştir. Esasında bununla ilgili olarak en doğru tanımlama, Menderes dönemi ele alındığında belirtildiği gibi, Başbakan Özal'ın uygulamalarda fiili olarak etkinliğidir.

Bu dönemin bir özelliği, uygulamalar yapılırken, yeni yasal düzenlemelerin de yapılmasıdır. Dolayısıyla bu durum, yönetimin yasalara bağlı kalınmadan, projesiz olarak uygulamalarda bulunmasına yol açmıştır. Çünkü, yasaların çıkışı, yerel yönetim uygulamalarına göre; Dalan'ın yetkilerini arttırmak ve uygulamalarını yasallaştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Buna örnek, İmar Yasasıyla, Boğaziçi'nde yapılaşmaya olanak verilmesi ve buna bağlı olarak ardı sıra, İmar Afklarının çıkarılmasıdır.

Bu dönemde, Turizmi Teşvik Yasasıyla birlikte, turizm alanları oluşturmaya öncelik tanınmış ve İstanbul'un bir çok yerinde kültür ve tabiat varlıklarına saygılı

olunmadan yapılaşma başlamıştır. Bu dönemin temel anlayışını, bu yasa oluşturmuştur. Bunun anlamı ise, kent mekanının büyük sermayenin öncülüğünde kullanımına izin verilmesidir. Dolayısıyla, kamusal alanlarda yaratılan kent rantları, toplumun belirli bir kesimin yararı adına kullandırılmıştır. Buna göre, iki açıdan hukuk dışı bir durum ortaya çıkmaktadır; hem kamusal alanlar yasalara uygun olarak kullanılmamış, hem de üzerinden adil olmayan kazançlar sağlanmıştır. Turizm Teşvik Yasasının diğer özel amaçlı yasalarla çelişmesine karşın, dönemin merkezi yönetim anlayışı, Anayasa Mahkemesi'nin bazı durumlarda iptal kararları vermesine rağmen, yerel yönetim uygulamalarında varlık bulmuştur. Bu durumda, 3030 sayılı yasanın merkez-yerel ilişkisi dikkate alındığında, Büyükşehir belediye başkanının gücü de belirginleşmiş bulunmaktadır.

İkinci dönem uygulamaları, teoride Sosyal Demokrat bir anlayışın uygulamaları olduğu ileri sürülmesine rağmen, gerçekte hele hele 1970'lerin ideolojik deneyimleri ve söylemleri dikkate alındığında, böyle olduğunu savunmak güç olacaktır. Dalan'ın yaptıklarına bir karşı duruşla başlayan bu dönem; Dalan dönemiyle özdeş hale gelmiştir. Bu dönemde, hukuk dışı yapılaşmış alanları hukuka uygun hale getirme ve turizm alanlarını iptal ettirme gibi dava açma yolları dışında, kent hukuku açısından olumlu örnekler vermek mümkün olamamaktadır. SHP'nin parti örgütlenmesi dikkate alındığında, örgüt içi denetim ve bütünlük zayıftır. Fakat, partililer arası patronaj ilişkiler kuvvetlidir, bu dönemin uygulamalarında bu yansıma görülmektedir.

Bu dönemin anlayışı, her ne kadar demokratik, birlikçi ve üretici olarak ortaya atılsa da, aynı söylemleri dile getiren fakat liberal bir anlayışa sahip ANAP döneminin, uygulamalar açısından çok da farklı bir tablo ortaya koymamıştır. Bu dönemde de, sermayeye öncelik veren yapılaşmalara izin verilmiştir. İlçe belediye başkanları ve Büyükşehir belediye başkanı arasındaki ilişkiler bir önceki döneme oldukça çatışmalıdır. Büyükşehir meclisinin ilçe belediye meclislerinin beşte biri ve belediye başkanlarından oluştuğu dikkate alınır, Sözen'in Büyükşehir belediye başkanı olarak sahip olduğu konum, Dalan dönemine göre oldukça farklıdır. Bu dönemde ilçe belediye başkanları Dalan'ın anlayışına paralel bir tutum içinde

olmuşlardır. İmar planında görülen yeşil alanlar, imara açılmış ve rant getirici amaçlar adına kullanımına izin verilmiştir. Büyükşehir Belediye Başkanı Sözen bu durumda, bu durumda olan ilçe belediyelerine kaynak aktarımını kesmiş ve hatta hizmet vermemiştir. Burada da görüldüğü gibi, Büyükşehir belediye başkanının, ilçe belediye başkanına göre aradaki ilişkiye ve anlayışa bağlı olarak değişen gücü ortaya çıkmaktadır. Yine bu dönem belediye emeğinin değerlendirilmesi açısından dikkati çeken farklı uygulamalara sahne olmuştur. Belediye işçilerinin gelirleri toplumda gelir eşitsizliğini arttırıcı boyutta karşılanmıştır. Hatta Belediye ve ona bağlı olan kuruluşlarda, ihtiyacın fazlasında –bir çoğunun da dublör olarak kullanıldığı- işçi çalıştırılmıştır.

Yolsuzluk söylemleriyle eleştirilen Dalan dönemi karşısında bu dönemde, parti ve kökene bağlı patronaj ilişkilere dayalı olarak, kamu kaynaklarından haksız kazanç sağlanmış. İSKİ yolsuzluğu ise, denetimsizliğin ve patronaj ilişkilerinin somut bir örneği olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde hukuk dışı alanlar olan gecekondu ve enformel ekonomiye prim verilmiştir.

Bu dönemde, yeşilin korunmasına öncelik veren bir anlayış öne sürülmüş olunması ve ağaçlandırma çalışmalarının yapılmasına rağmen, uygulamalara bakıldığında, bu anlayışı ortadan kaldıracak veriler mevcuttur. Ulaşım yolu açmak için yüzlerce ağaç, polen saçıyor gerekçesiyle de, binlerce kavak ağacı kesilmiştir. Buna karşın Çırağan Sarayı girişinde, taşıtların geçmesini engelliyor diye bir ağacın kesilmesine verilen tepki, oraya tekrar ağaç dikmekle ortaya konulmuştur. Burada görüldüğü üzere, biçimsel bir yaklaşım söz konusudur. Dolayısıyla, oraya yeniden bir ağaç dikmek yerine, başka alanlarda yeşili arttırmaları daha akılcı olmuş olurdu. Böylelikle Çırağan Sarayı'nın girişindeki ağaç, kendi adı ve anlayışı bağlamında, simgesel hale getirilmiştir. Buna karşı, Dalan'ın Haliç çevresinde, Vatan Caddesi ve Emirgan'da diktirdiği lalelerin mevsimsel koşullara uymadığı ve maliyetinin yüksek olduğu gerekçesiyle kaldırılmıştır.

RP'nin yönetim dönemine bakıldığında, Adil Düzen söyleminin bir yansımasını uygulamalarda görmek mümkün olmamıştır. Bu dönemin genel özelliği,

gerek propaganda söylemlerinde, gerekse uygulamalarında, beledi yönetime, merkezi idare anlayışıyla bakılmasıdır. İdeolojik anlayışa uygun fakat yetki sınırlarını aşan, Taksim'e çok fonksiyonlu cami yapılması, genelevlerin kapatılması ve İstanbul'a göçün önlenmesi amacıyla vizeli geçiş gibi projeler ortaya konulmuştur. Genel yerel hizmetlerde de görülen bu İslami muhafazakar anlayış, önceki yönetim dönemlerinde görüldüğü gibi aynı anlayıştan uygulamalarla sonuçlanmıştır. Bir önceki dönemle ortak özelliği, ideolojik yapılarıyla ilişkili olarak, biçimsel bir yaklaşımın ortaya çıkmasıdır. Örneğin, Adil Düzen anlayışıyla kastedilen, sadece sosyal dayanışmanın (yardımlaşma) sağlanmasıdır. İSKİ yasasında yapılan değişikliklerle, su havzaları imara açılmış, patronaj ilişkilere dayalı bir anlayış, uygulamalarında görülmüştür. Buna bağlı olarak yeni yapılaşan alanlarda RP'nin kentçikleri yaratılmıştır.

Seçim söylemlerinde diğer partilerden farklı olarak küresel kent söylemi olmayan Erdoğan'ın, bu dönemdeki uygulamaları bunu yanlışlar niteliktedir. Üstelik Dalan'ın İstanbul'u Beyrut yapma amacıyla bağlantılı olarak, Be-Sam oto-yolu projesi ve Şişli'deki İETT garajını iş merkezine çevrilmesi gibi projeleri tekrar gündeme getirilmiştir. Bu dönemin tek farkı da, kentsel alanların kullanımında, yeşil sermayenin ana aktör olmasıdır.

Bu dönemin bir önceki dönemle ortak özelliği, kadrolaşmalardır. Fakat bu dönemin farkı, bunun büyük ölçüde BİT'lerle sağlanmış olmasıdır. Böylelikle, ihalelerin yandaşlara verilmesiyle bu kuruluşlar, tamamıyla parti yararı adına kullanılmıştır. Ayrıca yasadışı yerleşimler için alınan rüşvet, ceza kesme ve bağışlar alma yoluyla vakıflardan tarafından makbuzla yasallaştırılmıştır. Burada da görüldüğü gibi, Dalan dönemine benzer "yasadışılığı yasallaştırma" anlayışı görülmüştür. Su havzalarının yerleşime açılmasındaki gibi, "yapılaşarak koruyoruz" anlayışı, Dalan döneminde "yıkarak temizliyoruz" anlayışıyla özdeşleşmiştir.

1984-1997 yılları arasında bu üç uygulama dönemine genel olarak bakıldığında, yönetim uygulamalarında önceliğin sermaye güçleri olduğu görülmüştür. Kapitalist bir kentin yönetimi, ileri sürülen üç farklı ideolojik yaklaşımda, temel olarak Dalan simgesiyle aynı sonuçları beraberinde getirmiştir.

Buna göre, kentsel rantın sermaye öncelikli dağıtımıyla, doğal, kültürel ve kamusal kaynakların kamu yararı gözetilmeden pervasızca tüketilmesi, kent hukukuna ilişkin çelişkili yapılanmalarla, yönetim uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ortaya konulan yönetim uygulamaları, İstanbul'un bir dünya kenti olarak yapılandırılması üzerine gerçekleştirilmiş ve bu dönemin anlayışı, yerli ve yabancı sermayenin belirleyiciliğinde şekillenmiştir. Buna bağlı olarak, İstanbul'un bir finans merkezi olarak dünya kentleri ağı içinde bir yer edinmesi amacıyla, altyapı çalışmaları hızlandırılmış ve yeni merkezi iş alanları yaratılmıştır. Böylelikle İstanbul, Türkiye'nin dünya ekonomik sistemine eklenmesinde, başat bir rol üstlenmiştir. Dolayısıyla, kentin yönetimindeki asıl aktörler, görünen aktörler üzerinde kendini hakim kılan, görünmeyen aktörlerdir. Sonuçta, az gelişmiş bir kapitalist kentte, ortaya konulan yönetim anlayışıyla uygulamalar arasında bir çelişki bulunmamakta; büyükşehir belediye yönetimi uygulamalarındaki asıl sorun, kentte yaşayanlar açısından varolmaktadır.

KAYNAKÇA

Ak, Behiç: “Kentsel Söylemin Değişimi ve Bazı Öneriler”, **İnsan Çevre Kent**, İstanbul, WALD, 1996, s. 85-92.

Alada, Adalet: “Türk Belediyeciliği’ne Kronolojik Yaklaşım (1930-1990)”, **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu, Uluslararası Sempozyum, Bildiriler, Tartışmalar**, Ankara, 23-24 Kasım, 1990, s. 119-143.

Adalet, Alada, “Cumhuriyet Döneminde İstanbul’un Yönetimi”, **İstanbul**, No: 8, 1994, s. 133-138.

Alada, Adalet: **Yerel Yönetim ve Ahlak**, 2. bs., Ankara, TOKİ, İstanbul, IULA EMME, 1994.

Alada, Adalet: “Türkiye’de Yerel Yönetim Tarihi Üzerine Notlar”, **Bilim ve Sanat**, Yıl 1, No: 2, Kış 2001, s. 42-48.

Alada, Adalet: “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yerel Yönetim Anlayışı Üzerine Notlar...”, **Bülent Tanör Armağanı**, İstanbul, Legal Yayınevi, 2004, s. 52-68.

“ANAP Hızla Oy Kaybediyor”, **Nokta**, Yıl:3, No: 28, 21 Temmuz 1985, s. 20-22.

Arpad, Burhan: “Ayaktopu ve Saraylar”, **Yok Edilen İstanbul**, 2. bs., İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1988, s. 132-134.

Arpad, Burhan: “Sevgilimin Gözleri Mavi...”, Cumhuriyet, 16 Ekim 1984, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., s. 33-35.

Atauz, Akın: “Belediyelerimiz için Bütün Yıllar 1984’tür”, **Bilim ve Sanat**, No: 39, 1984, s. 6-8.

Atay, Korhan: “İstanbul Nasıl Kurtulur?”, **Nokta**, No: 13, 21-27 Mayıs, 1984, s. 40-43.

Bartu, Ayfer: “Eski Mahallelerin Sahibi Kim?”, **İstanbul: Küresel ve Yerel Arasında**, İstanbul, Metis Yayınları, 2000.

“Belediye Kanunu”, **Belediyelerle İlgili Mevzuat**, İstanbul, Yaylım Yayıncılık, t.y., s. 22-23.

“Ben Belediye Başkanı Olursam...”, **Cumhuriyet**, 20.03.1989, s. 12.

Binark, F. Mutlu, İrvan, Süleyman: “1994 Yerel Seçimleri ve Kamuoyu Yoklamaları: Temsiller ve Koro”, **Amme İdare Dergisi**, C. 27, No. 3, Eylül 1994.

1984-1994 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Projeler, İBB, Projeler Daire Başkanlığı, Şubat 1994.

“Bir Tüccar Belediye”, **Nokta**, 02. 10. 1985, Yıl 3, Sayı: 42, s. 24.

“Boğazda 3 Yıllık Yıkım Planı”, **Cumhuriyet**, 28.03.1986, s. 13.

Bora, Tanıl: “Fatih’in İstanbul’u: Siyasal İslam’ın “Alternatif Küresel Şehir” Hayalleri”, **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**, Haz. Çağlar Keyder, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s. 60-78.

Bora, Tanıl: “Yerel Yönetim, Sosyal Demokrasi ve Sosyalistler”, **Birikim**, No: 3, Temmuz 1989.

Bölük, Mehmet: **El Tayyip**, 2. bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2003.

Cıngı, Aydın: **SHP İstanbul Bütünün Aynası**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, (1993)

Çoker, Ziya: “Yerel Yönetimler ve Anayasa”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 5., No: 6, Kasım 1996, s. 19-27.

Cumhuriyet, 19.04.1994, s. 3.

Çakır, Ruşen, Çalmuk, Fehmi: **Recep Tayip Erdoğan: Bir Dönüşüm Öyküsü**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001.

Çavdar, Tevfik: “Demokratikleşme Süreci Açısından Kasım ve Mart Seçimlerinin Gözden Geçirilmesi”, **Bilim ve Sanat**, No: 43, 1984, s. 18-20.

Çavdar, Tevfik: “Siyasal Yaşamımızda Metalaşma Eğilimi”, **Görüş**, Nisan 1989, s. 4-5.

Çavdar, Tevfik: **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze**, 3. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2004.

“Çukurbostan'da Gecekonduların Tahliye Kararı”, **Cumhuriyet**, 16.01.1986, s. 6.

“Dalan İETT'nin Garajına El Koydu”, **Cumhuriyet**, 09.05.1988, s. 1.

“Dalan Tırtıl'dan Görevi Aldı”, **Cumhuriyet**, 03.04.1984, s. 7.

Deniz, Cahit: **Belgelerle Dalan'dan Sözen'e Bir Soygunun Öyküsü ve Katledilen Çevre: İSKİ Dosyası**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1993.

Dinçer, Yüksel: “Kent, Kentleşme ve Kent Politikası”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 341-354.

Doğan, Ali Ekber: “1990’lar Ankara’sında Belediyecilik: Sosyal Demokrat Vaatlerden Neo-liberal Rvanşçılığa”, **Praksis**, No: 12, Gz 2004, s. 103-128.

Dorsay, Atilla: “Haliç 2.5 Yıl Daha Kokacak”, **Cumhuriyet**, 27.12.1984, s. 1,8.

Dorsay, Atilla: **İstanbul’da Devr-i Sözen: Bir Yerel Yönetimin Belge Romanı**, İstanbul, DEM Yayınları, 1993.

Dönmez, Zuhâl: “3030 Sayılı Kanuna Tabi Belediyelerin İşlemleri zerinde İdari Vesayet”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 6, Kasım 1993, s. 47-53.

Ekinci, Oktay: **İstanbul’u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.

Ekinci, Oktay: “12 Eylül’n İstanbul Darbesi”, **İstanbul’u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 29-38.

Ekinci, Oktay: “...Ve Dalan’lı Yıllar Başlıyor”, **İstanbul’u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 39-54.

Ekinci, Oktay: “STFA, 3. Köprüye Hayır Demişti”, **İstanbul’u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, s. 85-86.

Ekinci, Oktay: “Gökdelenler Geliyor, Tarlabası Yıkılıyor”, **İstanbul’u Sarsan On yıl (1983-1993)**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.

Ekinci, Oktay: “Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu”, **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 191-198.

Ekinci, Oktay: **şeriatın Kravatlı Başkanı**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1998.

Ekinci, Oktay: **İstanbul'un "İslambol" On Yılı: Mart 1994-Mart 2004**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2004.

Ekinci, Oktay: "Uygarlıkların İzinde", **Cumhuriyet**, 24 Mart 2005.

Oktay Ekinci, **Bütün Yönleriyle Taksim Camisi Belgeseli**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, (1997).

Enlil, Zeynep, Merey, Dinçer, İclal, Görgülü, Zekai: "Boğaziçi'nin Yönetimi ve Kötü Yönetimi: "Görkemli Su Bulvarı'nın Dönüşümü", **İstanbul**, Sayı: 39, Ekim 2001.

Erdoğan, Recep Tayyip: **Bu Şarkı Burada Bitmez**, Haz., İbrahim Ethem Deveci, İstanbul, Nesil Yayınları, 2001, s. 196-20.

Erder, Sema: "Gecekondulaşma ve Etkileri", **Yerel Yönetim ve Kentleşme Paneli, 3 Mart 1999, TMMOB Harita Mühendisleri Odası, 7. Harita Kurultayı**, Ankara, 01-05 Mart 1999, s. 1-9.

Erder, Sema, İncioğlu, Nihal: "Yerel Politikanın Yükselişi: İBŞB Deneyimi 1984-2004", **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Haz. Selim İlkin, Orhan Siler, Murat Güvenç, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 539-558.

Erten, Metin: **Nasıl Bir Yerel Yönetim?**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.

Ertuna, Berker: **Dalan Dosyası (İstanbul Hafif Raylı Sistem Projesi)**, Mimarlar Odası Fotokopi Derleme, 1989, s. 1-34.

"Galata Köprüsü Rahatlıyor, Ya Trafik", **Cumhuriyet**, 11.03.1988, s. 1,13.

Geray, Uçkun: "Haliç'te Zaman ve Kaynaklar Nasıl Kullanılıyor?", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1985, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., s. 182-186.

Geray Cevat: "Yerel Seçimlerin Yerel Görünümü", **Cumhuriyet**, 21.03.1984, s. 2.

Gökçeer, Fikri: “1989 ve 1994 Yerel Seçimlerinin Belediye Başkanlıkları Açısından Değerlendirilmesi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 3, No: 6, Kasım 1994, s. 29-44.

Gökdağ, Remzi: “2010 planı kopya mı?”, **Yeni Yüzyıl**, 18.10.1995, s. 3.

Gökdağ, Remzi: **Park Otel “Olayı”**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992.

Görmez, Kemal: “Türkiye’de Anakent Yönetiminin Sorunları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 1, Ocak 1993.

“Güle Güle Otursunlar”, **Nokta**, 15 Aralık 1985, Yıl 3, Sayı 49, s. 26-27.

Birgül Ayman: “Belediyeleşmede “Siyaset” ya da Yerel Hile”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 6, Kasım 1993.

Güler, Birgül Ayman: **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, Ankara, TODAİE, 1998.

Güler, Birgül Ayman: “Küreselleşme Döneminde Yerel Yönetimler”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 133-164.

Güllapoğlu, Fatih: “Dalan: 7 Milyonluk Bir Ailenin Reisi Oldum”, **Cumhuriyet**, 26. 03. 1984, s. 13.

Gülöksüz, Yiğit, Tekeli, İlhan: 1973-1980 Dönemi ve 1980 Sonrası Dönem Belediyeciliği, **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu, Uluslararası Sempozyum, Bildiriler, Tartışmalar**, Ankara, 23-24 Kasım, 1990, s. 373-381.

Gündüz, Serpil: “İstanbul’un Çehresi Değişiyor”, **Cumhuriyet**, 30 Mart 1986.

Güney, Emrullah: **Dünya ve Türkiye Özelinde Çevre Sorunları**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Gürsel, Yücel: “Beyoğlu’nun Yıkımı ve Şehirlerimizin Geleceği”, **Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan**, İstanbul, E Yayınları, 1990.

Gürsel, Yücel: “1987 Uluslararası Konut Yılı Nedir? Ne Değildir? Neler Yaptık?”, **Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan**, İstanbul, E Yayınları, 1990.

Güz, Nurettin: “Siyasal Tercihleri Belirlemede Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Mart 1994 Yerel Seçimleri Ankara Örneği”, **Amme İdare Dergisi**, C. 28, No: 1, Mart 1995, s. 113-128.

Hasol, Doğan: “Otuz Yılda Ne Değişti?”, **Yağma Var!**, İstanbul, YEM Yayın, 1997, s. 11-14.

Doğan Hasol, “Zavallı İstanbul”, **Yağma Var!**, İstanbul, YEM Yayınları, 1997, s. 113-115.

İBB 1991 Tanıtım ve Çalışma Raporu, İBB Yayını, İstanbul, 1991.

İmar Kanunu İle İlgili Mevzuatı, 5. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004.

“İstanbul’un 25 Belediyesinden 17’si ANAP’ın”, **Cumhuriyet**, 26. 03. 1984, s. 11.

“İstanbul Metrosu ve Tüpgeçidi Amerikalılar Yapacak”, **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1985, s. 7.

İsvan, Ahmet: “Siyasette Bir Ömür-Yerel Siyaset”, **Sivil Toplum için kent Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1998.

Kahraman, Zerrin Toprak: “Kent Yönetiminde Güçlü Başkan-Güçlü Meclis Tercih”, **Yeni Türkiye**, Yıl 1, Sayı:6, 1995, 102-123.

Kara, Nihal, Köksal, Sema: “Büyükşehir Yönetim Modelinin İşleyişi: İstanbul Örneği”, **Bilim ve Sanat**, No: 93, 1988.

Karamanlıoğlu, Evrim: **Ara Rejim Döneminde Büyükşehir Yönetimi İstanbul Örneği**, İ.Ü., SBE, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s. 43-45.

Karlıkl, Yücel: **Türk Anayasa Metinleri**, İstanbul, Der Yayınları, 2002.

Karpat, Kemal H.: **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.

Kaya, Fehmi: **SHP’de Örgüt-Belediye İlişkileri**, y.y., 1992.

Kazgan, Gülten: **Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

Keleş, Ruşen: “1980 Sonrasında Belediyelerimiz”, **İller ve Belediyeler**, No. 475-476: Özel sayı, 1985, s. 146-159.

Keleş, Ruşen: “Belediye Gelirleri”, **Amme İdare Dergisi**, C. 20, No: 4, Aralık 1987, s. 63-92.

Keleş, Ruşen: “Belediyeler Özerkleşti mi?”, **Görüş**, Mart, 1989, s. 8-9.

Keleş, Ruşen: “Planlı Dönemin Plansız Kentleşmesi 30 Yılın (1961-1991) Bilançosu”, **Türkiye’de Şehirciliğin Son 30 Yılıın Değerlendirilmesi**, Türkiye’de 15. Dünya Şehircilik Günü Kongresi, İzmir, 1991, s. 9-16.

Keleş, Ruşen: “Demokratik Gelişmemizde Yerel Yönetimler”, **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, İstanbul, IULA EMME, 1993, s. 35-49.

Keleş, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993

Keleş, Ruşen: “Kentleşme ve Kamu Yönetimi Sorunları”, **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, İstanbul, IULA EMME; 1993, s. 121-145.

Keleş, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993.

Keleş, Ruşen: **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 3. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 1998.

Keşen, Yakup, Yentürk, Nurdan: **Türkiye Ekonomisi**, 11. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1994.

Keyder, Çağlar “Arka Plan”, **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**, Haz. Çağlar Keyder, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s. 9-40.

Kongar, Emre: **21. Yüzyılda Türkiye**, 20. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.

Köksal, Tunay: “Belediye Şirketlerinin Hukuki Rejimi ve Şirketleşme Uygulamaları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 2, No: 6, Kasım 1993, s. 55-62.

Köksal, Sema, Kara, Nihal: “1980 sonrasında Yerel Siyasetin Örgütlenmesi ve Belediyeler”, **Toplum ve Bilim**, No: 48-49, Kış, Bahar 1990, s. 117-128.

Kuban, Doğan: “Menderes’te Batılılaştırma Kavramı”, **İstanbul Yazıları**, İstanbul, YEM, 1998, s. 230-233.

Küçük, Kemal: “Tarlabaşı ve Kuru Pazarlığı”, **Cumhuriyet**, 23.03.1987, s. 8.

Küçük, Kemal: “Dalan Tazminata Mahkum”, **Cumhuriyet**, 23. 03.1987.

Küçük, Kemal: “Kazıklı Yol Durduruldu”, **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1988, s. 6.

Mumcu, Uğur: “Kızma Birader...”, **Cumhuriyet**, 03.03.1985, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., s. 138-140.

Önder, İzzettin: “Kent Maliyesi”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**”, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s 313-332.

Özay, İlhan: **Kent Yönetim Bilgileri**, Günışığında Yönetim’den ayrı baskı, Mart 2001.

“Özelleştirmenin Yaygınlık Durumu: YYAEM Anket Sonuçları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 7, No: 1, Ocak 1998, s. 92-93.

Pekçen, Yalçın: “İş Nasıl Bitiriliyor?”, **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1985, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., 104-105.

Pulur, Hasan: “Haliç Kurtulacak mı?”, **Hürriyet**, 27 Aralık 1984, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., 89-92.

Saner, Ali İhsan: “Vakıf Üniversiteleri: Yağma mı? Yağmaya Karşı Önlem mi?”, **Devletin Rantı Deniz...**, İletişim Yayınları, 2000, s. 52-56.

Selçuk, İlhan: “Dalan’ın Gerçeği”, **Cumhuriyet**, 14 Kasım 1984, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., 65-67.

Soysal, Mümtaz: **Anayasa’nın Anlamı**, 11. bs., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1997.

Sökmen, Polat: **Gelişme Sürecinde Kentsel Planlama Etkinliğini Sınırlayan Stratejik Nedenler: Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, MSÜ Mimarlık Fakültesi, ŞBPB, 1994.

Sönmez, Mustafa: “İstanbul’da Rant Savaşları”, **İstanbul’un İki Yüzü: 1980’den 2000’e Değişim**”, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 1996, s. 75-85.

Mustafa Sönmez, **İstanbul’un İki Yüzü: 1980’den 2000’e Değişim**, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 1996.

Sönmez, Mustafa: “İstanbul’da Kuzey-Güney Kutuplaşması ve Rantlar, **İstanbul**, No: 35, Ekim 2000, s. 105-108.

Sözen, Nurettin, Tekeli, İlhan: “Müdahale Daha Çok Merkezden Geliyor?”, **İstanbul**, No: 2, 1993, s. 90-97.

Şahin, Erdal: “2.5 Trilyonun Yüzde Kaçı Vatandaşa Yansıyor?”, **Görüş**, Şubat 1989, s. 6-8.

Şen, Serdar: **Refah Partisi’nin Teori ve Pratiği: Refah Partisi “Adil Düzen ve Kapitalizm”**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995.

Şengül, Tarık: “Belediyeler ve Özelleştirme”, **Bilim ve Sanat**, No: 93, 1988, s. 17-17-19.

Şengül, Tarık: **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Aykırı Yazıları**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 2001.

Şengül, Tarık: “Türkiye’de Kentleşmenin İzlediği Yol Üzerine bir Dönemleme Girişimi”, **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Aykırı Yazıları**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 2001.

Şengül, Tarık: “Türkiye’de Yerel Yönetimler: Deneyim ve Söylemin Dönüşümü”, **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Aykırı Yazıları**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 2001, s. 95-115.

“Taksim Cami Fırtınası”, **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1988, s. 13.

Tanık, Bülent: “İki Yasa, Bir TEK ve Belediyeler”, **Görüş**, No: 39, Mart 1984, s. 10-11.

Tanör, Bülent: “Siyasi Tarih (1980-1995)”, **Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye 1980-1995**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995.

Tarihi ve Doğal Çevrenin Korunması Davalarında Bilirkişi Raporları: Gökkafe, Park Otel, Taşkışla, İstanbul, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2000.

“Tarlabaşının Kader Günü”, **Cumhuriyet**, 28.08.1986, s. 13.

Tekeli, İlhan: “Yerel Yönetimlerin Kendi Sorunlarını Unutmayalım!”, **Bilim ve Sanat**, No: 39, 1984, s. 4-9.

Tekeli, İlhan: “Özal Dönemindeki İmar Affı Yaklaşımı Üzerine”, **Bilim ve Sanat**, No: 43, 1985, s. 4-6.

Tekeli, İlhan: “Kitlerin Özelleştirilmesi Üzerine”, **Bilim ve Sanat**, No: 67, 1986, s. 32-34.

Tekeli, İlhan: “Belediyelerde Neler Oluyor?”, **Bilim ve Sanat**, No: 68, 1986, s. 18-20.

Tekeli, İlhan: “Kitlerin Özelleştirilmesi Üzerine”, **Bilim ve Sanat**, No: 67, 1986.

Tekeli, İlhan: “Belediyeler Kimin?: ANAP Belediyecilik Modeli-2”, **Görüş**, Nisan 1989, s. 6-7.

Tekeli, İlhan: “Yakın Geçmişten Bugüne, Belediye Programlarının Oluşumu”, **Belediyecilik Yazıları (1976-1991)**, İstanbul, IULA EMME, 1992, s. 98-108.

Tekeli, İlhan: “Belediyeler Demokrasi ve Denetim”, **Belediyecilik Yazıları (1976-1991)**, İstanbul, IULA EMME, 1992, s. 109-121.

Tekeli, İlhan: “Yerel Siyaset ve Demokrasi/Çoğulculuk/Sivil Toplum”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**”, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 195-232.

Tekeli, İlhan: “İstanbul’un Yüzeli Yıllık Planlama Deneyi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Kent Planlaması Konuşmaları**, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası, t.y., s. 10-35.

Tekeli, İlhan: “ANAP Belediyecilik Modeli ve Demokrasi”, **Kent Planlaması Konuşmaları**, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası, t.y., s. 176-189.

İlhan Tekeli, “Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler”, **Kent Planlaması Konuşmaları**, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası, t.y., s. 89-98.

Togan, Halim: “Yerel Seçimler ve Solun Kefareti”, **Görüş**, Mart 1989, s. 3-4.

Togan, Halim: “Sezar’ın Hakkı(!)”, **Görüş**, Nisan 1989, s. 8-9.

Toksöz, Fikret: “Kent ve Demokrasi”, **İstanbul**, No: 11, 1994, s. 58-59.

Toksöz, Fikret: “İstanbul’un Yönetimi Gündemde”, **İstanbul**, No: 13, 1995, s. 13-17.

Tortop, Nuri: **Mahalli İdareler**, 5. bs., İstanbul, Yargı Yayınları, 1994.

Tosun, Gülgün, Tosun, Tanju: “Türkiye’de Kentleşme-Siyasal Yapılanma İlişkisi”, **Amme İdare Dergisi**, C. 28, No: 4, Aralık 1995, s. 45-63.

Turgut, Sırma Ramazanoğulları: **İstanbul'un Yönetimi: Bir Kent Planlama Yönetimi Denemesi**, İstanbul, Anahtar Kitaplar yayınevi, 2004.

Türkiye'nin Siyasal Haritası (1985-1995), Ankara, TBMM Basımevi, 1997, s. 68.

Uraz, Abdullah: Son Havadis, 29 Ocak, 1985, **Basın ve İstanbul Belediyesi**, İBRE, t.y., 77-79.

Üstündağ, Kevser: "İstanbul Toplu Taşım Sisteminde Metro", **İstanbul**, No: 35, 2000, s. 25-31.

Sönmez, Mustafa: İstanbul'un **İki Yüzü: 1980'den 2000'e Değişim**, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 1996, s. 140.

Şener Özler, "İstanbul'un %65'i Park Otel", **İstanbul**, No: 11, 1994, s. 75-77

Üstünişik, Belma: "İstanbul ve Yönetimi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 8, No: 1, Ocak 1999, s. 35-53.

Yalçıntan, Murat C., Erbaş, A.Erdem: "1980 Sonrası İstanbul'un Kentsel Büyüme Kademelenmesi", Sosyal Demokrat Değişim, No: 11, 1999, s. 44-56.

Yaşamış, Firuz Demir: "Büyükşehir Sorunsalı, **Amme İdare Dergisi**, C. 28, No: 1, 1995, s. 93-111.

Yaşayan, Sabri: " Belediyelerle İlgili Geliri Yardım ve Fonlar, Yeni Bir Belediye Kanunu İhtiyacı", **İller ve Belediyeler**, No. 475-476: Özel sayı, 1985.

Yaşın, Yael-Navaro: "Kültür Kehanetleri: Yerelliğin Toplumsal İnşası", **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**, Haz. Çağlar Keyder, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s. 78-96.

Yıldırım, Cengiz, Turgay, Yaşar: **Adil Düzen: Yerel Yönetimler ve Kağıthane Direnişinin Öyküsü**, İstanbul, FTY Yayınları, 1994.

Yılmaz, Turan: Tayip: **Kasımpaşa'dan Siyasetin Ön Saflarına**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2001.

Wedel, Heidi: **Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001.